

Eron jälkeisen vainon uhrin kohtaaminen – Kirjallisuuskatsaus

Emmi Katriina Karjalainen

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author Emmi Katriina Karjalainen			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Eron jälkeisen vainon uhrin kohtaaminen – Kirjallisuuskatsaus			
Oppiaine / Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika/Datum – Month and year 10/2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 72 + 1 liite
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan eron jälkeistä vainoa uhrin kohtaamisen näkökulmasta. Tutkielmassa eron jälkeistä vainoa lähestytään erityisesti naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan muotona ja puuttumista vaativana sosiaalisena ongelmana. Tutkielman menetelmänä on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tarkoituksena on selvittää millaisena ilmiönä eron jälkeinen vaino näyttäytyy aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa ja millaisia edellytyksiä se aiheuttaa uhrin kohtaamiselle. Kohtaaminen ymmärretään tässä tutkielmassa yksittäisen uhrin ja ammattilaisen välisinä vuorovaikutustilanteina ja työskentelynä, mutta myös laajemmin yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän kompetenssina vastata vainoon ja sen uhreiksi joutuvien tarpeisiin.</p> <p>Katsauksen aineiston muodostavat 25 vainoa ja eron jälkeistä vainoa käsittelevää tutkimusartikkelia, jotka on julkaistu tieteellisissä aikakauslehdissä aikavälillä 2000–2019. Aineistonhaku suoritettiin elektronisista tietokannoista ja osittain manuaalisesti. Aineiston analyysin perusteella muodostettiin neljä pääteemaa. Teemat ovat <i>vainon ominaispiirteet</i>, <i>vainon tunnistaminen</i>, <i>vainoarjen seuraukset</i> ja <i>monialainen interventio</i>.</p> <p>Valitussa tutkimuskirjallisuudessa eron jälkeinen vaino näyttäytyi haasteellisena ja kompleksisena ilmiönä. Vainoa edelsi tyypillisesti parisuhteen aikana alkanut väkivalta, mikä yhtäältä hankaloitti suhteesta irtautumista ja toisaalta muodosti eroamisesta merkittävän riskitekijän väkivallan jatkumiselle. Vainon luonteelle oli tyypillistä dynaamisuus ja asteittainen vakavoituminen äärimmillään jopa kuolemaan johtavaksi väkivallaksi.</p> <p>Vainon tunnistaminen näyttäytyi haastavana tehtävänä asettaen odotuksia niin uhrille itselle kuin laajemmin yhteiskunnalle ja siihen sisältyvälle palvelu- ja viranomaisjärjestelmälle. Odotukset liittyivät kiinteästi yhteiskunnalliseen asenneilmapiiriin, kulttuuriin uskomuksiin ja stereotypioihin sekä vallitsevaan ymmärrykseen naisiin kohdistuvasta väkivallasta, lähisuhteissa tapahtuvasta väkivallasta ja ”oikeanlaisesta” uhriudesta. Vainon uhrin tunnistetuksi ja kohdatuksi tuleminen edellyttää ajattelun taustalla vaikuttavien myyttien purkamista, ammattilaisten tietämystä vainon luonteesta sekä väkivaltaa ja sukupuolia koskevien asenteiden tarkastelua.</p> <p>Aineistossa eron jälkeisen vainon seuraukset uhrille näyttäytyivät traumaattisina ja vakavina. Vaino vaikutti uhrin fyysiseen, psyykkiseen, emotionaaliseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Selviytymisstrategiat, joihin uhri joutui turvautumaan, eristivät häntä, siirsivät hänelle vastuun vainoamisesta ja loukkasivat hänen perusoikeuksiaan ja vapauksiaan. Uhrien kuvaamista tarpeista keskeisimpinä näyttäytyivät tarpeet tulla vakavasti otetuksi, uskotuksi ja suojelluksi. Kohtaamisia ja tarpeisiin vastaamista leimasivat usein ammattilaisten tiedon ja sensitiivisyyden puute, riittämättömät palvelut sekä vainoon puuttumisen haasteet oikeudellisesta näkökulmasta.</p> <p>Aineiston perusteella eron jälkeinen vaino ilmiönä ja sen uhreiksi joutuvien kohtaaminen vaatii moniammatillista ja toimialojen rajat ylittävää yhteistyötä. Riskinarvioinnin, interventioiden ja uhrien suojaamisen tulee perustua huolelliseen tilanteen kartoittamiseen, jossa huomioidaan ilmiön monet ulottuvuudet. Aineistossa osoitettiin uhrien tarvitsevan monimuotoista, erilaisiin ja erityisiin tarpeisiin keskittyvää, kokonaisvaltaista tukea vainosta selviytymisessä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Eron jälkeinen vaino, naisiin kohdistuva väkivalta, uhri, kirjallisuuskatsaus			

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Taustoitusta	5
2.1 Eron jälkeinen vaino lähisuhdeväkivaltana, sukupuolittuneena ilmiönä ja rikoksena	5
2.2 Väkivaltaa kokeneen asiakkaan kohtaaminen	8
2.3 Vainotutkimus	10
3 Tutkimusasetelma	13
3.1 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	13
3.2 Aineiston valinta- ja käsittelyprosessi	15
3.3 Tutkimuseettiset ulottuvuudet	19
4 Vainon uhrin kohtaamisen edellytykset	22
4.1 Aineiston esittely	22
4.2 Vainon ominaispiirteet	24
4.2.1 Väkivaltainen parisuhde ja eroaminen	25
4.2.2 Vainon eskaloituminen	27
4.3 Vainon tunnistaminen	31
4.3.1 Uhriksi identifioitumisen haasteellisuus	32
4.3.2 Uhreja kohtaavien ammattilaisten tiedon ja asenteiden merkitys	36
4.3.3 Vainomyyttien purkaminen	38
4.4 Vainoarjen seuraukset	41
4.4.1 Vainoamisen vaikutukset	42
4.4.2 Uhrien tarpeisiin vastaaminen	46
4.5 Monialainen interventio	50
4.5.1 Riskinarviointi ja uhrin kokonaisvaltainen tukeminen	50
4.5.2 Implikaatioita vainoerityisten palvelujen toteuttamiseksi	55
5 Johtopäätökset	57
5.1 Tutkimustulokset	57
5.2 Tutkimusprosessin reflektio	63
Lähteet	67
Liitteet	
Liite 1. Yhteenvedo tutkimuksista	

1 Johdanto

Vaino ei ole ilmiönä uusi, mutta kiinnostus sitä kohtaan on kasvanut eri alojen ammattilaisten, tiedotusvälineiden edustajien, samoin kuin suuren yleisön keskuudessa (Pinals 2007, 6). Vainoon liittyvän tutkimuskirjallisuuden määrä on lisääntynyt 1990-luvun jälkeen ja vainotekojen juridiseen rangaistavuuteen on alettu kiinnittää huomiota useissa maissa. Lisääntyneestä tutkimustiedosta ja huomiosta huolimatta vainoa voidaan edelleen pitää piiloon jäävänä väkivaltailmiönä ja sen vaarallisimmaksi tituleerattua muotoa, eron jälkeistä vainoa, merkittävänä sosiaalisena ongelmana.

Vaino määritellään suomen kielen sanakirjassa ”järjestelmälliseksi ja ankaraksi ahdistamiseksi, jahtaamiseksi”. Vainoon tuntuukin terminä sisältyvän implisiittinen lupaus systemaattisuudesta, intensiteetistä, laajamittaisuudesta ja jonkinlaisesta herkeämättömyydestä. Historia tuntee kristittyihin kohdistuvat vainot, juutalaisvainot, 1400-luvun eurooppalaiset noitavainot. Nikupeterin (2016, 26) mukaan suomenkielinen vaino-käsite, samoin kuin myös muissa maissa käytössä olevat käsitteet (kuten englanninkielinen *stalking* tai ruotsinkieliset *stalkning* ja *förföljelse*) sisältävät erilaisia ulottuvuuksia, saavat erilaisia merkityksiä ja luovat miellejhtymiä. Käsitteillä voidaan viitata niin yksilötasoiseen kuin kollektiiviseen toimintaan.

Suomessa vaino kriminalisoitiin 1.1.2014, minkä jälkeen siitä tuli virallisen syytteen alainen rikos. Rikoslaisa (25: 7 a §, 13.12.2013/879) käytetään ilmaisua *vainoaminen*, millä viitataan selkeästi yksilötasoiseen toimintaan. Vaino-käsitteen rinnalla on suomalaisessa tutkimuksessa käytetty myös käsitteitä väijyminen, vaaniminen, ahdistelu, häirintä sekä englanninkielestä johdettu stalkkaus. Kaikki edellä mainitut kuvaavat tietynlaisia vainotoiminnan muotoja ja rakentavat kuvaa yksilötasoisesta toiminnasta. (Nikupeteri 2016, 26–27.)

Eron jälkeinen vaino (engl. *post-separation stalking*) alkaa nimensä mukaisesti silloin, kun uhri päättää lopettaa parisuhteen. Eron jälkeisestä vainosta puhuttaessa tarkoitetaan siten entisen kumppanin vainon kohteeksi joutumista parisuhteen päättymisen jälkeen. Vaino voidaan nähdä parisuhdeväkivallan jatkumona, sillä se on usein yhteydessä suhteen aikana ilmenneeseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluun (Nikupeteri & Laitinen 2017, 20). Käsitteenä eron jälkeinen vaino sisällyttää myös vainolle altistuneet lapset osaksi ilmiötä, toisin kuin rinnalla käytetty termi parisuhdevaino (Kumpuniemi ym. 2017, 212). Parisuhdevainolla viitataan yleisimmin vainoon, jossa osapuolet ovat

edelleen jonkinlaisessa suhteessa. Parisuhdevainoa ja eron jälkeistä vainoa voidaan pitää vainoamisen erityisinä muotoina. Ne ovat yleisimmät, pitkäkestoisimmat ja useiden tutkimusten mukaan uhreille vaarallisimmat vainon muodot, sillä niihin liittyy väkivallalla uhkaamista ja sen käyttämistä. Vaarallisuutta osoittavat esimerkiksi tutkimustulokset, joiden mukaan merkittävässä osassa tapauksista, joissa mies on tappanut naispuolisen nykyisen tai entisen puolisonsa, uhri on joutunut tekijän vainon kohteeksi edeltävän vuoden aikana. (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 755–756.)

Vainoa on ilmiönä luonnehdittu pakonomaiseksi häirinnäksi tai seuraamiseksi, intohimorikokseksi, murhanhimoiseksi pakkomielteeksi, psykologiseksi terroriksi ja emotionaaliseksi raiskaukseksi. Vainoamisen kohteeksi voi joutua kuka tahansa ja siinä käytetyt keinot voivat vaihdella harmittomilta näyttävistä hengenvaarallisiin. (Nikupeteri 2016, 26; Näre 2008, 204.) Tyypillisiksi vainoteoiksi voidaan lukea uhrin seurailu ja tarkkailu, eri tavoin tapahtuvat toistuvat yhteydenotot, ei-toivottujen lahjojen lähettäminen, uhrin reviirille tunkeutuminen tai kotiin murtautuminen, vandalismi, uhria koskevien tietojen hankkiminen sekä suora kasvokkain tapahtuva kontaktin ottaminen. Vainoteot voivat ulottua myös uhrin läheisiin. Lähes puolet vainoajista esittää uhrilleen uhkauksia, jotka liittyvät väkivaltaan tai kuolemaan. Osalle uhreista uhkaukset todellistuvat väkivaltaisina hyökkäyksinä ja äärimmäisissä tapauksissa tapon yrityksinä tai henkirikoksina. (Haapasalo 2008, 65; Nikupeteri 2016, 42; Silvennoinen & Tolvanen 2014, 752; Spitz 2003, 505.)

Nykyaikainen tieto- ja viestintäteknologia tarjoaa mahdollisuuden myös digitaaliseen vainoon.¹ Useimmissa vainotapauksissa onkin mukana digitaalisia piirteitä. Tämä tarkoittaa sitä, että perinteisen vainokäyttäytymisen rinnalla vainoamisen välineinä käytetään matkapuhelimia, tietokoneita, sosiaalista mediaa ja paikannusteknologiaa. Vainoamisen ja nykYTEknologian välistä suhdetta tarkastellut Spence-Diehl (2003) toteaa sähköisen viestinnän ja älylaitteiden käytön yleistymisen tarjonneen vainoajille lukemattomia mahdollisuuksia saada tietoa ja jäljittää uhrejaan. Teknologia mahdollistaa kuitenkin samanaikaisesti todisteiden keräämisen vainoteoista. Internet tarjoaa myös uhreille reaaliaikaista apua erilaisten tuki- ja vertaisryhmien muodossa ja helpottaa viestintää uhrin ja viranomaisten kesken. (Spence-Diehl 2003, 8–9; 14.)

Oma kiinnostukseni ilmiötä kohtaan heräsi jo kaksi vuosikymmentä sitten luettuani eron jälkeistä vainoa käsittelevän romaanin. En kuitenkaan tuolloin tiennyt tarkalleen ottaen *mistä luin*, sillä eron

¹ Englannin kielessä käsitteen rinnalla on käytetty termejä *electronic stalking*, *cyberharassment*, *cyberbullying* ja *cyberstalking*, joista viimeksi mainittu on lähimpänä suomen kielen vastinetta digitaalinen vaino (Brandt 2017, 7).

jälkeinen vaino ei vielä 1990-luvulla ollut erottunut omaksi, erityiseksi vainon alalajikseen, eikä ilmiötä kuvaava käsite ollut vakiintunut käyttöön. Tiesin ainoastaan olevani hämmentynyt, ahdistunut, järkyttynyt ja samanaikaisesti lumoutunut lukemastani. Vuosien vierieissä kiinnostukseni erilaisia väkivaltailmiöitä kohtaan kasvoi ja ajoittain törmäsin eron jälkeisestä vainosta kertoviin artikkeleihin, uutisiin tai populaarikulttuurin tuotteisiin.

Työskentelen parhaillaan viidettä vuotta lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä ja kuulun niihin viranomaisiin, jotka kohtaavat työssään paitsi laajemmin lähisuhdeväkivallan, myös eron jälkeisen vainon uhreja ja tekijöitä. Itselleni käänteentekevä ja pro gradu -tutkielman aihevalinnan sinetöinyt kokemus liittyy erään asiakkaan kohtaamiseen ja hänen kanssaan työskentelyyn. Sain asiakkaakseni äidin, jonka arjenhallinnan ongelmat, siivoton koti, sulkeutuneisuus, aloitekyvyttömyys ja lastensuojeluviranomaisten välttely oli tulkittu kahden vuoden ajan puutteiksi vanhemmuudessa ja haluttomuudeksi tehdä yhteistyötä sekä ottaa vastaan palveluja. Viranomaisten huoli kohdistui hänen äitiyteensä, avusta kieltäytymiseen ja jatkuviin muuttoihin, joiden myötä lapset olivat pakotettuja aloittamaan aina alusta uudessa kaupungissa ja asuinalueella, uusissa päiväkodeissa ja kouluissa. Yhteisen työskentelymme aikana selvisi, että asiakkaan arkea rasittivat monenlainen psykosomaattinen oireilu, vakavat univaikeudet sekä tunnistamatta ja tunnustamatta jäänyt vaino. Toistuvat muutot eivät johtuneet siitä, että hän ei osannut lapsineen asettua mihinkään vaan siitä, että aamuisin herätessään hän löysi väkivaltaisen ex-miehensä oven takaa tai parvekkeelta, jonne tämä usein yön aikana kiipesi. Kun asiakkaani viimein ryhtyi hakemaan eroa oikeusteitse, tekemään rikosilmoituksia ja hankki itseään ja lapsiaan koskevan turvakiellon, ex-kumppani jäljitti ulkopuolisten avustuksella perheen kahdessa viikossa. Asiakkaallani oli aihetta pelätä, sillä mies uhkaili häntä tappamisella ja lasten viemisellä.

Eron jälkeisen vainon kohteeksi joutuvan voi olla itse vaikea ymmärtää, tunnistaa ja nimetä kokemaansa vainoksi. Vainon vaikutukset ja seuraukset ovat uhrin elämässä usein monialaiset ja lamaannuttavat. Häkkäsen (2008, 753) mukaan somaattiset oireet, ahdistuneisuus, sosiaaliset häiriöt, vakava depressio ja itsemurha-ajatukset ovat merkitsevästi yleisempiä pitkäaikaisen vainoamisen kohteiksi joutuneilla kuin muilla. Yli puolelle vainoamisen kohteeksi joutuneista kehittyy traumaperäisen stressihäiriön oireita. Oirehdinta saatetaan kuitenkin luokitella muista syistä juontuviksi terveydellisiksi ongelmiksi, eikä vainoamisen kokonaisvaltaisuutta arjessa nähdä tai ymmärretä. Uhrit saattavat myös syyllistää tarpeettomasti itseään, tuntea häpeää tai kokea muiden vähättelevän tilanteen vakavuutta. Tämä nostaa puhumisen ja kertomisen kynnyistä entisestään.

Ilmiön tunnistaminen ja kohtaaminen myös ammattilaisten näkökulmasta voi olla hankalaa. Tähän vaikuttavat osaltaan viranomaisten puutteellinen tietämys, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset asenteet sekä väkivaltaymmärrykseen liittyvät rajoitteet. Sosiaalityön ja usein esimerkiksi lastensuojelutyön kontekstissa vaino voi naamioitua pitkittyneen huoltoriidan asuun tai vainotekojä voidaan erehdyksessä tulkita väärin ja vähätellen eroproblematiikkaan kuuluviksi piirteiksi tai mustasukkaiseksi käyttäytymiseksi. Häkkänen-Nyholmin (2017, 89) mukaan uhrin kokemukset vainosta saattavat myös määrittää lapsen vieraannuttamiseksi, joka on suomalaisessa oikeuspsykologisessa keskustelussa ja kirjallisuudessa vainoamistakin uudempi käsite.

Vainon kriminalisointi on lisännyt merkittävästi ilmiön yhteiskunnallista tunnettavuutta Suomessa. Media on tarttunut erityisesti eron jälkeiseen vainoon liittyvän problematiikan esiin tuomiseen ja uhrien asemaa on pyritty parantamaan kiinnittämällä ammattilaisten ja viranomaisten huomiota ilmiön haastavuuteen. Silti eron jälkeisen vainon uhrin tunnistetaan edelleen heikosti palvelujärjestelmässä ja he raportoivat toistuvasti luottamuksen puutteesta viranomaisiin ja auttamisjärjestelmään (ks. Palomaa 17.2.2015; Sipola 27.1.2016; Aula 2.3.2017; Seeskorpi 26.2.2018.) Vainoa kokeneiden tarinoissa toistuu kokemus kohtaamattomuudesta. He eivät ole tulleet ymmärretyiksi, vakavasti otetuiksi ja kohdelluiksi uhreina. He eivät koe saaneensa riittävästi tukea tilanteessaan ja joutuvat pahimmassa tapauksessa sinnittelemään vuosia vainoajan asettamilla ehdoilla. Mielessäni pyörii sama kysymys kuin 1990-luvulla: *Kuinka tämä on mahdollista?*

Tutkielmassa tarkastelen eron jälkeistä vainoa uhrin kohtaamisen näkökulmasta. Ymmärrän eron jälkeisen vainon Nikupeterin (2016) tavoin puuttumista vaativaksi sosiaalisesti ongelmaksi ja yhdeksi lähisuhdeväkivallan, erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan, muodoksi. Tarkoitukseni on selvittää millaisena ilmiönä eron jälkeinen vaino näyttäytyy aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa ja millaisia edellytyksiä se asettaa uhrin kohtaamiselle.

2 Taustoitusta

2.1 Eron jälkeinen vaino lähisuhdeväkivaltana, sukupuolittuneena ilmiönä ja rikoksena

Väkivalta muodostaa laajan kentän, josta erottuu erityisiä väkivallan muotoja, joita voidaan puolestaan luokitella monenlaisin perustein (Lidman 2015, 26). *Lähisuhdeväkivallasta* puhutaan silloin, kun väkivallan tekijä on läheinen ihminen, kuten nykyinen tai entinen kumppani, vanhempi, lapsi tai muu lähisukulainen. Lähisuhdeväkivalta voi olla henkistä, fyysistä, seksuaalista, taloudellista tai uskonnollista. Käsite *naisiin kohdistuva väkivalta* on puolestaan sateenvarjotermi, joka pyrkii tekemään näkyväksi sellaiset väkivallan muodot ja loukkaukset, jotka ovat tyypillisesti naisten kokemuksia ja kohdistuvat naisen ruumiiseen ja mieleen (Ronkainen & Näre 2008, 22).

Lidman (2015, 12) kuvaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa syvään juurtuneena ja globaalina syrjinnän muotona, jonka syyt ulottuvat pitkälle historiaan. Naisiin kohdistuva väkivalta on yksityistä ja virallista, sosiaalista ja kulttuurista sekä oikeusjärjestelmiin sisään kirjattua. Myös Ojuri (2011,9) toteaa naisiin kohdistuvan väkivallan olevan sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen ongelma. Lidman huomauttaa, että vaikka naisiin kohdistuva väkivalta on yhteiskunnassamme tunnustettua ja ”yleistä”, sitä käsitellään edelleen eri tavalla kuin miehiin kohdistuvaa, ja se on yksi tyypillisesti viranomaisilta piiloon jäävistä väkivaltailmiöistä. Tämä johtuu osaksi siitä, että miesten vallankäyttöä naisiin on pidetty historiallisesti oikeutettuna, eivätkä monet naisiin kohdistuvat väkivallan muodot ole olleet samalla tavalla rangaistavia kuin miesten toisiin miehiin kohdistama väkivalta. (Lidman 2015, 11–12; 23.)

Lidmanin (2015, 22) mukaan jokaisella ihmisellä on sukupuolestaan riippumatta potentiaalinen kyky käyttää väkivaltaa muita kohtaan ja joutua sen kohteeksi. Sukupuoli näkyy kuitenkin väkivallan ilmenemismuodoissa ja tekijyydessä, uhrin kokemuksissa ja asemassa, siinä miten kokemusta selitetään ja kuinka haavoittuvuuteen reagoidaan. *Sukupuolittuneesta väkivallasta* puhuttaessa viitataan siihen, että sukupuoli tulee jollain lailla osaksi väkivallan rakennetta, siihen liitettyjä merkityksiä, asenteita ja selitystapoja. (Lidman 2015, 22; Ronkainen & Näre 2008, 14–15; 21–22.) Kriittisen tarkastelun kohdistaminen sukupuolten eriarvoisuuteen voi auttaa ymmärtämään oman aikamme väkivaltailmiöitä. Myös ihmisoikeuksien ja tasa-arvon toteutuminen edellyttää sitä, että sukupuolen ja väkivallan erityislaatuinen suhde tunnistetaan paremmin. (Lidman 2015, 11–12.)

Piispa (2011, 32) toteaa, että nykyään on nähtävissä viitteitä naisiin kohdistuvan väkivallan neutralisoinnista. Ronkaisen ja Näre (2008, 16–17) mukaan neutraloiva ja vähättelevä suhtautuminen kertoo laajemmin suomalaisen yhteiskunnan kyvyttömyydestä kohdata väkivaltaa ja sen osapuolia. He kuvaavat kulttuurille tyypillisen pärjäämisen eetoksen ja haavoittuvuuden kieltämisen vaikuttavan taustalla siihen, että väkivaltaa kielletään, siedetään, selitetään ja häivytetään. Väkivallasta vastuuttamisen puute näyttäytyy esimerkiksi viranomaiskäytännöissä taipumuksena seuraila, pikemmin kuin tehdä interventioita väkivaltaisiin suhteisiin. Uhreja velvoitetaan suojautumaan ja heiltä edellytetään vahvaa toimijuutta. (Ronkainen & Näre 2008; 12; 16–17.)

Eron jälkeinen vaino on erityisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, ja vahvasti sukupuolittunut ilmiö. Noin 80 prosenttia kaikista vainoajista on miehiä ja tyypillisimmillään tekijä on uhrinsa entinen parisuhdekumppani (Sheridan ym. 2003.) Vuonna 2005 toteutetussa naisuhritutkimuksessa kävi ilmi, että puolet niistä miehistä, jotka käyttäytyivät väkivaltaisesti liiton aikana, jatkoivat väkivaltaista käyttäytymistä, häirintää tai uhkailua eron jälkeen (Piispa ym. 2006, 59). Vainokäyttäytyminen muodostaa siten jatkeen parisuhteen aikana alkaneelle väkivallalle. Myös vainoamisen kestoa ennustaa parhaiten juuri uhrin ja tekijän välinen suhde. Entistä parisuhdekumppania vainotaan merkittävästi pidempään kuin tuntematonta henkilöä. Tutkimusten perusteella vainoamisen kesto voi vaihdella muutamista viikoista useisiin vuosiin. (Häkkänen 2008, 752; Nikupeteri 2016, 20; 28.)

Intensiivisyyden ja tunkeilevuuden on havaittu lisääntyvän niissä tapauksissa, joissa vainoaja jatkaa toimintaansa pitkään ja itsepintaisesti. Noin puolessa näistä tapauksista vainoaja voi myös lopettaa ja vetäytyä joksikin aikaa, aloittaakseen myöhemmin uudelleen. Tämän kaltainen toistuva vainoaminen (engl. *recurrent stalking*) on tyypillistä tapauksissa, joissa olosuhteet edellyttävät tekijän ja uhrin kohtaamisia esimerkiksi lasten tapaamiskäytäntöä toteutettaessa tai oikeudenkäyntiprosessin vaiheissa. (Miller (2012, 496.)

Häkkäsen (2008, 751–753) mukaan noin puolessa vainoamistapauksista on uhkailua, joka kolmannessa fyysistä väkivaltaa ja kymmenessä prosentissa seksuaalista väkivaltaa. Hän korostaa, että ensisijaisen tärkeää ilmiön hahmottamisessa on ymmärtää, ettei vainoaminen ole yksittäinen traumaattinen tapahtuma vaan pitkälinen erilaisten tapahtumien ketju, jossa on vahvasti läsnä orientaatio tulevaisuuden tapahtumiin. Myös Nikupeteri (2016, 40–43) toteaa, että keskeistä on

yksittäisten tekojen sijaan vainotekojen muodostama kokonaisuus. Vainoa tulee tarkastella suhteessa muuhun lähisuhdeväkivaltaan sen keston, intensiteetin, tunkeilevuuden, ajoittumisen sekä suorien ja epäsuorien uhkausten perusteella.

Nikupeteri ja Laitinen (2017, 19) korostavat, että vaino tuo käsitteenä lähisuhdeväkivallan ymmärrykseen ja tulkintaan ”ulottuvuuden sellaisesta äärimmäisestä väkivallasta, joka ei välttämättä ole fyysistä tai jätä näkyviä jälkiä, mutta voi sisältää riskin hengenriistoon”. Vainon erityisyys liittyy osaltaan pakottavaan kontrolliin. Sen luonne ja seuraukset muistuttavat enemmän esimerkiksi panttivankien uhrien ja siepattujen kokemuksia kuin tavanomaisen pahoinpitelyn kohteeksi joutuneiden uhrien kokemuksia. (Nikupeteri & Laitinen 2017, 28 Starkin 2012, 202; 207 mukaan.)

Muihin lähisuhdeväkivallan muotoihin verrattuna vaino on erityinen ilmiö myös rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Vainoteot ovat hankalasti tuomittavissa, ja vastuu ja todistamisen taakka rikosprosessissa lankeavat vainon uhrille. Suomen laissa vaino määritellään oikeudettomaksi ja toistuvaksi uhkaamiseksi, seuraamiseksi, tarkkailemiseksi ja yhteyden ottamiseksi tai muuksi edellä mainittuihin rinnastettavaksi toiminnaksi, mikä on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa ja ahdistusta (Rikoslaki 25: 7 a §, 13.12.2013/879). Vainoamisesta voi saada sakkoja tai enimmillään kahden vuoden mittaisen vankeusrangaistuksen. Vainoamistapausten määrä, eli oikeammin alttius ilmoittaa vainoamisrikoksesta, on kasvanut vuosi vuodelta kriminalisoinnin jälkeen. Vuonna 2017 poliisin tietoon tuli lähemmäs 800 vainoamistapausta (Koskinen 23.4.2018).

Kun yksilöön kohdistuu väkivaltarikos, on juridisesta näkökulmasta luontevaa puhua *uhrista*. Myös silloin, kun väkivallanteolle toivotaan oikeudellisia seuraamuksia, on välttämätöntä nimetä tekijä ja uhri. Rikosoikeudellisessa prosessissa uhri on osapuoli, joka on joutunut rikollisen teon kohteeksi. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tee hänestä ihmisenä avutonta tai passiivista. Sosiaali- ja ihmisoikeusalalla voidaan ajatella, että ihmisen selviytymiselle on tärkeää ”uhriutumisen” sijasta ”voimaantumista”, minkä vuoksi uhri-sana saatetaan kokea leimaavaksi tai passivoivaksi. Vaihtoehtoisia ilmaisuja ovat esimerkiksi väkivallan ”kokija” ja ”osapuoli”. (Lidman 2015, 14–15.) Itse käytän kirjallisuuskatsauksessani rinnakkain käsitteitä *uhri*, *vainon kokija* ja *vainottu*, aikaisemman tutkimuksen ja tutkijoiden käsitevalintoja kunnioittaen. Kansainvälisessä vaino-tutkimuksessa uhrista käytetään pääasiallisesti termejä *victim* tai *victim of stalking*, tekijästä puolestaan termejä *stalker* tai *perpetrator of stalking*.

2.2 Väkivaltaa kokeneen asiakkaan kohtaaminen

Asiakkaan ja työntekijän kohtaamisessa heijastuvat monenlaiset tekijät, ja taustalla vaikuttavat yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä vallitsevat asenteet. Pienet inhimilliset tekijät voivat nousta asiakkaan ja ammattilaisen kohtaamisessa hyvin merkittäväksi. Usein avun tarvitsijaa auttaa jo se, että joku kuuntelee ja uskoo. (Pohjola 2006, 46–60; Hurtig & Laitinen 2006, 196.)

Sosiaalityön ammattitaidon keskeisenä kriteerinä voidaan pitää kykyä kohdata asiakas eettisesti. Eettinen toiminta edellyttää aina omaan tehtävään liittyvää valvotuneisuutta, sen äärelle pysähtymistä kenen ja minkä asialla ollaan. Auttaminen edellyttää välittämistä, mutta myös oman ammatillisuuden ja osaamisen asettamista likoon. Ammatillisuus sinänsä ei auta kohtaamisessa. Ammattitaidosta ja -tiedosta ei ole haittaa, mutta jos mukana ei ole ihmisyyttä, kohtaaminen epäonnistuu. Aito läsnä oleminen ja välittäminen rakentavat luottamusta, ja luottamuksen syntyminen on puolestaan välttämätöntä, jotta asiakas voi kertoa tarinansa. (Laitinen & Kemppainen 2010, 153–154; Mattila 2007; 12–14.)

Pohjola (2006) kuvaa luottamuksen voivan joutua testiin erityisesti silloin, kun asiakkaan asia tai tilanne on työntekijällekin vaikea ja raskas vastaanotettavaksi. Lähisuhdeväkivalta on tällaisesta tyypillinen esimerkki. Asian käsittelemiseksi työntekijältä voi puuttua ammatillisia keinoja, jolloin hän kohtaa oman voimattomuutensa. Toisinaan asiakkaan kertomaan voidaan reagoida kieltämällä ja väkivallan pois selittämällä. Epäluottamus on monin tavoin punoutunut auttamisjärjestelmän sisään. Kriittisimmillään se luo tilanteen, jossa auttajat eivät usko autettaviensa kertomaan, ja nämä puolestaan eivät luota työntekijöiden ja heidän taustallaan olevan järjestelmän haluun ja kykyyn auttaa. (Pohjola 2006, 51–52.)

Naisten väkivaltakokemuksista ja selviytymisen edellytyksistä kirjoittava Väänänen (2011, 110) toteaa aiheellisesti, että yleensä kysytään ”Miksi nainen ei lähde väkivaltaisesta liitosta?”, kun sen sijaan tulisi kysyä ”Mitä tapahtuu jos nainen lähtee väkivaltaisesta liitosta?”. Hannus (2011, 212) pitää tärkeänä ammattilaisten ymmärrystä niistä tekijöistä, joiden vuoksi eroaminen väkivaltaisesta suhteesta on jopa vaikeampaa kuin väkivallattomasta suhteesta. Hänen mukaansa uhrin tarvitsevat irtautumisprosessissa erittäin paljon ammattilaisten pitkäjänteistä tukea ja empatiaa. Myös Marttala (2011, 41–43) toteaa pitkään väkivaltaisessa suhteessa eläneiden naisten tarvitsevan usein ulkopuolisen avuksi määrittelemään kokemuksiaan. Väkivallalla on taipumus normalisoitua ja siihen

voi ”turtua”. Parisuhteessa esiintyvien väkivallan muotojen yhteen kietoutuminen ja jaksoittaisuus, rankkojen väkivaltaisten tekojen sekä lämmön ja katumuksen vaihtelu, aiheuttavat uhrille myös emotionaalista ja traumaattista riippuvuutta tekijästä. Kaitue (2007, 23) tähdentää, että irtautuminen voi viedä vuosikausia, sillä suhteesta lähtemiseen liittyy myös huoli tulevaisuudesta. Taloudellinen pärjääminen, lasten huoltajuuteen, yhteiseen omaisuuteen tai mahdolliseen rikosoikeudenkäyntiin liittyvät kysymykset saattavat aiheuttaa epätietoisuutta ja pitää väkivaltaa kokevan kiinni suhteessa hyvin pitkään.

Väkivallan kohteeksi joutuminen on aina kipeä kokemus. Väkivalta rikkoo Väänänen (2011, 111) mukaan ”itsen ja toisten ihmisten sekä maailman välistä yhteyttä ja luottamusta”. Väkivaltakokemusten esiin tuominen, niistä puhuminen ja kertominen on harvoin helppoa tai yksiselitteistä. Väkivallasta kertoessaan uhri altistaa aina itsensä väärinymmärryksille, epäilyksenalaiseksi joutumiselle, mahdolliselle torjutuksi tulemiselle, syyllistämislle ja häpeälle. (Husso 2003, 253). Ronkaisen ja Näreén (2008, 14) mukaan väkivallalle ja haavoitetuksi tulemiselle on tyypillistä hallinnan menettäminen tapaamme olla, näkyä ja tulla tunnistetuksi. Siinä missä häpeä eristää meitä yhteydestä toisiin, tunnistetuksi tuleminen puolestaan rakentaa luottamusta ja sidettä toistemme välillä. Kokemukset kohtaamattomuudesta ja epäonnistumisesta avun hakemisessa ja saamisessa ovat kuitenkin hyvin tavallisia (Väänänen 2011, 110).

Hannus (2011) tuo esiin, että mitä vaikeammin väkivallan kokija on haavoittunut, sitä vaikeampi hänen on täyttää vaatimusta toimijuudesta. Traumatisoitunut ihminen ei myöskään välttämättä täytä olemuksellaan tai käyttäytymisellään oikeanlaisen uhrin identiteettiä. Ammatillisissa tai viranomaiskohtaamisissa työntekijä saattaa kyseenalaistaa uhrin kertomuksen, mikäli hänellä ei ole tietoa traumatisoitumisesta ja sen seurauksista esimerkiksi käyttäytymiseen. (Hannus 2011, 205.)

Myös Honkatukia (2011, 9) toteaa, että ainoastaan *uhrien kokemusten ymmärtämiseen* perustuva tieto voi lisätä tietoa siitä, miksi esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa kokeneet uhrin vaikeenevat kokemuksistaan tai eivät välttämättä toimi rationaalisesti erilaisissa viranomaiskohtaamisissa. Mehtolan ja Ojurin (2011, 232) mukaan väkivaltaa kokeneiden naisten kokemuksia, niihin perustuvaa tietoa ja asiantuntijuutta tulisi hyödyntää väkivaltatyön ja palveluiden kehittämisessä. He näkevät kokemustiedon avaimena nykyisen järjestelmän puutteiden ja asiakaspalvelun todellisten tarpeiden identifioimiseen.

Lidmanin (2015, 327) mukaan väkivaltakokemuksesta selviäminen on kytköksissä ympäröivän yhteiskunnan asenteisiin, tarjolla olevaan tietoon ja auttamisjärjestelmän toimivuuteen. Vuoden 2005 naisuhritutkimuksen ja vuoden 2012 rikosuhritutkimuksen tulokset kertoivat samansuuntaista viestiä. Noin kolmasosa naisista oli kääntynyt jossakin elämänsä vaiheessa jonkin yhteiskunnan toimijan puoleen. Silti 35–37 prosenttia uhreista ei koskaan kertonut kokemuksistaan edes läheisimmille ystävilleen, ja vain 10 prosenttia tapauksista ilmoitettiin poliisille. Lidman kuvaa pienten ilmoituslukujen kertovan osaltaan auttamiskoneistomme epäonnistumisesta. Jos väkivallan kokijoilla olisi parempi luottamus oikeusjärjestelmään ja tarvittavat tiedot viranomaispalveluista, heillä saattaisi olla enemmän voimia tuoda asiansa esiin. (Lidman 2015, 69; 327.)

2.3 Vainotutkimus

Vaino on Nikupeterin ja Laitisen (2017, 22) mukaan nähty eri aikakausina erilaisena ilmiönä ja sitä voidaan tarkastella suhteessa yhteiskunnalliseen kehitykseen sekä sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, johon vaino on kietoutunut. Vielä 1980-luvulla vaino esiintyi käsitteenä mediakeskustelussa vain vähän. Ilmiötä tarkasteltiin etupäässä ei-fyysisenä väkivaltana, ja sitä lähestyttiin ”psykologisen raiskauksen” näkökulmasta painottaen pakonomaisen seuraamisen tai seksuaalisen tungettelevuuden näkökulmia. Vainoajat kuvautuivat niin tutkimuksellisesti kuin populaarikulttuurin tuottamissa representaatioissa psykiatrisista diagnooseista kuten erotomaniasta kärsivinä ja usein uhreilleen tuntemattomina henkilöinä. (Nikupeteri & Laitinen 2017, 26; Björklund 2010, 16.)

1990-luvulla vaino-käsitteen käyttö yleistyi merkittävästi julkisessa keskustelussa. Tämä oli seurausta etupäässä julkisuuden henkilöihin kohdistuneesta vainoamisesta (engl. *star stalking*). Vainoaminen kriminalisoitiin ensimmäisen kerran Kalifornian osavaltiossa, Yhdysvalloissa, vuonna 1991. Kriminalisointi sai alkunsa näyttelijätär Rebecca Schaefferiin kohdistuneesta vainoamisesta ja murhasta sekä sitä seuranneesta mediahuomiosta. Tieteellisen tiedon tuottaminen vainosta alkoi lisääntyä, ja vaino herätti kiinnostusta erityisesti oikeuspsykiatrisissa ja kriminologisissa tutkimuskeskusteluissa. Vainoa lähestyttiin kuitenkin vielä ”satunnaisena väkivaltana”, jonka tekijät olivat mielenterveydellisistä ongelmista kärsiviä miehiä ja naisia, eivätkä tunteneet uhrejaan entuudestaan. Huomio kohdistui vainoajien luonteen ja psykopatologisten piirteiden tarkasteluun sekä vainokäyttäytymisen taustalla oleviin motiiveihin. Kuuluisiin henkilöihin kohdistuneet vainoamistapaukset kuitenkin osoittivat, ettei vainon uhriksi joutuvien oikeussuoja ollut riittävä.

Ensimmäisten vainolakien asettamisen taustalla olikin pyrkimys hillitä julkisuuden henkilöihin kohdistuvaa vainoa. (Nikupeteri & Laitinen 2017, 26–27; Nikupeteri 2016, 29; 32.)

1990-luvun puolivälissä vaino alettiin nähdä kariutuneen parisuhteen seurauksena ja määritellä erityisesti miesten nykyisiin tai entisiin kumppaneihinsa kohdistamana väkivaltana. Vainoa pystyttiin sanoittamaan ja käsitteellistämään paremmin naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan viitekehystä käsin, ja uusi ymmärrys siirsi huomiota tekijöiden motiivien psykologisista selitysmalleista kohti väkivallan tekijöiden vastuuttamista. Vainoa tarkasteltiin edelleen myös sosiologisesta ja sosiaalitieteellisestä näkökulmasta, mikä mahdollisti etenkin vainokäyttäytymisen ja tekijän lapsuuden väkivaltakokemusten tai turvattomien kiintymyssuhteiden välisen tarkastelun. (Nikupeteri 2016, 29–30.) Tekijöiden taustat nähdään edelleen tärkeänä tekijänä pyrittäessä ymmärtämään vainon dynamiikkaa (Miller 2012, 499–500).

2000-luvulla vainoon on kiinnitetty länsimaissa yhteiskunnissa yhä enemmän yhteiskunnallista, poliittista ja akateemista huomiota. Naisasialiikkeillä ja naisjärjestöjen edustajilla on ollut tärkeä rooli vainon määrittelemisessä erityisesti naisiin kohdistuvana lähisuhdeväkivallan muotona ja yhteiskunnallista puuttumista vaativana sosiaalisena ongelmana. Vainon kriminalisointi on edesauttanut ilmiön tarkastelua rikosoikeudellisesta ja juridisesta näkökulmasta. Sosiaalitieteiden ja sosiaalityön ansioksi voidaan puolestaan lukea tällä vuosikymmenellä korostunut diskurssi, jossa vainoa ja muita väkivaltailmiöitä tarkastellaan ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden (Hurtig ym. 2017, 251) viitekehystä käsin. (Nikupeteri 2016, 31–32.)

Nikupeteri (2016, 30) toteaa, että 2000-luvulle tultaessa myös uhrien kokemusten tarkastelu on tullut itsestään selväksi osaksi akateemista tutkimusta. Vainoamisen fyysisistä, emotionaalisista, sosiaalisista ja psykologisista vaikutuksista uhriin on tehty paljon tutkimusta, samoin kuin uhrien käyttämistä selviytymisstrategioista ja niiden hyödyllisyydestä tai vahingollisuudesta. Tutkijat ovat olleet kiinnostuneita myös uhrien avunhakemisen tavoista ja taustalla vaikuttavista tekijöistä sekä uhrien kokemuksista suhteessa viranomaisten ja palvelujärjestelmän toimintaan. Yhteiskunnallinen ”herääminen” vainon ja etenkin eron jälkeisen vainon yleisyyteen on lisännyt tarvetta ennaltaehkäisevään työhön, vainoamisen riskinarviointiin ja intervention tapoihin suuntautuvalla tutkimuksella.

Björklund (2010, 20) huomauttaa, että vainoilmiön tunnistaminen ja käsitteellistäminen on pitkään rajoittunut englanninkielisiin maihin, missä myös suurin osa tutkimuksesta on tuotettu. Kansainvälinen vainotutkimus paikantuukin maantieteellisesti ja määrällisesti etupäässä Yhdysvaltoihin, Australiaan ja Kanadaan. Myös Euroopassa on kuitenkin herätty hiljalleen tunnistamaan ilmiön vakavuus, ja tämän tutkielman kirjoittamishetkellä vaino on kriminalisoitu useissa EU-maissa. Belgiassa, Alankomaissa, Iso-Britanniassa ja Pohjoismaissa on tuotettu 2000-luvulla kasvavassa määrin tutkimusta vainosta.

Suomessa vainoa ovat tutkineet mm. Häkkänen (2003 & 2008), Näre (2008), Björklund (2010), Kumpuniemi (2012) Kinnunen (2016), Nikupeteri (2016) ja Laitinen ja kumppanit (2017). Tutkimukset ovat kohdistuneet vainon haavoittavuuteen ja vainoa kokeneiden naisten subjektiivisiin kokemuksiin, yliopisto-opiskelijoiden kokemaan vainoon, lasten kokemuksiin eron jälkeisessä vainossa sekä lastenvalvojien työkäytäntöihin eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa. VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry ja Oulun ensi- ja turvakotien ry toteuttivat vuosina 2012 – 2017 yhteistyönä Varjo -hankkeen, jonka seurauksena julkaistiin kaksi verkossa saatavilla olevaa opasta (Haluan elää, en vain olla hengissä - Opas vainotulle ja Digitaalinen vaino parisuhteessa). Hankkeen myötä syntyi myös kokoomateos *Varjosta valoon*, jossa puhuvat vainon kokijat, tukijat ja tutkijat. Hankkeella on ollut merkittävä rooli eron jälkeiseen vainoon liittyvän tietoisuuden kasvattamisessa, huomion suuntaamisessa auttamisjärjestelmän epäkohtiin ja toimimattomuuteen sekä lainsäädännön kehittymisessä. Etenkin kriminalisoinnin jälkeen vaino on ollut aiheena myös useille kotimaisille opinnäytetöille, joita on valmistunut pääosin oikeustieteen, psykologian ja sosiaalityön oppiaineista.²

Kirjallisuushakuja tehdessäni ja tutkimusaineistoa kootessani huomasin, että vainoaminen on selkeästi kiinnostusta herättävä aihe monilla tieteenaloilla. Tämä kertoo vainon problemaattisuudesta ilmiönä ja siitä, että useat eri alojen ammattilaiset kohtaavat työssään vainon uhreja ja tekijöitä. Nikupeteri (2016) käyttää omassa tutkimuksessaan käsitettä ”vainotieto”. Tällä hän tarkoittaa uhreja kohtaavien ammattilaisten vainon tunnistamiseen liittyvään tietoa, johon vaikuttavat erilaiset tiedostetut ja tiedostamattomat sosiokulttuuriset käsitykset, normit ja arvot sekä ammattilaisten käytännöt. Akateemiselle tutkimustiedolle ja sen pohjalta kehittyvälle ja jalostuvalle ammattilaisten ja viranomaisten vainotiedolle on selkeä tilaus.

² ks. Peiponen 2010; Lindstedt 2013; Matikainen 2015; Brandt 2017; Bask 2018; Salo 2018.

3 Tutkimusasetelma

Tutkielmassani lähestyn eron jälkeistä vainoa uhrin kohtaamisen näkökulmasta. Tutkimustehtävänä on selvittää millaisena ilmiönä eron jälkeinen vaino näyttäytyy aikaisemmassa tutkimuksessa. Tarkemman tarkastelun kohteena on se, minkälaisia edellytyksiä ja vaatimuksia eron jälkeinen vaino ilmiönä asettaa uhrin kohtaamiselle. Ymmärrän kohtaamisen yksittäisen uhrin ja ammattilaisen välisinä vuorovaikutustilanteina ja työskentelynä, mutta myös laajemmin yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän kompetenssina vastata vainoon ilmiönä, sekä sen uhreiksi joutuvien tarpeisiin.

3.1 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Pro graduni tutkimusmenetelmäksi olen valinnut kirjallisuuskatsauksen. Salmisen (2011) tavoin ymmärrän kirjallisuuskatsauksen tieteelliseksi metodiksi ja tutkimustekniikaksi, jonka avulla tehdään ”tutkimusta tutkimuksesta”, eli kootaan yhteen tutkimuksien tuloksia, jotka puolestaan ovat perustana uusille tutkimustuloksille. Stoltin ja kumppaneiden (2016, 8) mukaan kirjallisuuskatsauksia on erilaisia, mutta ne voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin: 1) kuvailevat katsaukset, 2) systemaattiset kirjallisuuskatsaukset sekä 3) määrällinen meta-analyysi ja laadullinen meta-synteesi. Katsaustyypeillä on eronsa tarkoituksen, aineistonhankinnan, määrittelyn ja analyysimenetelmän osalta. Kaikki katsaustyyppit sisältävät kuitenkin tyypilliset osat, jotka ovat kirjallisuuden haku, kriittinen arviointi, aineiston perusteella tehty analyysi ja synteesi.

Vaihtoehtoihin tutustuttuani päädyin valitsemaan kuvailevan eli narratiivisen kirjallisuuskatsauksen, koska se sallii väljemmät metodiset ehdot ja mahdollisuuden tarkastella olemassa olevaa tutkimusaineistoa laajasti, myös oman tieteenalani ulkopuolelta. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen perimmäisenä tarkoituksena on kertoa tai kuvata valittuun aiheeseen liittyvää aikaisempaa tutkimusta, sen laajuutta, syvyyttä ja määrää. Narratiivisen ohella voidaan puhua myös traditionaalisesta, kriittisestä, kartoittavasta tai yleiskatsauksesta. (Johansson ym. 2007, 9.) Salminen (2011) korostaa, että terminä katsaus ei kuitenkaan viittaa pelkkään yhteenvetoon, tiivistelmään tai luettelointiin. Menetelmänä kirjallisuuskatsaus sisältää aina vaateen kriittiseen tarkasteluun ja arviointiin. Tarkoituksena on laatia alkuperäisestä korkealaatuisesta tutkimustyöstä tiivis synteesi, joka on myös toistettavissa.

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus voi kohdistua yhden tutkimusaiheen alueelta tehtyihin erilaisiin tutkimusasetelmiin sisältäviin tutkimuksiin, tutkimusprosessien ja menettelytapojen kuvaamiseen tai jonkin tutkimusaiheen menetelmällisiin elementteihin. Katsauksen kysymyksenasettelu on yleensä laaja, mutta se voi olla laajuudeltaan hyvin erilainen ja sisältää erilaisia rajoituksia. On tyypillistä, että katsaus kohdistuu julkaistuihin tieteellisiin tutkimuksiin, jotka ovat läpikäyneet tieteellisen vertaisarvioinnin. Katsauksen teossa on hyvä tunnistaa mahdolliset aiheeseen kohdistuvat ennakkoletukset, sillä tutkijana on pystyttävä tuottamaan tietoa objektiivisesti. Katsauksen tuloksia ei myöskään pidä ennakoida, koska tutkijan ennakkoletukset ja toiveet tietynlaisista tuloksista voivat vääristää todellista kuvaa aiheesta. (Johansson ym. 2007, 9; 24.)

Ensimmäinen vaihe on kirjallisuuskatsauksen tarkoituksen ja tutkimusongelman määrittäminen. Jo alkuvaiheessa on tärkeää valita kiinnostuksen kohteena olevat käsitteet, kohdejoukko tai se kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Alustavien koehakujen avulla voidaan selvittää, millaista tutkimusta valitusta aiheesta on saatavilla, millaiset hakusanayhdistelmät ja mitkä tietokannat tuottavat tutkijan tarpeisiin sopivaa informaatiota. Toinen vaihe sisältää varsinaisen kirjallisuushaun suorittamisen valittuine hakusanoineen ja niistä muodostettuine hakulausekkeineen. Hakustrategiaan kuuluu keskeisesti sisäänotto- ja poissulkukriteerien muodostaminen. Kriteerit helpottavat relevantin kirjallisuuden tunnistamista ja vähentävät virheitä tai puutteita lopullisessa katsauksessa. Kriteerit auttavat tutkijaa myös hallitsemaan aineistoa ja pitämään katsauksen suunnitellussa fokuksessa. Sisäänotto- ja poissulkukriteerien muodostamiseen ei ole olemassa yleispäteviä ohjeita, vaan tutkija tekee valinnat itse. Kirjallisuushaku on katsauksen aikaa vievin osuus, sillä hakuja voi joutua muokkaamaan ja tarkentamaan useita kertoja. Kolmas vaihe on hakuprosessin perusteella valittujen tutkimusten arviointi, jonka tulee perustua alkuperäistutkimuksista saadun tiedon kattavuuteen sekä tulosten edustavuuteen. Oleellista tässä vaiheessa on, että jokainen valittu tutkimus arvioidaan kriteerien mukaisesti. Käytettyjen arviointiperusteiden tulee ilmetä lopullisessa kirjallisuuskatsauksen raportissa. (Johansson ym. 2007, 24–32; Green ym. 2006, 106.)

Kirjallisuuskatsauksen neljäs vaihe on aineiston analyysi ja synteesi. Tarkoituksena on järjestää ja laatia yhteenveto valittujen tutkimusten tuloksista. Tutkimusten yhteenveto suositellaan tehtäväksi taulukkomuotoon. Taulukon avulla luodaan kokonaiskuva ja ymmärrys aineistosta. Varsinaisessa analyysissä katsauksen tekijä lukee ja koodaa aineistoa muodostaen luokkia, kategorioita tai teemoja. Tarkoituksena on etsiä tutkimuksista yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, ryhmitellä ja vertailla, ja sen jälkeen tulkita niitä. Synteesi muodostetaan lopulta tämän vaiheen perusteella. Myös lopullisen

aineiston käsittely vaatii aikaa ja työtä. Viides ja viimeisin vaihe on tulosten raportointi, eli kirjallisuuskatsauksen kirjoittaminen lopulliseen muotoonsa. (Johansson ym. 2007, 24–32.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen laatijan ei välttämättä ole tarpeen noudattaa systemaattiseen katsaukseen verrattuna yhtä kriittisiä aineistonkeruun askelia. Tästä huolimatta lukijat arvostavat selkeää kuvausta tutkimusaineiston muodostamisen ja kokoamisen vaiheista. Läpinäkyvyys ja tietoinen harhojen välttäminen kauttaaltaan tutkimuksen raportoinnissa ovat hyvän katsauksen tärkeimmät edellytykset. (Rhoades 2011, 361.) Hart (1998, 185–187) korostaa suunnitelmallisuutta ja huolellista dokumentointia katsauksen kaikissa tekovaiheissa. Hän painottaa myös sitä, että tiivistä ja selkeää katsausta tavoittelevan kirjoittajan on osattava valita tutkimuksen tavoitteiden kannalta vain oleellisin tutkimustieto ja luovuttava siitä, mikä ei kaikilta osin vastaa asetettuja kriteereitä.

Aveyard toteaa kirjallisuuskatsausten olevan juuri tiiviyydessään erinomainen tiedon esittämisen ja välittämisen tapa. Terveys- ja sosiaali-alan ammattilaisille tarjoutuva tutkimuksellinen tietomäärä on valtava ja kasvaa päivittäin. Ammattilaisilla on velvollisuus päivittää osaamistaan ja ammattitietouttaan, mutta käytännössä on mahdotonta sisäistää, sulattaa ja prosessoida kaikkea olemassa olevaa tietoa ja implementoida sitä omaan päivittäiseen arkeen ja työkäytäntöihin. Kirjallisuuskatsaukset tarjoavat yhden reitin nopeaan tiedonmuodostukseen valitusta aihealueesta. (Aveyard 2010, 6–11.)

3.2 Aineiston valinta- ja käsittelyprosessi

Koska kirjallisuuskatsaus oli minulle entuudestaan tutkimusmetodina vieras, aloitin siihen tutustumisen lukemalla eri tyyppisiä edustavia katsauksia useammalta tieteenalalta sekä perehtymällä menetelmäkirjallisuuteen. Osallistuin tiedonhankintaa käsittelevään koulutukseen sekä kirjaston tietoasiantuntijan henkilökohtaiselle ohjaukselle. Tutustuin oman tieteenalani keskeisiin tietokantoihin ja tein alustavia koehakuja erilaisilla hakusanayhdistelmillä muodostaakseni kuvaa siitä, millaista tutkimusta aihepiiristä on tähän mennessä tehty. Voidakseni identifioida tutkimusten joukosta omaa tutkimustehtävääni parhaiten vastaavat artikkelit, määrittelin aluksi sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Valituiksi tulevilta tutkimuksilta edellytin seuraavaa:

- ✓ läpikäyneet tieteellisen vertaisarvioinnin
- ✓ saatavilla maksuttomasti yliopiston elektronisista tietokannoista

- ✓ englanninkielisiä / suomenkielisiä
- ✓ julkaistu aikavälillä 2000 – 2019
- ✓ fokuksena uhri

Aineistoksi sopivia artikkeleita etsin EBSCO, PROQUEST, ARTO ja MELINDA tietokantojen avulla. (Rhoades (2011, 361) toteaa, että tutkijan käyttämällä sanastolla on aineistonhaun vaiheessa tärkeä rooli, sillä olennaisten käsitteiden operationalisointi edesauttaa myös lukijan ymmärtämystä tutkimukseen liittyvistä rakenteista. Ensimmäinen ja oleellisin hakusanani muotoutui suoraan tutkittavasta ilmiöstä ja sitä kuvaavasta käsitteestä. ARTO ja MELINDA tietokantoihin tehdyissä hauissa pääasiallinen hakusanani oli 1) *eron jälkeinen vaino*, jonka rinnalla käytin synonyymisiä termejä 2) *parisuhdevaino* ja 3) *eron jälkeinen väkivalta* sekä laajemmin kontekstoituvaa yläkäsitettä 4) *vaino**. Jo alustavia koehakuja tehdessäni huomasin, että varsinaisena hakusanaana *kohtaaminen* ei tuottanut osumia, vaan sitä tuli purkaa osiin. Pääasialliseen hakusanaan yhdistin erilaisin variaatioin tutkimustehtävästäni nousevia käsitteitä *uhri*, *tunnistaminen*, *auttaminen*, *tukeminen*, *sosiaalityö*, *sosiaalityöntekijä*, *ammattilainen*, *viranomainen*, *palvelujärjestelmä*, *interventio*.

Koehakuja tehdessäni huomasin myös, että englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa eron jälkeisestä vainosta käytetään lukuisia termi-variaatioita. Tästä seurasi, että EBSCO ja PROQUEST tietokantoihin tehdyissä hauissa pääasiallinen hakusanani oli 1) *post-separation stalking* 2) *post-relationship stalking* 3) *post-breakup stalking* 4) *former partner stalking* 5) *intimate partner stalking* 6) *intimate stalking* tai 7) *stalking*. Pääasialliseen hakusanaan yhdistin jälleen erilaisin variaatioin käsitteitä *victim**, *recognition*, *help**, *support**, *social work**, *profession**, *service system*, *intervention*.³

Aineiston ajallinen rajaaminen oli tärkeää kahdesta syystä. Ensiksi, halusin tutkimustiedon olevan mahdollisimman ajankohtaista. Toiseksi, vainotutkimuksessa on havaittavissa aiemmin esittelemiäni selkeitä painotuksia sen mukaan, kuinka ilmiöön on eri aikakausina suhtauduttu ja millaisista näkökulmista ja tutkimuksellisista orientaatioista sitä on lähestytty. Varhaisin tutkimus keskittyy paljolti ”julkkis-stalkkerointiin” ja erotomaniaan. Tällöin vainoajia tarkasteltiin psykopatologisesti käyttäytyvinä, usein jonkinasteisista diagnooseista kärsivinä, harhaisina tai rakkaudenkaipuisina poikkeusyksilöinä. 1990-luvulla Yhdysvalloista alkunsa saanut vainon kriminalisoinnin aalto vaikutti

³ Hakusanojen kohdalla käytetty * merkitsee sanan katkaisua, jolloin haku sisältää kyseisen sanan erilaiset taivutusmuodot.

siihen, että ilmiötä alettiin tarkastella rikoksena ja aiemmin luultua paljon yleisempänä sosiaalisena ongelmana. Pakkomielteinen vainoamiskäyttäytyminen, samoin kuin mahdollisuus joutua sellaisen kohteeksi, laajennettiin koskemaan ”tavallisia ihmisiä” ja ihmissuhteiden problematiikkaa. Vasta 2000-luvulla ilmiön vaarallisimmaksi tituleerattu muoto, eron jälkeinen vaino, on erottunut selkeästi omaksi vainoamisen lajikseen ja saanut myös tutkimuksissa enenevässä määrin painoarvoa ja näkyvyyttä. Eron jälkeisen vainon sukupuolittuneisuus on laajalti tunnustettu ja ilmiötä on alettu tarkastella yhtenä lähisuhdeväkivallan ja erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan muotona.

Ajallisen rajaamisen lisäksi valintojani ohjasivat kriteerit tutkimustiedon relevanssista ja laadusta. Valitsin ainoastaan tieteellisissä aikakauslehdissä julkaistuja artikkeleita, jotka olivat läpikäyneet vertaisarvioinnin ja joiden julkaisukieli oli englanti tai suomi. Edellä mainitut voidaan ajatella yhtä lailla tutkimuksen rajoitteena, sillä esimerkiksi kielivalinta voi mahdollisesti sulkea ulkopuolelle relevanttia tutkimusta. Ulkopuolelle jäivät myös kokonaiset teokset, kirjojen luvut, kirja-arvostelut, opinnäytetyöt, väitöskirjat sekä tutkimukset, joista ei ollut koko tekstiä saatavilla. Suomessa eron jälkeisestä vainosta on laadittu erilaisten projektien myötä oppaita, raportteja ja kirjoja, jotka olisivat saattaneet tuoda lisäarvoa ja kattavuutta katsaukseen. Suuren osan artikkeleista karsin ulkopuolelle otsikon ja abstraktin perusteella. Pois rajautuivat esimerkiksi tutkimukset, jotka keskittyivät vainoajiin, vainoon samaa sukupuolta olevien välillä, naisten suorittamaan vainoon, lasten ja nuorten vainokäyttäytymiseen sekä eri alojen ammattilaisiin kohdistuvaan vainoon.

Tutkimustehtäväni ohjaamana keskityin valitsemaan artikkeleita, joiden painopisteinä olivat tunnistamiseen liittyvät haasteet, vainon uhrilleen aiheuttamat seuraukset ja monialaiset vaikutukset, uhrien tarpeet sekä kokemukset avunsaannista ja viranomaisten toiminnasta. Valitsin lisäksi artikkeleita, joissa esitettiin auttajatahoille vainon uhrin kohtaamiseen liittyviä tärkeitä huomiota, implikaatioita työn parantamiseksi ja malleja parempien interventioiden kehittämiseksi. Edellytin valituiksi tulevilta tutkimuksilta sitä, että eron jälkeinen vaino pystyttiin erottamaan omaksi muodokseen.

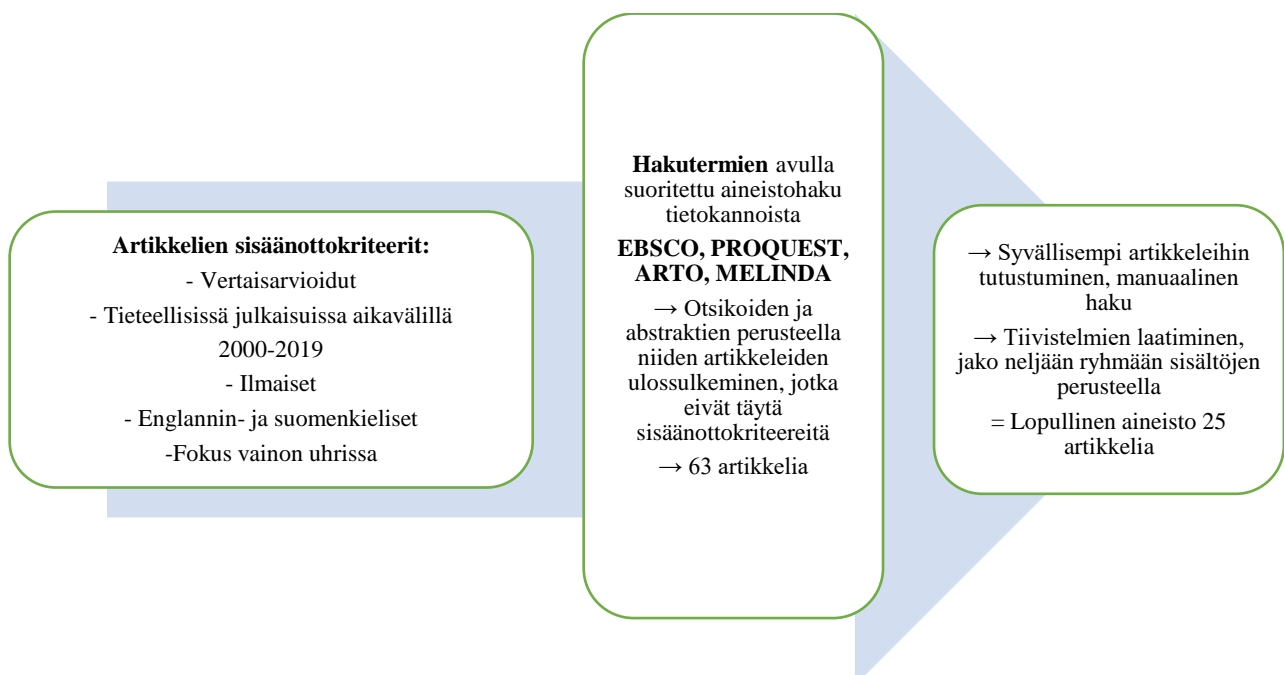
Otsikoiden ja abstraktien perustella siirsin kriteeristön täyttävät artikkelit Refworksiin luomiini aihekansioihin. Refworksiin tallentamani artikkelit (yhteensä 63) luin kokonaan. Tässä vaiheessa hain aineistoa vielä manuaalisesti käymällä läpi kyseisten tutkimusten lähdeviitteitä. Syvemmän tarkastelun perusteella rajasin kokonaisjoukosta ulkopuolelle noin puolet sillä perusteella, etteivät ne mielestäni vastanneet tai kohdentuneet asettamaani tutkimustehtävään. Laatuksikriteerin takaamiseksi

edellytin myös, että tutkimusaineistooni päätyvissä tutkimuksissa aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät oli raportoitu selkeästi. Jäljellä olevista artikkeleista (yhteensä 30) kirjoitin lyhyet tiivistelmät, joiden perusteella jaoin aineiston karkeasti neljään ryhmään:

- ✓ eron jälkeisen vainon poikkeuksellinen luonne ja ominaispiirteet
- ✓ tunnistamisen vaikeus
- ✓ uhrien tarpeet vs. heidän kokemuksensa avunsaamisesta
- ✓ interventiomallit / ideat / implikaatiot

Viimeisessä vaiheessa rajaaminen perustui etupäässä kysymykseen, tarjosiko artikkeli jotain uutta, aikaisemmasta poikkeavaa tai merkittävää tietoa, mikä ei ollut jo paikannettavissa muista valituiksi tulleista tutkimuksista. Sisäänotto- ja poissulkukriteerien määrittämisestä huolimatta lopulliset valinnat siitä, mitkä tutkimukset sisällytin osaksi aineistoani, ovat omiani. Koska menetelmänä on kuvaileva, eikä esimerkiksi systemaattinen kirjallisuuskatsaus, ei aineiston haku- ja valintaprosessia voi pitää täysin toistettavissa olevana (ks. kuva 1). Olen pyrkinyt luotettavuuteen ja avoimuuteen dokumentoimalla valintaprosessin vaiheet sekä kuvaamalla katsauksen edetessä aineiston tutkimuksia mahdollisimman kattavasti ja objektiivisesti. Kaikkiaan aineistoksi valikoitui yhteensä 25 tieteellistä tutkimusta.

Kuva 1. Aineistonvalintaprosessin eteneminen

Aloitin analyysin lukemalla artikkelit huolellisesti läpi ja koodaamalla eri värein tutkimuksista esiin nousevia tärkeitä havaintoja, huomioita, tutkimustulosten välisiä yhteneväisyyksiä ja mahdollisia eroavaisuuksia. Olin lukenut aineiston tekstejä moneen kertaan läpi jo valintaprosessin loppuvaiheessa, tehnyt reunamerkitöjä ja ryhmittelyjä, joiden perusteella karkea jako teemoihin alkoi muodostua. Laadin jokaisesta artikkelista lyhyen yhteenvedon, joka piti sisällään tutkimuksen tavoitteen ja keskeisimmät tutkimustulokset. Yhteenvedoista koostin taulukon (liite 1).

Analyysivaiheessa ryhmittelyni perustui tutkimusten sisällön löyhään samankaltaisuuteen, eivätkä erot tai tutkimuksellinen fokus määrittäneet aina selvärajaisesti vain yhteen aiheeseen kuuluvaksi. Aineiston perusteella esiin nostamani huomiot ja tulokset limittyivät toisiinsa ja olivat osittain päällekkäisiä. Analyysin perusteella muodostin neljä pääteemaa, joiden ajattelin vastaavan tutkimustehtävääni ilmiön kartoittamisesta sekä uhrin kohtaamisen edellytyksistä. Nämä teemat ovat *vainon ominaispiirteet, vainon tunnistaminen, vainoarjen seuraukset ja monialainen interventio*.

3.3 Tutkimuseettiset ulottuvuudet

Rauhala ja Virokannas (2011) toteavat, että opinnäytetöissä tutkimuseettiset kysymykset typistyvät valitettavan usein yksittäisiin tietosuojakysymyksiin itsekriittisyyden ja eettisesti ongelmallisten ulottuvuuksien syvemmän tarkastelun jäädessä vähemmälle. He korostavat, että tutkimuksen teossa kaikkia eettisesti ongelmallisia tilanteita ei voi ennakoida, eikä niihin siten odotetakaan olevan valmiita, oikeita vastauksia. Tutkija ei myöskään voi ottaa vastuuta työnsä ja tutkimustulostensa poliittisesta, kaupallisesta tai muusta käytöstä. Hän voi kuitenkin ennakoida tulosten mahdollista vaikutusta, ja näin ollen myös toteuttaa harkittua tutkimuseettistä suunnittelua ja artikulointia oman tutkimustyönsä toteutuksessa. Aikaisempaan tutkimukseen viitaten Rauhala ja Virokannas tulkitsevat tutkimusetiikan sellaiseksi tutkimustyöhön kiinteästi liittyväksi päätöksentekotaidoksi, jonka avulla tutkija omaa tutkimusprosessinsa kokonaisuutta ohjaa. Tutkimuseettinen arviointi ja hyvien tutkimuskäytäntöjen huomioiminen tulisikin ulottaa tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin ja valintoihin (mt.).

Tutkimusaiheeni, ero jälkeinen vaino, kuuluu ilmiönä sosiaalityön tieteenalalle ominaisten, sensitiivisten aiheiden joukkoon. Nikupeteri (2016, 22) toteaa, että vainon tabuluonteisuuden purkaminen naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana on alkanut vasta tällä vuosikymmenellä. Tutkimusaiheena vaino on äärimmäisen uhan ja riskin sisältävä, ja ilmiönä se haastaa mahdollisuuden

toteuttaa yleisesti hyvänä pidetyn laadullisen tutkimuksen eettisiä periaatteita. Eron jälkeistä vainoa, kuten mitä tahansa väkivallan ja lähisuhdeväkivallan muotoa, tarkasteleva tutkija joutuu ottamaan huomioon hyvin monenlaisia eettisiä ja metodologisia kysymyksiä. Ne voivat liittyä niin tutkittavien/haastateltavien turvaamiseen ja suojaamiseen, kohderyhmälle mahdollisesti aiheutuvan riskin tai haitan pohdintaan, tiedonkeruu- ja haastattelutilanteiden toteuttamiseen sekä vuorovaikutukseen niiden yhteydessä, omien tutkimusmotiivien ja oikeutuksen tarkasteluun, samoin kuin tapaan käsitellä ilmiötä ylipäättään ja raportoida tutkimuksen tuloksia. (Nikupeteri 2016, 24.)

Kirjallisuuskatsauksessa luodaan synteesiä ja kootaan yhteen jo tehtyä tutkimusta, joten kyseisen metodin valinta ”säästää” minut monelta sellaiselta tilanteelta, jossa joutuisin pohtimaan eettisiä ulottuvuuksia. Käytän valmista aineistoa, jolloin eettiset kysymykset kohdistuvat etupäässä aineistojen käytettävyyteen, niiden käyttämisen taitoihin ja erityisesti aineiston valikointiin siten, että lopullinen, valmis aineisto palvelee asettamaani tutkimustehtävää. Rauhala ja Virokannas (2011) korostavat kokonaisuuden tiedostamisen ja refleктоivan otteen tärkeyttä tutkimusprosessin eri vaiheissa. On pohdittava millä perusteilla tehdään valintoja, joilla on merkitystä tutkimuksen kohteena olevien ihmisten, asioiden tai tahojen kannalta ja millaisen tiedon tuottamiseen näiden valintojen perusteella tullaan sitoutuneeksi.

Tutkimusaiheeni valintaa ovat ohjanneet paitsi oma kiinnostukseni vaino-ilmiötä kohtaan, myös siihen liittyvä voimakas kokemus vainon uhrien kohtaamasta epäoikeudenmukaisuudesta henkilökohtaisella ja rakenteellisella tasolla. Vainon kriminalisointi vuonna 2014 mahdollisti vihdoinkin puuttumisen toistuviin, uhrin tahdonvastaisiin tekokokonaisuuksiin, jotka ennen kyseistä lakimuutosta eivät välttämättä täyttäneet minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Laki tuo myös uhrille oikeuden vaatia vainosta aiheutuvia korvauksia. (Opas vainotulle 2012–17.) Se, että vainotekojen rangaistavuudella on nykyisin juridinen perusta, on askel eteenpäin yhteiskunnallisessa väkivaltaymmärryksessä ja tuo uhrille oikeutusta, mutta ei estä tai poista vainon haavoittavuutta ilmiönä.

Minuun teki suuren vaikutuksen vuosi sitten lukemani, Hurtigin, Nikupeterin ja Laitisen (2017) artikkeli, jossa he tarkastelevat väkivallan kohtaamista rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. He toteavat, että vaikka yhteiskunnassamme korostetaan oikeudenmukaisuutta ja ihmisoikeuksia, niiden todellistuminen väkivaltailmiöiden yhteydessä ei ole yksiselitteistä tai millään muotoa aukotonta niin työkäytännöissä kuin ihmisten arjessa. Väkivallan uhrin avunsaanti kiinnittyy

siihen, miten häntä viranomaisverkostoissa kuullaan, ymmärretään ja tulkitaan. Palvelujärjestelmämme tunnistaa kuitenkin hyvin huonosti väkivallan eroja ja ei-tyypillisiä väkivallan muotoja. Lähisuhteissa tapahtunut väkivalta voi pahimmillaan jatkua palveluissa ja niissä käytännöissä, joiden tulisi turvata avunsaanti ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen. (Hurtig ym. 2017, 251; 266–267; 274.)

Lidman (2016, 49) huomauttaa, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on toistuvasti nostanut esiin naisiin kohdistuvan väkivallan tematiikan ja korostanut valtioiden vastuuta tämän tyyppisen väkivallan estämisessä. Sama suuntaus näkyi Euroopan parlamentin päätöslauselmassa vuodelta 2009, jossa vaadittiin jäsenvaltioita parantamaan kansallista lainsäädäntöä ja kehittämään kansallisia toimintasuunnitelmia naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi. Myös Euroopan komission vuosiksi 2010–2015 laatimassa tasa-arvostrategiassa korostettiin naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisen tärkeyttä. Suomessa tämän viisivuotisen ohjelman yhtenä tavoitteena oli *lisätä viranomaisten ja ammattilaisten tietoa ja osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä ja uhrin auttamisesta*. (Lidman 2016, 49.)

Rauhala ja Virokannas (2011) toteavat, että sosiaalityön merkittävänä ammatillisena ja tieteellisenä juurena kulkevat ihmisoikeudet. Itse perustelen tutkimusaiheeni valintaa erityisesti tästä eettisestä näkökulmasta, ihmisoikeuksilla ja niiden toteutumisella. Nojaan Hurtigin, Nikupeterin ja Laitisen (2017, 274) näkemykseen, jonka mukaan väkivalta rikkoo ihmisen perusoikeutta psykososiaaliseen hyvinvointiin sekä fyysiseen koskemattomuuteen. Vaino on rikos ihmisoikeuksia vastaan. Se ansaitsee tutkimusaiheena huomiota, sillä niin uhrit kuin tekijät tarvitsevat kohtaajikseen ammattilaisia, joilla on vankka tietoperusta ilmiöstä ja sen seurauksista sekä mahdollisista interventiomenetelmistä ja auttamisen tavoista.

4 Vainon uhrin kohtaamisen edellytykset

4.1 Aineiston esittely

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa voidaan valita aineistoksi kvantitatiivisia, kvalitatiivisia ja teoreettisia tutkimuksia. Kuvailevan katsauksen avulla on näin ollen mahdollista muodostaa laaja kuva tutkittavaa aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta. (Kaittila & Nyqvist 2014, 265.) Tämän kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu kvalitatiivisista, kvantitatiivista ja mixed method -tutkimuksista. Aineistossa on seitsemän kvantitatiivista tutkimusta, joiden analyysi pohjautuu kyselytutkimukseen (*survey/questionnaire*). Kvalitatiivisia tutkimuksia aineistossa on yhteensä 13. Niissä käytettyjä menetelmiä ovat haastattelu, tekstianalyysi, toimintatutkimus ja kirjallisuuskatsaus. Aineiston tutkimuksista viisi edustaa mixed method -lähestymistapaa, jossa on käytetty sekä määrällistä että laadullista analyysia.

Tutkimuksista suurin osa on tehty Yhdysvalloissa (11) ja Iso-Britanniassa (3). Kansainvälisenä yhteistyönä laaditut tutkimukset (5) on toteutettu Yhdysvaltojen, Iso-Britannian, Australian, Alankomaiden, Sveitsin, Italian, Belgian ja Slovenian kesken (vaihtelevin kokoonpanoin). Mukana on myös tutkimuksia Suomesta, Ruotsista, Tanskasta, Portugalista ja Kanadasta. Tutkimusten maantieteellinen edustus selittyy varmasti yhtäältä kielivalinnalla, mutta kenties osittain myös lainsäädännöllä ja kulttuurisilla normeilla, jotka molemmat vaikuttavat ilmiön tunnistettavuuteen ja sitä kautta ”olemassa oloon”. Vaino-tutkimuksen juuret voidaan paikantaa Yhdysvaltoihin, jonka kaikissa osavaltioissa vaino on kriminalisoitu. Myös Iso-Britanniassa vainon tunnettavuuteen ja uhrien suojaamiseen on panostettu viime vuosina vahvasti. Italia ja Portugali tuovat osaltaan aineistoon mielenkiintoisen vertailukohteen, sillä kummassakaan maassa ei tutkimuksen toteuttamisen hetkellä ole ollut sen paremmin voimassa olevaa vaino-lainsäädäntöä kuin erityisen suurta yhteiskunnallista tietoisuuttakaan ilmiöstä.

Tutkimusartikkelit on julkaistu useita eri aloja edustavissa tieteellisissä aikakauslehdissä. Julkaisukanavien moninaisuuden perusteella ilmiö kiinnostaa ja koskettaa ainakin psykologian, psykiatrian, oikeustieteen, käyttäytymistieteen, terveystieteen, sosiaalityön ja kriminologian tieteenalaja. Aineiston tutkimukset voidaan jakaa niihin, joissa eron jälkeinen vaino on pääasiainen tutkimuskohde (10) ja niihin, jotka kohdistuvat vainoon yleisemmällä tasolla eron jälkeisen vainon tullessa esiin yhtenä sen muotona (15). Niin miehet kuin naiset voivat olla vainossa uhreja ja tekijöitä,

ja vainoa voi esiintyä myös samaa sukupuolta olevien suhteessa. Eron jälkeisessä vainossa naiset ovat kuitenkin merkittävästi useammin uhreja ja vainoajat miehiä. Valtaosassa aineistoni tutkimuksista eron jälkeistä vainoa lähestytään naisiin kohdistuvana väkivaltana ja puuttumista vaativana sosiaalisena ongelmana.

Yhden ryhmän aineistossa muodostavat tutkimukset, joissa tarkastellaan *eron jälkeisen vainon ominaispiirteitä ja ilmiön erityistä luonnetta*. Erityisyys tulee esiin tutkimuksissa, joissa huomio kiinnittyy eron jälkeisen vainon riskitekijöihin, tekijän käyttäytymisen asteittaiseen kroonistumiseen sekä ilmiön intensiivisyyteen ja vaarallisuuteen. Aineistossa on kolme tutkimusta (Nikupeteri ym. 2017; McFarlane ym. 2002; Weinehall & Johnsson 2009), jotka kohdistuvat eron jälkeisen vainon äärimmäisiin muotoihin. Kyseisissä tutkimuksissa tarkastellaan vainoamisen yhteyttä naismurhiin ja perhesurmiin sekä ”maan alla” vainon vuoksi eläviä naisia lapsineen ja heidän kokemuksiin yhteiskunnan tukea vaille jäämisestä. Vaikka kyseiset esimerkit edustavat vähemmistöä, ne kertovat osaltaan ilmiön vakavuudesta ja yhteiskunnallisen puuttumisen tärkeydestä. Perustelen etenkin surmatutkimusten mukaan ottamista aineistoon sillä, että eron jälkeisellä vainolla on tilastollisesti suurin riski eskaloitua kuolemaan johtavaksi väkivallaksi. Tämän kaltaista riskiä on tärkeä pystyä arvioimaan ja tunnistamaan viranomaisten toimesta, jotta uhreja kohdatessa heille pystytään antamaan oikeanlaista ja riittävää tietoa väkivallalta suojautumisessa.

Aineistossa useat erityyppiset tutkimusasetelmat ja -tulokset resonoivat kysymykseen *vainon tunnistamisesta ilmiönä sekä vainon uhriksi identifioimisesta tai identifioitumisesta*. Aineiston tutkimuksista yhteensä 7 käsittelee pääasiassa tunnistamisen problematiikkaa, vaikkakin teemaa sivutaan myös muissa tutkimuksissa. Tunnistaminen piirtyy minulle aineistosta esiin kolmen ”tason” tai ulottuvuuden kautta. Ensimmäinen näistä liittyy uhrin itsensä identifioitumiseen vainon kokijaksi ja kykyyn ylläpitää uskottavaa uhrin identiteettiä (esim. Campbell & Moore 2001; Dunn 2001). Toinen ulottuvuus tulee puolestaan esiin tutkimuksissa, joissa kuvataan uhreja kohtaavien viranomaisten vainoa minimoivia ja vähätteleviä asenteita tai ammattilaisten väärintulkintoja tilanteesta (esim. Kamphuis ym. 2005; Nikupeteri ym. 2017). Kolmas ulottuvuus painottuu tutkimuksissa, joissa vainon tunnistaminen yhdistyy laajemmin yhteiskunnassa vallalla oleviin kulttuurisiin normeihin, sosialisatioon sekä asenteisiin liittyen lähisuhdeväkivaltaan ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan (esim. McKeon ym. 2015; Scott ym. 2014; Sheridan ym. 2003).

Oman ryhmänsä aineistossa muodostavat 10 tutkimusta, joissa kuvataan *vainon monialaisia vaikutuksia ja seurauksia uhrin elämässä, näistä kumpuavia tarpeita sekä uhrien kokemuksia tarpeisiin vastaamisesta*. Avun- ja palveluntarvetta määritellään tutkimuksissa niin uhrien (esim. Korkodeilou 2014) kuin heitä kohtaavien ammattilaisten ja työntekijöiden (esim. Logan ym. 2006; Spence-Diehl & Potocky-Tripodi 2001) näkökulmasta. Uhrien kokemukset kohtaamisesta ja avun hakemisesta kuvautuvat aineistossa hyvin yhdenmukaisina. Kohtaamisia määrittävät sensitiivisyyden puute, ulkopuolisten riittämätön ymmärrys ilmiötä ja uhrin elämäntilannetta kohtaan sekä viranomaisten ja koko järjestelmän kyvyttömyys puuttua vainoamiseen.

Neljänneksi ryhmäksi yhdistin tutkimukset, joissa tarkastelu kohdistuu *parempien ja tehokkaampien työskentelytapojen kehittämiseen sekä vainon uhrin kokonaisvaltaiseen tukemiseen tilanteessaan*. Kahdessa aineiston tutkimuksessa raportoidaan kokeilluista interventiomalleista (Spence-Diehl 2004; Weinehall & Johnsson 2009), yhdessä puolestaan muotoillaan ammattilaisten tueksi vainoamisen riskitekijöistä koostuva, tilannearvioiden tekemistä helpottava malli (Logan & Walker 2017). Auttamisen ammattilaisina näyttäytyvät aineistossa laajalti sosiaali- ja terveydenhuollon, lainvalvonta- ja oikeusjärjestelmän sekä uhrien tukemiseen suunnattujen palvelujen piirissä työskentelevät työntekijät. Osassa tutkimuksista painottuu kuitenkin enemmän sosiaalityön ja sosiaalityöntekijän rooli (esim. Cho ym. 2012; Nikupeteri 2017; Nikupeteri ym. 2017; Weinehall & Johnsson 2009).

4.2 Vainon ominaispiirteet

Eron jälkeistä vainoa kuvataan valitussa tutkimuskirjallisuudessa vainoamisen muotona, johon liittyy omanlaisiaan tunnuspiirteitä. Erityisyys tulee esiin etenkin niissä aineiston tutkimuksissa, joissa tarkastelu kohdistuu vainoamisen riskitekijöihin, tekijän käyttäytymisen intensiivisyyteen ja asteittaiseen kroonistumiseen sekä vainoamisen ja kuolettavan väkivallan väliseen yhteyteen. Suhteen aikana alkanut väkivalta näyttäytyy aineistossa yhtenä suurimpana riskitekijänä eron jälkeiselle vainoamiselle. Uhrin kohtaamisen näkökulmasta on tärkeää ymmärtää mahdollisten väkivaltakokemusten limittymistä ja niiden päällekkäisyyttä, sillä ne aiheuttavat osaltaan sen, että eron jälkeistä vainoa on hankala tunnistaa omaksi erityiseksi väkivallan muodokseen. Väkivaltaisesta kumppanista eroamista ja suhteesta irtautumista kuvataan aineistossa uhrille haastavana ja riskialttiina tapahtumana, jonka haavoittavuus ammattilaisten tulisi tiedostaa. Eron jälkeinen vaino voi johtaa vakavaan väkivaltaan ja jopa uhrin kuolemaan. Vainon uhrin kohtaamisessa suuri

painoarvo asettuukin ammattilaisten tietoperustalle ilmiöstä ja riskeistä, väkivallan dynamiikan ja kumulatiivisuuden ymmärtämiselle sekä yhteiselle tiedonmuodostukselle uhrin kanssa hänen tilanteestaan.

4.2.1 Väkivaltainen parisuhde ja eroaminen

Aineiston tutkimuksissa tuodaan esiin vainon yhdistyminen eroon väkivaltaisesta kumppanista. Erilaiset kontrolloivat strategiat parisuhteen aikana näyttäytyvät aineistossa selkeinä elementteinä ennustettaessa eron jälkeistä vainoa. Kontrollointi on toistuvina tekoina ilmenevää hallintaa, joka kohdistuu puolisoon ja usein myös lapsiin. Se voi sisältää tunkeilua, arkirutiinien tarkkailua, pelottelua, häpäisemistä, eristämistä ja uhkailua sekä fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa. Kontrollointi voi ilmetä myös pakkomielteisenä mustasukkaisuutena, kumppanin sosiaalsiin suhteisiin ja arjen toimintoihin verkostoitumisena sekä häpeää aiheuttavana mustamaalaamisena. Kontrollointi voi kohdentua nykyhetken ohella tulevaisuuteen, kumppanin oletettuihin tekoihin ja ratkaisuihin. Käyttäytymisen muotona vaino voidaan sijoittaa kontrolloivuuteen perustuvan psykologisen hyväksikäytön ääripäähän. (Ferreira & Matos 2013; Humphreys & Thiara 2003; McFarlane ym. 2002; Nikupeteri ym. 2017.)

Vaikka vainolle tunnusomainen käyttäytyminen, kuten kumppanin seuraaminen, saattaa alkaa jo parisuhteen aikana, on eron aika osoittautunut otollisimmaksi hetkeksi uhriutumislle (Ferreira & Matos 2013). Naisten kokemuksia eron jälkeisestä väkivallasta tutkineet Humphreys ja Thiara (2003) havaitsivat, että ero ei kuitenkaan aina ole selvärajainen hetki tai helposti määritettävissä oleva piste. Väkivaltaisesta suhteesta irtautuminen näyttäytyy heidän tutkimuksessaan monenlaisten kompleksisten ja emotionaalisten kamppailujen ja neuvottelujen kudelmana, jota voivat hämärtää suhteen aikana tapahtuneet useat lähtemiset ja palaamiset. Kaikissa tapauksissa eroaminen ei tarkoita välitöntä fyysistä lähtemistä, sillä se ei aina ole taloudellisesti, logistisesti tai muista syistä mahdollista.

Tutkimuksissa eroamista dokumentoidaan tilana, joka on uhreille äärimmäisen vaikea saavuttaa ja josta moni ei selviä ilman väkivaltaa jossain muodossa. Tekijöiden repertuaari on laaja ja vainoamista kohdistetaan ex-kumppaniin hyvin monenlaisilla tavoilla. Tyypillisiä tapoja ovat esimerkiksi seuraaminen ja häiriköiminen, omaisuuden varastaminen tai vandalisointi sekä kotiin tai työpaikalle tunkeutuminen. Mikäli parisuhteesta tai liitosta on lapsia, saattaa tekijä laatia uhria mustamaalatakseen perättömiä lastensuojeluilmoituksia, kiristää uhria lasten tapaamisoikeuteen ja -

järjestelyihin vedoten tai uhkailla häntä lasten vahingoittamisella tai kaappaamisella. Tappouhkaukset, itsemurhalla uhkailu sekä uhreihin kohdistuva fyysinen ja seksuaalinen pahoinpitely tulevat myös aineistossa esiin yleisinä eron jälkeisen vainon tekotapoina. Poikkeuksellista, mutta uhreissa erityistä pelkoa herättävää on se, jos tekijä onnistuu toteuttamaan väkivaltaa ja kaltoinkohtelua ulkopuolisten avustuksella. (Cox & Speziale 2009; Humphreys & Thiara 2003; Nikupeteri 2017; Korkodeilou 2017.)

Naiset, joihin ei eron jälkeen kohdistu suoranaista väkivaltaa, voivat sen sijaan altistua vähemmän uhkaavalle painostukselle. Humphreys ja Thiara (2003) kuvaavat termillä ”charm offensive” ex-kumppanin vainoamisen muotoa, joka pohjautuu väkivaltaisten hyökkäysten sijasta toistuvaan rakkauden vannomiseen, anteeksipyyntöihin ja lupauksiin muutoksesta. Samanaikaisesti tekijä kuitenkin vastuuttaa uhrin erosta ja mahdollisesti perheen rikkomisesta sekä syyllistää häntä oman väkivaltaisen käytöksensä aiheuttajaksi. Erityisesti eroprosessin varhaisessa vaiheessa käytös voi olla uhrista hämmentävää ja rajoja hämärtävää, ja toisinaan uhri palaa takaisin suhteeseen. Eropäätökseen sisältyvä horjunta vaikuttaa siten, että väkivallan jatkuessa ja mahdollisesti vakavoituessa on uhrin kynnys avun hakemiselle kasvanut.

Ferreira ja Matos (2013) havaitsivat, että riski väkivaltaiseen, useita tekotapoja yhdistelevään ja ajallisesti pidempikestoiseen vainoamiseen on suurempi, kun taustalla on intiimi suhde, ja etenkin silloin kun tuossa intiimissä suhteessa on ollut väkivaltaa. Väkivaltaa suhteen aikana kokeneet naiset kärsivät eron jälkeen vakavammasta vainoamisesta, käyttivät moninaisempia selviytymisstrategioita ja kontaktoivat poliisia useammin kuin ei väkivaltaa suhteessaan kokeneet. Logan ja kumppanit (2007) saivat samansuuntaisia tuloksia vertaillen suojelumääräyksen hankkineita naisia ja heidän kokemuksiaan väkivaltaisen kumppanin tai ex-kumppanin suorittamasta vainosta. Naiset, jotka olivat kokeneet väkivaltaisen ex-kumppanin taholta myös vainoamista, raportoivat poliisille huomattavasti useammin kuin he, joilla oli väkivallan vuoksi suojelumääräys, mutta jotka eivät olleet kokeneet vainoa. Vainotut naiset olivat kokeneet väkivaltaa parisuhteessaan vainoajaan jo ensimmäisten kuuden kuukauden aikana ja he olivat myös useammin eronneet kumppaneistaan. Heidän kohdallaan väkivaltaa esiintyi merkittävästi enemmän ja se oli vakavampaa. He olivat saaneet tappouhkauksia, heitä oli uhattu aseella, heidän kimppuunsa oli käyty aseella kanssa ja heihin oli kohdistettu seksuaalista väkivaltaa.

Mielenkiintoinen havainto Loganin ja kumppaneiden (2007) tutkimuksessa oli se, että vainottujen naisten näkökulmasta suojelumääräys koettiin laajalti tehottomaksi. Sitä rikottiin vainoajan taholta usein, eikä se tuottanut uhreille turvallisuuden tunnetta. Eron jälkeinen vaino näyttäytyykin aineistossa erityisenä ilmiönä myös siitä syystä, että oikeudelliset interventiot eivät usein tuota toivottua tulosta. Osa vainon uhreista raportoi hyötyneensä vainon lopettamiseen tähtäävistä juridisista keinoista, kuten suojelumääräyksistä, lähestymiskielloista, poliisiviranomaisten puhutuksista tai vankeusrangaistuksista. Merkittävä ryhmä naisia kärsii kuitenkin eron jälkeisestä väkivallasta jään vaille asianmukaista suojelua. Näissä tapauksissa naisten ex-kumppanit, kroonistunutta ja vakavaa vainokäyttäytymistä toteuttavat miehet, näyttäytyvät poikkeuksellisen alajoukkona, joka ei ole valmis toimimaan juridisten ja normatiivisten kehysten puitteissa. Osa tekijöistä saattaa jatkaa vainoamista jopa vankilasta käsin. Uhrien suojaamiseksi tarkoitettujen määräysten ja lähestymiskiellojen rikkominen, samoin kuin tottelemattomuus suhteessa tekijälle asetettuun koeaikaan tai ehdonalaisten vapauden edellytyksiin, on havaittu uusintarikollisuutta ja väkivaltaa ennakoinniksi signaaleiksi. (Esim. Humphreys & Thiara 2003; Logan & Walker 2017; Van der Aa & Groenen 2011.)

Tutkimusaineiston perusteella eron jälkeinen vaino voidaan erottaa muista väkivallan muodoista siten, että se ei ole yksittäinen, ahdistava tapahtuma. Jatkuvuudessaan vaino muistuttaa parisuhdeväkivaltaa, mutta laajenee kattamaan uhrin osalta arjen ja elämän kaikki aspektit. Vaino uhkaa yksityistä ja julkista tilaa, sosiaalisia suhteita, päivittäisiä rutiineja ja tulevaisuuden suunnitelmia. Logan ja Walker (2017) käyttävät omassa tutkimuksessaan ”sabotaasin” käsitettä kuvaamaan vainolle tunnusomaista, stressaavien ja traumaattisten kokemusten kumuloitumista uhrin näkökulmasta. Erityisesti silloin, kun väkivallalle altistumista ja uhriutumista on tapahtunut parisuhteessa jo ennen eroa, ovat seuraukset uhrille vakavammat.

4.2.2 Vainon eskaloituminen

Tutkimuksissa vainoamista kuvataan toimintana, joka ei tyypillisesti ala väkivaltaisena käyttäytymisenä, vaan sille on ominaista asteittain kiihtyvä liikerata. Logan ja Walker (2017) luonnehtivat vainoamisen olevan ennen kaikkea dynaamista toimintaa, joka voi ajan kuluessa vakavoitua, lakata hetkellisesti, alkaa uudestaan ja muuttua toisenlaiseksi niin tekotavoiltaan kuin laajuudeltaan. He kuvaavat tutkimuksessaan vainoamisen luonnetta keston, intensiivisyyden ja tekojen esiintymistiheyden avulla. Vainoamisen on havaittu voivan kestää muutamasta päivästä

kymmeniin vuosiin, mutta kaksi viikkoa näyttäytyy tutkimustiedon perusteella kriittisenä ajanjaksona, jonka jälkeen jatkuessaan toiminta muuttuu uhkaavammaksi ja myös uhrin näkökulmasta vakavampia psykososiaalisia seurauksia tuottavaksi. Vainoamisen intensiivisyyttä voidaan mitata vainoajan käyttämien taktiikoiden ja paikantuneisuuden määrällä. Vaikka uhreja ahdistellaan useimmiten heidän ollessaan omassa kodissa, on vainoamiselle tyypillistä, että se kiinnittyy ja ilmenee yhden sijasta useissa paikoissa ja sijainneissa. Vainotekojen esiintymistiheys viittaa puolestaan siihen, kuinka usein vainoajat tekevät läsnäolonsa uhrille tiettäväksi. Tutkimustiedon perusteella esiintymistiheys korreloi suoraan uhan ja vakavan väkivallan riskiin. (Logan & Walker 2017.)

Coxin ja Spezialen (2009) tutkimuksessaan haastattelemaat naiset tuovat esiin, että kumppanit eivät suhteen alussa vaikuta mahdollisilta vainoajilta. Uhrit kuvaavat, kuinka karismaattisten ja valovoimaisten kumppanien persoonallisuus muuttui alun huomaavaisesta, lämpimästä ja välittävästä käytöksestä mustasukkaisuudeksi, dominoivuudeksi ja aggressioksi. Mikään suhteen alussa ja vainoajan persoonallisuudessa tai käyttäytymisessä ei antanut heille viitteitä tulossa olevasta muodonmuutoksesta. Uhrit raportoivat jälkiviisaudesta ja useat tuovat esiin, että pystyivät ymmärtämään vainoamisen kokonaiskuvaa vasta paljon myöhemmin. He eivät hakeneet ajoissa apua, koska eivät halunneet tai kyenneet uskomaan niin vakavaan eskaloitumiseen.

Humphreys ja Thiara (2003) huomauttavat, että vainoajat, joilla on ollut intiimi suhde uhrin kanssa, kategorisoidaan yleensä erikseen sellaisista pakkomielteisistä vainoajista ja sosiopaateista, jotka määrittellään etupäässä rikollisen taustan, antisosiaalisen käyttäytymisen tai mielenterveysongelmien kautta. Kyseiset tyyppitelyt eivät kuitenkaan onnistu paikantamaan päällekkäisyyksiä, sillä ex-kumppanit saattavat myös olla persoonallisuudeltaan pakkomielteisiä tai omata rikollisen historian, etenkin kun parisuhdeväkivalta ymmärretään rikokseksi.

Vainoajat, kuten myös heidän uhrinsa, edustavat demografisten ja sosioekonomisten ominaisuuksiensa ja luonteenpiirteidensä puolesta heterogeenista joukkoa. Valitun tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan kuitenkin todeta ex-kumppaneiden toteuttamassa vainoamisessa olevan selkeästi yhteneviä piirteitä. Ex-kumppanit jatkavat vainoamista pidempään, käyttävät useampia taktiikoita, ovat väkivaltaisempia ja toteuttavat uhkauksiaan huomattavasti useammin kuin uhrille tuntemattomat vainoajat. Vainoamisen alussa tavanomaisimpina tekotapoina näyttäytyvät yleensä eri välinein tapahtuvat toistuvat yhteydenotot, jotka laajenevat vähitellen uhrin

tarkkailemiseen ja seuraamiseen. Teot voivat ajan kuluessa kärjistyä fyysiseksi aggressioksi, uhriin kohdistuviksi väkivaltaisiksi hyökkäyksiksi ja jopa tapon yrityksiksi. Vainon progressiivisesti etenevä kulku ja tekojen vakavoituminen kertovat tekijän kompulsiivisesta käyttäytymisestä ja tilanteen kroonistumisesta. Käyttäytymisen muutosta riskialttiiseen ja vaaralliseen suuntaan voi kuitenkin olla vaikea ennustaa. (Campbell & Moore, 2011; Cox & Speziale 2009; Logan & Walker 2017.)

Kolmessa aineiston tutkimuksessa kuvataan äärimmäisiä seurauksia, joihin vainoaminen voi johtaa. McFarlane ja kumppanit (2002) tarkastelivat tutkimuksessaan miesten naiskumppaneihinsa kohdistamaa parisuhdevainoa ja uhkaavaa käyttäytymistä. Tarkastelu kohdistui tapauksiin, joissa vainokäyttäytyminen edelsi väkivaltaista hyökkäystä, tapon yritystä tai naismurhaa. Tutkimusotanta koostui yhteensä 821 naisen tapaustiedoista. Naisista 384 oli kokenut fyysistä väkivaltaa tai uhkailua, 174 oli selvinnyt tapon yrityksestä ja 263 oli menehtynyt väkivallan seurauksena. Tulokset osoittavat voimakkaan yhteyden vainoamisen ja kuolettavan väkivallan välillä. 68 prosenttia naisista, jotka joutuivat tapon yrityksen tai henkirikoksen kohteeksi, oli kokenut vainoa edeltävän vuoden aikana. Tutkimuksessa havaittiin, että uhrin seuraaminen, vakoileminen ja lasten vahingoittamisella uhkaaminen mikäli nainen toteuttaa eroaikeensa tai ei suostu palaamaan eron jälkeen suhteeseen, kasvattivat merkittävästi riskiä joutua henkirikoksen tai sen yrityksen kohteeksi.

Nikupeteri ja kumppanit (2017) lähestyivät omassa tutkimuksessaan väkivaltaisen parisuhteen päättymiseen liittyvää uhkaa naisiin kohdistuvan eron jälkeisen vainon ja perhesurmien kontekstissa. Tutkimus pohjautui 16 vainotun naisen haastattelulle. Naiset olivat olleet vainon kohteena noin vuodesta reiluun 20 vuoteen ja kaikkien kohdalla vaino jatkui edelleen. Suurin osa naisista oli hakenut apua poliisilta, turvakodista, oikeudesta ja erilaisista sosiaali- ja terveyspalveluista, ja suurimmalla osalla heistä oli tai oli ollut yksi tai useampi lähestymiskielto vainoajaa kohtaan. Useimmilla heistä oli lapsia, jotka olivat myös altistuneet vainolle ja joutuneet tekijän koston kohteiksi. Tutkimukseen yhdistettiin naisten haastattelujen lisäksi perhesurmia käsittelevä aineisto, joka koostui yhteensä neljän perhesurman oikeudenkäyntiasiakirjoista. Tutkijat konstruoivat neljä eron uhkaavuutta määrittävää piirrettä, joita ovat 1) väkivaltaisen suhteen kiinnipitävyys, 2) väkivallan pakottava ja kontrolloiva luonne, 3) tappavan teon uhka ja sen moninaiset laukaisevat tekijät sekä 4) vakavan väkivallan uhan tunnistamattomuus.

Samansuuntaisesti kuin McFarlane ja kumppanit (2002), myös Nikupeteri ja kumppanit (2017) havaitsivat, että jätetyksi osapuoleksi joutuneiden miesten oli vaikea hyväksyä kumppanin eroaikeita, tai he eivät sopeutuneet eroon. Tekijän voimakas halu määritellä ja omistaa perhesuhteitaan loi merkittävän riskitekijän väkivallalle. Mikä tahansa riittävä ärsyke tai naisen toiminta, joka ei miellyttänyt tekijää (myös pelkkä eroaie), saattoi johtaa surmatekoon. (Nikupeteri ym. 2017.)

Weinehallin ja Jonssonin (2009) interventioprojektin muodossa toteutettuun tutkimukseen osallistui 23 erityisjärjestelyin suojattua naista, jotka olivat onnistuneet pakenemaan ja elivät piilossa heitä vainoavilta väkivaltaisilta miehiltä. Näistä miehistä 19 oli naisten entisiä kumppaneita, aviomiehiä ja lasten isiä. Tutkimuksessa kriittinen tarkastelu kohdistuu yhteiskunnan tarjoaman suojelun epäkohtiin ja riittämättömyyteen sekä siihen yleisesti hyväksyttyyn tosiasiaan, että väkivaltaa pakenevat osapuolet ovat pääasiassa naisia ja lapsia. Sen lisäksi, että he joutuvat luopumaan perheestään ja ystävistään, he joutuvat hyväksymään mittavia käytännön rajoitteita arjessa pitääkseen olinpaikkansa salassa. Naiset eivät voi esimerkiksi solmia vuokrasopimuksia, omistaa autoa tai asuntoa, ottaa lainaa tai käyttää maksukortteja. Heidän lapsensa tarvitsevat usein jatkuvaa ja kokoaikaista aikuisen valvontaa ja suojelua. Postilokero-osoitteet ja puhelinliittymät on rekisteröitävä uusille nimille, joiden paljastuminen on ulkopuolisten varassa. Tutkimuksessa tuodaan esiin, että suojattujen henkilötietojen tuleminen julki on suurin riski naisen turvallisuudelle, mutta silti näin tapahtuu toistuvasti, sillä suojausmenettelyt eivät useinkaan toimi käytännön tasolla. Naiset raportoivat toistuvista ”vuodoista”, joiden takana olivat puhelinoperaattorit, postipalvelu, vakuutusyhtiöt, kirjastot, julkinen terveydenhuolto ja sosiaalitoimi.

Yhteiset lapset ja jaettu vanhemmuus vainoajan kanssa näyttäytyivät tutkimuksissa yhtenä haavoittuvuutta lisäävänä tekijänä. Weinehall ja Jonsson (2009) havaitsivat, että yhteishuoltajuus väkivaltaisen ja vainoavan ex-kumppanin kanssa aiheuttaa merkittäviä haasteita suojaustoimenpiteiden turvin eläville naisille. Etenkin lasten tapaamisoikeus ja siihen liittyvät käytännöt muodostavat jatkuvan riskin tietojen paljastumiselle ja ilmentävät osaltaan tilanteeseen sisältyvää kohtuuttomuutta. Miehellä on yleensä oikeus tavata lapsiaan huolimatta hänelle asetetusta lähestymiskiellosta tai uhan vuoksi suojatuista henkilötiedoista. Miesten kuvattiin joissakin tapauksissa käyttävän tapaamisoikeutta hyväkseen manipuloidakseen lapsia ja saadakseen heiltä tietoa asuin- tai olinpaikasta. Nikupeteri ja kumppanit (2017) toivat puolestaan esiin, että perhesosiaalityön kontekstissa tekijä voi naamioda kontrollointiaan huolenpidoksi, ja pari- ja perhesuhteiden ylläpitämisen halu voi tulla tulkituksi ammattilaisen näkökulmasta perinteistä

perhekäsitystä tukevana käyttäytymisenä, eikä riskin signaalina. Naisten kokemukset vainosta saatetaan tulkita miehen mustasukkaisuutena ja perheen kaipuuna ero jälkeen, vanhempien välisenä huoltajuus- ja tapaamiskiistana tai naisen pyrkimyksenä vieraannuttaa lasta isästä.

Tutkimuksissa tuodaan yhtenevästi esiin eron jälkeisen vainon ja kuolettavan väkivallan välinen yhteys sekä tarve vainoamisen sisällyttämiselle osaksi lähisuhdeväkivallan riskinarviointia. Ammattilaisten tulisi olla tietoisia eron uhkaavuutta määrittävistä piirteistä ja antaa myös uhreille tietoa merkitsevista riskitekijöistä. Tilanteiden ennakoimista ja uhrin suojaamista haastavat kuitenkin monenlaiset tekijät. McFarlane ja kumppanit (2002, 66) esimerkiksi huomauttavat, että yksistään vainokäyttäytyminen muodostaa riskin kuolettavalle väkivallalle, mutta vainoamisen vaarallisuutta aliarvioidaan etenkin silloin, jos siihen ei liity fyysistä väkivaltaa. Myös Nikupeteri ja kumppanit (2017, 304) toteavat, että akuutit riskitekijät voivat olla moninaisia ja esimerkiksi tappavan teon laukaisevat tekijät voivat ilmetä ulkopuolisille kulttuurisesti hyväksytyinä. Ammattilaisten tulisi tästä syystä pystyä huomioimaan riski- ja uhka-arvioita tehdessään myös muut kuin kriminalisoidut teot tai havaittavissa olevat fyysiset seuraukset. Erityisen hankalaa uhrien suojaaminen on silloin, jos edes he itse eivät tunnista vaaraa jossa elävät, tai eivät usko tekijän toteuttavan uhkauksiaan.

Weinehallin ja Jonssonin (2009) tutkimuksessa uhrien piiloutumista edellyttävät kroonistuneet vainotilanteet tuovat esiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja käytänteisiin liittyviä ongelmia. Suojaavista toimenpiteistä ei ole hyötyä, mikäli niiden merkitys ei avaudu järjestelmässä toimijoille laajemmin. Tutkijat huomioivat aiheellisesti, että yhteiskunnalla ei ole riittävää kannattelukykyä suhteessa uhreihin, jotka joutuvat tekijän (ja järjestelmän) sijasta ottamaan tilanteesta vastuun.

4.3 Vainon tunnistaminen

Valitussa tutkimuskirjallisuudessa vainon tunnistaminen näyttäytyy haastavana tehtävänä asettaen odotuksia uhrille itselle, mutta myös laajemmin yhteiskunnalle ja siihen sisältyvälle palvelu- ja viranomaisjärjestelmälle. Aineiston perusteella nämä odotukset näyttävät liittyvän kiinteästi yhteiskunnan asenneilmapiiriin, kulttuurisiin uskomuksiin ja stereotypiohin sekä vallitsevaan ymmärrykseen naiseen kohdistuvasta väkivallasta, lähisuhteissa tapahtuvasta väkivallasta ja oikeanlaisesta uhriudesta. Tutkimuksissa vainoamista kuvataan vaikeasti tunnistettavana rikollisen käyttäytymisen muotona osittain siksi, että se koostuu tyypillisesti teoista, jotka yksittäin voivat olla laillisia ja harmittomilta vaikuttavia. Vainossa kulttuurisesti hyväksyttävän ja rikollisen

käyttäytymisen välinen raja hämärtyy, sillä uhrin näkökulmasta epätoivotut, ahdistavat tai uhkaavat teot eivät välttämättä ole rangaistavia. Uhrin oma tulkinta tilanteesta määrittää sen onko rikosta tapahtunut, ja rikosoikeudellinen prosessi voi käynnistyä vasta siinä vaiheessa, kun uhri raportoi viranomaisille. Aineiston perusteella uhrin kertomuksen vastaanottamiseen ja ulkopuolisten reagointiin vaikuttavat taustalla piilevät, vainoon ja laajemmin väkivaltaan liittyvät asenteet ja käsitykset.

4.3.1 Uhriksi identifioitumisen haasteellisuus

Tarkastellessaan vainoamisen tekotapojen yhteyttä vainon uhriksi identifioitumiseen Campbell ja Moore (2011) havaitsivat, että seuraaminen, tarkkaileminen, ilmaantuminen uhrin kotiin tai työpaikalle, omaisuuteen kohdistuva ilkivalta sekä epätoivottujen sähköpostien lähettäminen olivat tilastollisesti merkitsevimpiä tekoja, joiden perusteella ihmiset arvioivat ja tulkitsivat joutuneensa vainoamisen uhriksi. Uhatuksi tulemisen tunne, samoin kuin henkilökohtaisten turvalaitteiden hankkiminen, olivat puolestaan yhteydessä viranomaisille raportointiin. Tämä viittaisi siihen, että vasta potentiaalinen vaaran tuntu tekee tilanteesta uhrin silmissä vakavan ja oikeuttaa esimerkiksi poliisin kontaktoimisen. Vaikka valtaosa tutkimuksen vastaajista piti vainoamista vakavana rikollisena käyttäytymisenä ja enemmistö heistä myönsi tuntevansa jonkun, joka on joutunut kyseisen rikoksen kohteeksi, oli vastaajilla huomattavia vaikeuksia tunnistaa uhritumista omalla kohdallaan. Campbell ja Moore (2011, 506) arvelevat taustalla olevan sen, että toisinaan erontekoa vainoamisen ja epäterveestä suhteesta kertovien merkkien välillä on vaikea tehdä. Osalle uhreista on puolestaan epäselvää, milloin vainoon yleisimmin yhdistyvät käyttäytymisen tavat ja teot voidaan luokitella rikokseksi.

Logan ja Walker (2017) toteavat aikaisemman tutkimuskirjallisuuden osoittavan, että mitä useampia taktiikoita ja tekotapoja vainoajalla on käytössään, sitä herkemmin uhrit tunnistavat käyttäytymisen vainoksi. On kuitenkin huomattava, että vaikka uhrit tunnistaisivat epätoivottua ja häiritsevää käytöstä omalla kohdallaan, vainoaminen näyttäytyy aineistossa ilmiönä, jota yksilöt eivät halua mieltää tai yhdistää itseen ja omaan elämään kuuluvaksi:

I'm just not that kind of person. It's so hard to believe that someone would do that to me. And when he was calling and coming over, he wasn't threatening my life yet. (Brewster 2001, 98.)

Uhrit saattavat odottaa vainoamisen laantuvan tai loppuvan itsestään, kieltäytyä uskomasta ex-kumppanin voivan vahingoittaa heitä tai havahtua vasta, kun tilanne on eskaloitunut pitkälle (Brewster 2001; Cox & Speziale 2009; Galeazzi 2009). Esimerkiksi Coxin ja Spezialen (2009) tutkimuksessa osa vainon kohteeksi joutuneista naisista myönsi, että he olivat yrittäneet vainoamisen alkaessa jättää huomiotta häirintäkäyttäytymisen etenemisen, ”sulkeneet silmänsä” tunkeilevilta teoilta ja tarkoituksellisesti hankkiutuneet eroon esimerkiksi vainoajan lähettämistä viesteistä. Jotkut uhreista toivat esiin rekisteröineensä omassa käyttäytymisessä ja toiminnassa tapahtuneita muutoksia, kuten välttelyä ja eristäytymistä. Kokemukset saattoivat kuitenkin määrittäjä ja identifioitua naisille vainoksi vasta viikkoja, kuukausia tai jopa vuosia myöhemmin. Osa painotti uhriksi identifioitumisen vaikeutta etenkin niissä tapauksissa, joihin ei sisältynyt fyysistä väkivaltaa. McKeon ja kumppanit (2015) puolestaan havaitsivat, että etenkin silloin, jos vainoaja käyttää viattomalta ja romanttiselta vaikuttavia tekotapoja ja keinoja, kokonaisuutta on hankalampi tunnistaa vainoksi niin uhrin itsensä, kuin hänen lähipiirinsä toimesta.

Tutkimuksissa tuodaan esiin, että uhrin läheiset voivat yhtäältä edesauttaa ja toisaalta hankaloittaa vainon tunnistamista. Uhrien avunhakemista eurooppalaisissa maissa vertaillen Galeazzi ja kumppanit (2009) havaitsivat, että suurin osa uhreista kääntyi ensimmäisenä perheen ja ystäviensä puoleen. Niissä tapauksissa, joissa uhrit raportoivat vainoamisen loppuneen, merkittäväksi syyksi arvioitiin uhrin itsensä tai hänen läheistensä vainoajalle antama varoitus tai käsky lopettaa. Tutkimustulos tukee havaintoa siitä, että osa vainotapauksista voi ratketa uhrin turvautuessa omiin resursseihinsa, etenkin omaan verkostoonsa. Kyseisissä tapauksissa läheisten ihmisten reaktiot olivat tunnistamisen suhteen avainasemassa ja vahvistivat uhrin käsitystä siitä, että tekijän toiminta ei ole suotavaa.

Cox ja Speziale (2009) puolestaan osoittavat, että läheisten reagointi voi yhtä lailla haastaa vainon tunnistamista. Heidän tutkimuksensa mielenkiintoisin havainto liittyy lähipiirin sukupuolittuneisiin reaktioihin uhrien kertoessa tekijän epätoivotusta käyttäytymisestä. Uhrit toivat esiin saaneensa eniten tukea naispuolisilta läheisiltään, jotka tulkitsivat vainoajan käyttäytymistä epänormaaliksi ja ei-suotavaksi jo varhaisessa vaiheessa. Sen sijaan miespuoliset läheiset vähättelivät tekijän toimintaa, kielsivät sen vakavuutta ja asettuivat jopa puolustamaan vainoavaa ex-kumppania.⁴

⁴ Tarkastelen sukupuoliin liittyviä havaintoja tarkemmin luvussa 4.3.3.

Tutkimuksissa vainoaminen näyttäytyy rikoksena, joka ei läheskään aina päädy viranomaisten tietoon. Campbell ja Moore (2011) tuovat esiin, että viranomaisille raporttoimatta jättämisen syitä on useita. Yksi syy on se, että vainoon suhtaudutaan henkilökohtaisena, yksityiselämän ja parisuhteen piiriin kuuluvana asiana pikemmin kuin viranomaisten väliintuloa vaativana rikoksena. Uhrin näkökulmasta on myös vaikea arvioida ilmoituskynnyksen ylittymistä ja viranomaisintervention tarvetta, sillä suuri osa tavoista, joilla tekijä vainoa toteuttaa, voivat olla täysin laillisia. Toinen ja huolestuttavampi syy raporttoimatta jättämiselle on se, että uhrit eivät usko viranomaisten kykyyn puuttua tilanteeseen ja suojata heitä. Esimerkiksi Brewsterin (2001) tutkimuksessa uhrien omat epämuodolliset yritykset selvittää tilanne ja lopettaa vaino osoittautuivat usein toimimattomiksi. Silti osa heistä vältti viranomaisavun hakemista:

No, I didn't [seek legal help]. I remember at the time being so focused on just "I need to get out. I need to get away", and feeling very hopeless at the time, too. "If he really wants to get me, there isn't anything that's going to stop him [...] I didn't even [go for a restraining order]; there were always articles out there about people with protection orders that didn't work. (Brewster 2001, 97.)

Kolmantena raporttoimatta jättämisen syynä voi olla uhrin tuntema pelko vainoajaa ja tämän mahdollisia kostotoimia kohtaan (esim. Galeazzi 2009). Oikeustuomioistuinten käytännöt vaihtelevat maiden välillä, ja etenkin amerikkalaisessa kontekstissa on tyypillistä, että uhrien odotetaan saapuvan tuomioistuimen käsittelyn ajaksi vainoajan kanssa samaan tilaan kuultavaksi. Van der Aa ja Groenen (2011) havaitsivat, että vaikka tämän kaltaista "ristikuulustelun" riskiä ei olisikaan, osalla uhreista pelko liittyy tekijän kohtaamiseen oikeusistunnossa tai muutoin prosessin aikana.

Tutkimuksissa tuodaan myös esiin, että uhrien kertomusten ja kokemusten vastaanottamista haastavat normatiiviset ja kulttuuriset käsitykset uhriudesta. Tarkastellessaan parisuhdevainon kohteeksi joutuneita naisia ja heidän identiteettityöskentelyään rikosoikeudellisessa järjestelmässä Dunn (2001) havaitsi, että uskottavan uhrin identiteetin saavuttaminen ja ylläpitäminen on erittäin haastavaa. Hän väittää, että toisin kuin muunlaisten rikosten uhriksi joutuneiden, parisuhdevainon kohteena olevien naisten uhrius ei tule annettuna, vaan se on aina konstruoitava. Dunnin mukaansa ongelmallista on se, että lähes kaikki uhrin teot vaikuttavat negatiiviseen leimautumiseen ja tulkintoihin hänen tilanteestaan ja persoonastaan. Uhrit löytävät itsensä toistuvasti umpikujasta pyrkiessään selviytymään oikeusviranomaisten odotusten ja usein samanaikaisesti vainoajan painostuksen ristitulella. Oikeanlaisen identiteetin rakentaminen järjestelmässä näyttäytyy kilpailuna, johon uhrin on väistämättä otettava osaa saadakseen oikeutta. Kilpailussa "oikea" uhrin esittämisen tapa palkitaan ja uhri tulee vakavasti otetuksi ja kuulluksi. Jotta vainon kohde voi tulla menestyksekkäästi

kohdelluksi uhrina, on hänen tultava rikosoikeudellisen järjestelmän silmissä *uskotuksi* ja *uskottavaksi*. Tämä puolestaan edellyttää sitä, että uhrin on toistuvasti todistettava viattomuuttaan ja syyttömyyttään. (Dunn 2001.)

Dunn havaitsi myös, että normatiivisten odotusten rikkominen tunteiden esittämisen tasolla horjuttaa uhrin asemaa ja hankaloittaa uskottavan identiteetin ylläpitämistä. Uhrien on oltava kertomuksissaan ja esityksissään rauhallisia, rationaalisia ja loogisia, ilmentäen ja demonstroiden kuitenkin samanaikaisesti vakavan väkivallan aiheuttamaa traumatisoitumista, emotionaalista stressiä ja pelkoa. Mikäli uhrit pyrkivät ajamaan omaa asiaansa liian voimallisesti tai aggressiivisesti, he saattavat saada ”hankalan”, ”ärsyttävän” tai ”hysterisen” asiakkaan leiman. Vainon uhrien kokemuksia avunhakemisesta tarkastellut Nikupeteri (2017) tekee samankaltaisia havaintoja. Nikupeteri erottelee tutkimuksessaan erilaisia positioita, joihin ammattilaiset sijoittavat uhreja väärintulkinnan seurauksena. Sijoittaessaan naisia esimerkiksi epätodennäköisen uhrin positioon ammattilaiset perustivat arviotaan stereotyyppien varaan. Näissä stereotyyppioissa uhrit näyttäytyvät passiivisina, avuttomina ja haavoittuvaisina. Vaikuttaessaan toimintakykyiseltä ja aktiiviselta asiakas voi joutua todistelemaan uhriuttaan ja avuntarvetta:

Then I asked, 'What should I look like?' [The social worker's reply was] 'Well, a social worker's clients should look sort of like they are beaten and not able to do anything. The social worker can then provide help from there on.' (Nikupeteri 2017, 803–804.)

Nikupeteri (2017) ja Dunn (2011) havaitsivat myös naisten ristiriitaisten selviytymisstrategioiden hankaloittavan uskottavan uhrin identiteetin saavuttamista. Naisten yritykset neuvotella vainoajien kanssa, rauhoitella heitä tai saada oman turvallisuutensa vuoksi tietoa vainoajan aikeista ja liikkeistä tulkittiin ammattilaisten ja viranomaisten taholla aktiivisena pyrkimyksenä olla yhteydessä ex-kumppaniin. Dunn erotti omassa tutkimuksessaan tottelevaisuuden ja vastustamisen strategioina, joihin uhrit turvautuvat pyrkiessään selviytymään paitsi omien, myös vainoajan tunteiden ja käyttäytymisen kanssa. Tottelevaisuus ilmenee tekoina, joiksi luokitellaan esimerkiksi vainoajan puhelinsoittoihin vastaaminen, yritykset keskustella ja sovitella kasvokkain tai päästämällä vainoaja asuntoon. Strategiasta seuraa merkittävä ongelma, sillä se heikentää uhrin kykyä suojautua väkivallalta ja samanaikaisesti vähentää hänen uskottavuuttaan. Dunnin mukaan paradoksaalisesti kuitenkin myös vainoajan vastustaminen kääntyy strategiana uhria vastaan. Jos uhri on puolustautunut fyysisesti ja ”tapellut” vainoajaa vastaan, tämä tulkitaan helposti tasaveroiseksi taisteluksi. Uhrit joutuvat identiteettikamppailussa tasapainottelemaan vainoajan taholta tulevien

uhkausten ja mielivallan sekä järjestelmän heihin kohdistaman epäuskon ja tarkkailun välissä. (Dunn 2011; Nikupeteri 2017.)

Van der Aa ja Groenen (2011) pohtivat omassa tutkimuksessaan syitä uhrien epäasiallisen kohtelun ja tarpeisiin vastaamattomuuden taustalla. Myös he arvelevat, että osa vainon kohteeksi joutuneista ei kykene vastaamaan odotettua kuvaa täydellisestä tai ideaalinmukaisesta uhrista.

4.3.2 Uhreja kohtaavien ammattilaisten tiedon ja asenteiden merkitys

Tutkimusaineisto osoittaa vainon uhrien kääntyvän useiden eri auttajatahojen, kuten poliisin, sosiaaliviranomaisten, oikeusviranomaisten ja terveydenhuollon ammattilaisten puoleen. Taustalla oleva tieto, asenteet ja käsitykset muokkaavat näiden toimijoiden reaktioita ja vaikuttavat heidän kykyynsä ja alttiuteensa vastata uhrin avunpyyntöihin (esim. McKeon ym. 2015).

Kamphuis ja kumppanit (2005) havaitsivat, että ammattilaisten vainoon liittyvä tietoisuus ja tunnistamiskyky vaihtelevat laajalti eurooppalaisissa maissa. Erojen taustalla vaikuttavat niin lainsäädännölliset, poliittiset, kulttuuriset kuin persoonalliset tekijät. Vertailevassa tutkimuksessa oli mukana neljä EU-maata ja siinä tarkasteltiin kahden ammattilaisryhmän, poliisin ja lääketieteen ammatinharjoittajien, keskuudessa esiintyviä asenteita ja käsityksiä vainosta. Vaikka molemmissa ammattiryhmissä kyettiin tekemään ero vainoamista ja muunlaista käyttäytymistä kuvaavien esimerkkien välillä, esiintyi ammattilaisten keskuudessa merkittävän paljon vainoamista vähätteleviä ja harhaanjohtavia, samoin kuin uhria syyllistäviä asenteita. On huomiota ja huolta herättävää, että tämän kaltaiset asenteet eivät ole yleisiä yksinomaan tavallisten kansalaisten, vaan myös vainon uhreja työkseen kohtaavien koulutettujen ammatinharjoittajien keskuudessa.

Aineiston tutkimukset antavat viitteitä siitä, että vainoa määrittelevän lainsäädännön olemassaolo vaikuttaa, muiden tekijöiden ohella, ilmiön tunnistamisessa. Lait muokkaavat luonnollisesti käsityksiä siitä, mikä on oikein tai väärin, hyväksyttävää, normaalia, rikollista ja rangaistavaa käytöstä. Lainsäädäntö tarjoaa kansalaisille moraalisen tulkintakehikon ja viranomaisille velvoitteen sekä välineitä interventioon. Tutkimuksissa tulee esiin, että lainsäädännölliset muutokset vaikuttavat yleisen ilmiötietoisuuden kehittymiseen, mutta ne voivat myös parantaa ammattilaisten kykyä kohdata uhreja, puuttua vainotapauksiin ja sitä kautta kasvattaa uhrien luottamusta viranomaisten toimintaan. Esimerkiksi Kamphuis ja kumppanit (2005) havaitsivat Italian ja muiden maiden välillä merkittäviä eroja paitsi ilmiön tunnistettavuudessa rikoksena, myös uhri-sensitiivisen kohtaamisen

tasolla. Italialaiset lääketieteen ammatinharjoittajat esimerkiksi syyllistivät uhria verrokkejaan herkemmin ja olivat myös taipuvaisempia pitämään vainoamista haitallisena toimintana rikollisen sijaan. Kuvaavaa on, että Italiassa ei tutkimuksen tekohetkellä ollut olemassa minkäänlaista laillista kategorisointia vainoon liittyen.

Uhrien kokemuksia avunhakemisesta kolmessa eurooppalaisessa maassa vertailleet Galeazzi ja kumppanit (2009) havaitsivat omassa tutkimuksessaan samansuuntaisesti, että belgialaiset uhrin kääntyivät italialaisia ja slovenialaisia verrokkejaan useammin viranomaisten ja palvelujärjestelmän puoleen. Tutkijat otaksuvat, että tulosta selittää osaltaan Belgian erityinen vainoa koskeva lainsäädäntö, jolla on ollut yhteys ilmiötietoisuuden kasvuun ja uhrien lisääntyneeseen rohkeuteen hakea apua. Belgialaiset uhrin, jotka raportoivat vainon loppuneen omalla kohdallaan, uskoivat muita useammin syynä olleen poliisin antama varoitus vainoajalle tai tekijän saama vankeustuomio. Belgiassa poliisit pidättivät vainoajia, antoivat uhreille yleisiä neuvoja ja ohjasivat heitä palvelujen piiriin useammin kuin muissa maissa. Myös lähestymiskieltoja myönnettiin Belgiassa määrällisesti eniten. Tutkimuksen tekohetkellä Italiassa oli jo valmisteilla vainoa koskevia lakialoitteita ja ilmiö oli saanut medianäkyvyyttä. Sen sijaan Sloveniassa vaino ei ollut rikollisen käyttäytymisen muotona saavuttanut julkista sen paremmin kuin lainsäädännöllistäkään huomiota. Sloveniassa poliisia kontaktoitiin määrällisesti vähiten ja slovenialaiset uhrin toivat muita useammin raportoimatta jättämisen syyksi esiin sen, että ajattelivat vainoamisen loppuvan ilman poliisin puuttumista. Huomiota herättävää on, että tutkimuksessa poliisi arvioitiin kuitenkin *kaikista toimijoista vähiten* uhria tukevaksi ja vakavasti ottavaksi tahoksi. (Galeazzi ym. 2009.)

Monissa aineiston tutkimuksissa tulee esiin viranomaisten, erityisesti poliisin, ennakkoluuloinen ja patologisoiva suhtautuminen lähisuhdeväkivallan uhreja kohtaan. Vaino tulee poliisille raportoitaessa usein luokitelluksi ”perheväkivaltana”, mikä näyttää aineiston perusteella vaikuttavan heikentävästi viranomaisten motivaatioon kirjata rikosilmoituksia, lähteä paikan päälle suojaamaan uhria tai ryhtyä viemään asiaa systemaattisesti eteenpäin oikeusasteissa. Perheväkivaltaan ja parisuhdeväkivaltaan liittyvät stereotypiat ja aseenteet ovat ongelmallisia, sillä ne estävät vakavalla tavalla uhrin kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen. Naisten oletetaan esimerkiksi automaattisesti palaavan väkivaltaisen ex-kumppanin kanssa yhteen, koska ovat ”epäonnistuneet” eroamisessa jo aiemmin mahdollisesti useita kertoja. Suhteessaan väkivaltaa kokeneet naiset kantavat siten stigmaa, jonka kautta tulevat määritellyiksi passiivisiksi, toimintakyvyttömiksi ja avuttomiksi, voimattomiksi vastustamaan omaa uhriutumistaan. (Esim. Dunn 2001; Humphreys & Thiara 2003.)

Tutkimuksissa kuvataan vainoamisen tekojen limittyvän ja esiintyvän usein yhdessä fyysisen ja seksuaalisen väkivallan kanssa. Tästä huolimatta niitä tulisi tarkastella perheväkivallan tulkintakehyksestä irrallaan, sillä triviaalit ja stereotyyppiset yleistykset estävät vainon tunnistetuksi tulemista omana rikoksenaan, johon sisältyvät omanlaisensa riskit. Rajoittuneesta väkivaltaymmärryksestä kertovat puolestaan aineistossa esiin tulevat, henkisen väkivallan vähättelyä ilmentävät asenteet. Viranomaiset eivät läheskään aina tunnista psyykkistä terroria väkivallaksi ja sellaisen vaikutuksia ei tunnusteta. Myös oikeusjärjestelmän orientaatio kohdistuu tyypillisesti fyysisiin haittoihin ja vammoihin. (Humphreys & Thiara 2003; Korkodeilou 2014; Logan & Walker 2017; Van der Aa & Groenen 2011.)

4.3.3 Vainomyyttien purkaminen

Aineiston perusteella yhteiskunnassa vallitsevilla käsityksillä siitä mikä ylipäättään luokitellaan hyväksyttäväksi ja normaaliksi ja mikä puolestaan epänormaaliksi tai rikolliseksi toiminnaksi on todellista merkitystä vainon tunnistamisessa. Tutkimuksissa kuvataan vainoon liittyviä myyttejä, jotka ovat tyypillisesti virheellisiä ja todellisuudesta harhaanjohtavia. Tutkimuksissa tuodaan myös esiin, kuinka esimerkiksi tulkinnat sukupuolille ominaisesta tai odotuksenmukaisesta käyttäytymisestä ja osapuolten vastuusta vaikuttavat ihmisten alttiuteen tunnistaa vainorikoksia. Uhrin syyllistäminen näyttäytyy asenteena, joka on valitettavan tyypillinen suhteessa vainoon ja muihin sukupuolistuneisiin väkivallan muotoihin.

McKeon ja kumppanit (2015) tarkastelivat vainoon liittyviä piileviä asenteita ja uskomuksia. He havaitsivat kolme merkittävää ajattelun taustalla vaikuttavaa myyttiä, joiden avulla minimoidaan vainon vaarallisuutta, normalisoidaan vainokäyttäytymistä romanttiseksi ja siirretään vastuuta tilanteesta uhrille. Tulokset osoittavat myyttien olevan yhteydessä vainokäyttäytymisen ja -tekojen tunnistamiseen sekä uhrin kertomuksen ja avunpyyntöjen vakavasti ottamiseen. McKeon ja kumppanit (2015) tuovat esiin, että vainoa romanttiseksi normalisoivien uskomusten taustalla vaikuttaa osaltaan viihdemedian ja populaarikulttuurin tuottama kuva periksi antamattomuudesta ja keinojen kaihtamattomuudesta rakkauden tavoittelussa. Vallitseva kulttuurinen skripti houkuttelee uskomaan, että sinnikkyys romanttisessa mielessä johtaa onnistuneisiin lopputuloksiin. Erityisesti miessukupuolen toteuttamat lähestymisyrietykset ja naisen tavoittelu nähdään laajalti normatiivisena ja hyväksyttävänä. Vainokäyttäytymistä tästä näkökulmasta normalisoivat myytit sisältävätkin oletuksen siitä, että uhrin todellisuudessa nauttivat vainoajalta saamastaan huomiosta ja että he omalla käytöksellään ja toiminnallaan rohkaisevat vainoajaa. (McKeon 2015.)

Aineiston perusteella yksi sitkeimmistä ja samalla tutkimustiedon valossa virheellisimmistä myyteistä liittyy tuntemattomien ihmisten kohdistamaan vainoon. McKeon ja kumppanit (2015) kuvaavat, että ”Stranger danger” -myytin syntyä ovat osaltaan vauhdittaneet julkisuuden henkilöihin kohdistuneet vainotapaukset ja niiden saama huomio sekä erilaiset mediarepresentaatiot, joissa uhrille entuudestaan tuntemattomat vainoajat näyttäytyvät väkivaltaisina, persoonallisuushäiriöisinä psykopaatteina. Tutkimusaineisto osoittaa, että todellisuudessa uhrille tuntemattomat tekijät jatkavat paljon epätodennäköisemmin vainokäyttäytymistä pitkään, ja siihen liittyy myös huomattavasti epätodennäköisemmin väkivaltaa. Ex-kumppaneiden harjoittaman vainon tunnusmerkkeihin sen sijaan liittyvät pitkäkestoisuus, käyttäytymisen eskaloituminen sekä merkittävästi suurempi riski väkivaltaan ja jopa hengenriistoon. (Kamphuis ym. 2005; Logan ym. 2007; McKeon ym. 2015.)

McKeon ja kumppanit (2015) tuovat tutkimuksessaan esiin, että vastuun siirtäminen ja uhrin syyllistäminen korreloivat asenteisiin, jotka ovat tyypillisiä vainon lisäksi muillekin sukupuolistuneille lähisuhdeväkivallan muodoille, kuten raiskaukselle ja parisuhdeväkivallalle. Myös Dunn (2001) huomioi, että vainoon ja raiskaukseen liittyviä myyttejä yhdistää se, että uhrien oletetaan johdatelleen ja rohkaissleen tekijää omalla käytöksellään. Vastuu kiinnittyy tekijän sijasta uhriin, hänen persoonaansa ja toimintaansa. Vaikka tilanteet olisivat uhreille pelottavia tai järkyttäviä, on heidän todistettava, etteivät he ole toimineet tekijää ”totellessaan” omasta tahdostaan, vaan pelosta tai keinona selviytyä hengissä. Tämän voi ajatella vertautuvan makaaberiin esimerkkiin raiskaajan ihosta uhrin kynsien alla uskottavana todisteena taistelusta, tahdonvastaisesta väkivallasta ja rikoksesta. Vainon uhrien tapauksessa tekijän tahtoon alistuminen tilanteissa, joissa uhka on ilmeinen, näyttää ulkopuolisten silmissä poikkeuksetta horjumiselta, vainoajan eduksi.

Aineiston tutkimuksissa ”victim blaming” -asenteita tulkittiin muun muassa Lernerin (1966) *oikeudenmukaisen maailman hypoteesin* kautta (Sheridan ym. 2003; Scott ym. 2014). Hypoteesin mukaisesti ihmiset ovat motivoituneita näkemään maailman oikeudenmukaisena paikkana, jossa kukin saa mitä ansaitsee. Hypoteesiin perustuva järkeily olettaa, että vainon uhrien on oltava jollain lailla syyllisiä ja vastuullisia omasta tilanteestaan.

Sheridan ja kumppanit (2003) tarkastelivat erilaisten taustatekijöiden vaikutusta siihen, kuinka ihmiset tunnistavat vainoa, arvioivat rikoksen vakavuutta ja siirtävät vastuuta uhrille. Tutkimukseen osallistujat tulkitsivat ja luokittelivat esimerkki-tilanteet herkemmin vainoksi silloin, kun vainoaja oli uhrille tuntematon henkilö tai satunnainen tuttu kuin ex-kumppani. Myös poliisin interventio nähtiin tärkeimmäksi ja välttämättömäksi silloin, kun vainoaja oli tuntematon. Uhrin ja vainoajan

aikaisemmalla suhteella havaittiin olevan merkittävä vaikutus siihen, millaisena uhrin vastuu tilanteessa näyttäytyy. Ex-kumppanin vainon kohteeksi joutuneilla naisilla nähtiin olevan huomattavasti suurempi vastuu tilanteesta myös silloin kun vainoajan käyttäytyminen oli uhkaavaa ja itsepintaista. Naisten ajateltiin toimineen suhteen aikana tavoilla, jotka provosoivat, laukaisivat ja jollain lailla oikeuttivat vainoajan käytöksen.

Scott ja kumppanit (2014) syvensivät samaa teemaa tarkastellessaan sitä millä tavoin tieto uhrin ja tekijän aikaisemmasta suhteesta muokkaa ihmisten käsityksiä ja millaiset suhteeseen liittyvät tekijät nousevat merkityksellisiksi. Myös he havaitsivat, että vainoajan ja uhrin aikaisempi suhde vaikutti merkittävästi vainoajan toiminnan vähättelyyn ja vastuun siirtämiseen uhrille. Mielenkiintoinen tulos oli se, että mitä pitkäkestoisemmasta ja vakavammasta vainoamisesta oli kyse, sitä herkemmin alettiin ajatella, että uhri rohkaisee vainoajaa toimintaan ja salaa nauttii huomiosta. Uhrin ajateltiin rohkaisevan vainoajaa sekä tekojensa että tekemättä jättämisen kautta. Yhtäältä uhrin nähtiin olevan vastuullinen, jos hän vastasi vainoajan puheluihin ja pysytteli vuorovaikutuksessa. Kuitenkin myös toisenlaiset strategiat, kuten puheluihin vastaamatta jättäminen ja passiivisuus, tulkittiin vainoajan ”yllyttämiseksi”. Tällöin uhria syytettiin epäselvästä kommunikoinnista ja metaviestinnästä. Kuvaavaa on, että tutkimukseen osallistuneiden mielestä taustalla oleva parisuhde muodosti uhrille velvollisuuden sietää eron seuraukset ja ratkaista tilanne. Nikupeteri (2017) tekee samankaltaisen havainnon, vaikkakin hyvin erilaisessa tutkimuskontekstissa. Hänen tutkimuksessaan tulee esiin, että uhreja työssään kohtaava sosiaalityöntekijä saattoi johtaa naista ajattelemaan vainoamisen olevan hänen omalla vastuullaan. Koska nainen oli itse valinnut kumppaninsa ja ryhtynyt romanttiseen suhteeseen, tulisi hänen tästä syystä myös pystyä käsittelemään ex-partneriaan ja vastaamaan eron mahdollisista seurauksista.

Scottin ja kumppaneiden tutkimuksessa yksistään eroaminen ja suhteen päättämisen tavat nähtiin syiksi oikeuttaa vainoajan käytöstä. Uhrin toimintaa kyseenalaistettiin siitä näkökulmasta, miksi hän on ylipäättään ollut suhteessa, mistä syystä ja millä tavoilla hän on päättänyt suhteen ja minkä vuoksi hän ei ole päättänyt sitä aiemmin, vaan johtanut ex-partneria harhaan. Hakeutuminen tämän kaltaisiin lieventäviin tulkintoihin siirtää vastuun vainoamisesta uhrille ja pyrkii vähättelemään tai puolustelemaan vainoajan toimintaa. Huolestuttava tutkimustulos on myös se, että osa tutkimukseen osallistuneista odotti uhrin muokkaavan omaa käytöstään ja toimintaansa, vaihtamaan päivittäisiä rutiinejaan, puhelinnumeroaan ja jopa asuntoa. (Scott ym. 2014.)

Aineistossa vainoa sivusta seuraavien kolmansien osapuolien reaktiot ja asenteet näyttäytyvät ainakin jossain määrin sukupuolittuneina. Coxin ja Spezialen (2009) tutkimukseen osallistuneet naiset tunnustivat saaneensa vainon identifioimisessa ja vainokäyttäytymisen jatkuessa vahvinta tukea naispuolisilta läheisiltään, erityisesti äideiltään, äitipuoliltaan ja naispuolisilta ystäviltään. Eräs tutkimuksessa haastatelluista naisista kertoi oman äitinsä kohdanneen vainoajan ja vaatineen häntä lopettamaan toimintansa. Vastaavasti miehet (erityisesti isät ja miespuoliset ystävät) vähättelivät tekijän toimintaa, kielsivät sen vakavuutta ja asettuivat jopa puolustamaan vainoavaa ex-kumppania:

“My dad had this impression that [the stalker] wasn’t all that bad and [that] the reason why he was calling and driving by was because he probably just wanted me back.”

After the stalker tried to run Michelina off the road, her father advised her to call the police. Yet 6 years later, he continued to say, “He was the nicest boyfriend you ever had.” (Cox & Speziale 2009, 13.)

McKeon ja kumppanit (2015) havaitsivat miesten omaksuvan naisia herkemmin myytteihin perustuvia asenteita. Tutkijat arvelevat erilaisten tulkintojen olevan yhteydessä sukupuolten välisiin sosialisointiin kokemuksiin, sukupuolirooleihin liittyviin uskomuksiin sekä suhteenmuodostuksen kulttuurisiin malleihin ja periaatteisiin. Aineistossa tulee myös esiin, että (nais)uhrien kohdalla vainokäyttäytymisen herättämät voimakkaat tunteet ja reaktiot saavat herkästi negatiivisia konnotaatioita. Ne mielletään naissukupuolelle tyypilliseksi hysteerisyydeksi, ylireagoinniksi ja tilanteen liioitteluksi, kun taas tekijöiden kohdalla “tunteiden paloon” ja sen esittämisen tapoihin suhtaudutaan anteeksiantavaisesti. Tekoja selitetään esimerkiksi tekijän kypsymättömyydellä, parisuhteen tai eron herättämällä emootioilla ja riittämättömillä sosiaalisilla taidoilla. Miesten käytökselle haetaan niin yksilöllisiin syihin, kuin jaettuun ja kollektiiviseen sukupuoliymmärrykseen pohjautuvaa oikeutusta. (Esim. Cox & Speziale 2009; Nikupeteri 2017.)

4.4 Vainoarjen seuraukset

Tutkimuksissa kuvataan vainoamista toimintana, joka pakottaa uhrin muokkaamaan käyttäytymistään ja etsimään strategioita suojautuakseen ja selviytyäkseen. Uhrin joutuvat aineiston perusteella turvautumaan usein voimakkaisiin itsesäätelyn keinoihin säilyttääkseen edes jonkinlaisen hallinnan tunteen omassa elämässään. Vainon vaikutukset uhrille näyttäytyvät vakavina, pitkäaikaisina ja traumaattisina, ulottuen monelle elämänalueelle. Uhrien tarpeet ja heidän kokemuksensa niihin vastaamisesta näyttäytyvät aineistossa melko yhdenmukaisina. Keskeisimpänä näyttäytyvät tarpeet tulla vakavasti otetuksi, uskotuksi ja suojelluksi niin yksittäisten työntekijöiden

kuin yhteiskunnan ja järjestelmän taholta. Aineiston valossa kohtaamisia viranomaisten kanssa leimaavat kuitenkin ammattilaisten tiedon ja sensitiivisyyden puute sekä kyvyttömyys ymmärtää vainoarkea ja sen seurauksia. Ammatinharjoittajat jakoivat tästä huolimatta suurelta osin samoja käsityksiä niistä keinoista, joilla vainoamiseen voitaisiin puuttua paremmin yhteiskunnallisella tasolla. Uhreille sopivimmista palveluista ja tuen muodoista vallitsi sen sijaan ristiriitainen näkemys.

4.4.1 Vainoamisen vaikutukset

Aineistossa vainoaminen näyttäytyy uhrin turvallisuutta laaja-alaisesti uhkaavana toimintana aiheuttaen hänelle monenlaisia ongelmia ja heikentäen kokonaisvaltaisesti hänen hyvinvointiaan. Uhrit joutuvat kohtaamaan jatkuvaa henkilökohtaiseen elämään kohdistuvaa tunkeutumista ja heidän arkeaan leimaavat uhka, epävarmuus ja pelko siitä mitä vainoaja tekee seuraavaksi. Ferreira ja Matos (2013) havaitsivat, että huolimatta siitä, onko vainoa edeltävään suhteeseen sisältynyt väkivaltaa, on pelko vainon uhreille tyypillinen reaktio, jonka voivat herättää myös vähemmän tunkeilevat tai uhkaavat teot. Suhteen aikana esiintynyt väkivalta sen sijaan moninkertaistaa vainoamisesta syntyvää pelkoa ja hätää. Uhkaavuuden tunnetta vahvistaa se, että uhrit tietävät millaisiin tekoihin ex-kumppanit kykenevät (Nikupeteri 2017; Logan & Walker 2017; Weinehall & Johnsson 2009). Joillekin uhreista uhkaukset, verbaalinen ja psyykkinen terrori ovat kokemuksina pelottavampia ja vaikeampia kestää kuin fyysinen väkivalta. Uhrit eivät voi tietää aikooko vainoaja toteuttaa uhkauksensa, eikä heillä ole samanlaista mahdollisuutta ”lukea” tekijää tai ennakoida tilanteita, kuin parisuhteensa aikana. (Humphreys & Thiara 2003.)

Bindesbøl Holm Johansen ja Tjórnhøj-Thomsen (2016) havaitsivat juuri ennakoimattomuuden olevan uhrien näkökulmasta oleellisin ja eniten kuormitusta aiheuttava tekijä. Heidän haastattelemiensa uhrien kertomuksissa kuvautuvat alituinen varuillaan oleminen ja hermostuneisuus, ”kuudennen aistin” kehittyminen sekä ylikorostunut tarve rekisteröidä ympäristöä ja tilanteita. Kyvyttömyys ennakoida vainoajan mielenliikkeitä ja suojautua vainoteoilta johtavat uhrin lopulta tunteeseen täydellisestä kontrollin menettämisestä suhteessa omaan elämään ja arkeen. Toivottomuus ja voimattomuus kumpuavat siitä, että uhrit eivät kykene lopettamaan itseensä kohdistuvaa vainoa tai vaikuttamaan tekijän toimintaan. Tunteita vahvistaa usein oletus tai ymmärrys siitä, että poliisi tai sosiaaliviranomaiset ovat kykenemättömiä auttamaan. Toisinaan tämä tunne syntyy siitä, että vainoajan teot ja tekotavat ovat ”näkymättömiä” ulkopuolisille. (Bindesbøl Holm Johansen & Tjórnhøj-Thomsen 2016; Korkodeilou 2017.)

Vainon vaikutuksia käsittelevissä tutkimuksissa kuvataan keinoja ja strategioita, joihin uhrien on turvauduttava mukautuakseen äärimmäisen stressaaviin olosuhteisiin. Brewster (2001) havaitsi, että vainoamisen alussa yleisesti käytetty strategia on vainoajan kohtaaminen ja yritykset ”järkeillä” puhumalla hänen kanssaan tai vetoamalla häneen. Uhri voi myös varoitella tekijää uhaten yhteydenotolla viranomaisiin. Tekijän tuttuus vaikuttaa siihen, että tilanne pyritään ratkaisemaan itse. Uhrien omat ratkaisuyritykset tuottavat kuitenkin harvoin tulosta ja tämän seurauksena he joutuvat turvatumaan muunlaisiin strategioihin:

I tried to talk to him logically [...] I threatened him with [talking to his boss] one time [...] I threatened to call the police. That had minimal, if any, effect. Reasoning with him had no effect. He'd vacillate more, the pleading and then the extreme anger. So, I guess, reasoning with him made his behavior worse. Mostly at that point, I tried to have as little contact with him as possible. (Brewster 2001, 97.)

Aineistossa vaino näyttäytyy ilmiönä, joka riistää uhreilta mahdollisuuden elää arkea omien halujen ja suunnitelmien mukaisesti. Jotta uhrit pystyvät säilyttämään edes jonkinlaisen kontrollin ja turvallisuuden tunteen suhteessa omassa elämässään, ryhtyvät he säätelemään omaa käyttäytymistään ja toimintaansa. Coxin ja Spezialen (2009) tutkimukseen osallistuneista naisista kaikki raportoivat oman käyttäytymisensä muutoksista, joista osa kuvautui tarkoitukselliseksi ja osa tarkoituksettomiksi.

Bindesbøl Holm Johansen ja Tjórnhøj-Thomsen (2016) lähestyivät uhrien käyttämiä strategioita nimenomaan tietoisena, vainon tai vainoajan välttämiseen tähtäävänä toimintana. He jakoivat tutkimuksessaan uhrien tyypillisesti käyttämät strategiat sisäisiin ja ulkoisiin. Ulkoiset strategiat keskittyivät ulkopuolisilta ihmisiltä saatavaan apuun, koostuen muodollisista keinoista (yhteydenotto poliisiin, asianajajaan, lääketieteen ammatinharjoittajaan) ja epämuodollisista keinoista (avun pyytäminen omasta läheisverkostosta ja toisinaan myös vainoajan perheen tai ystävien kontaktoiminen). Sisäiset strategiat koostuivat puolestaan tavoista, joilla uhrit ryhtyivät muokkaamaan ja modifioimaan omaa käyttäytymistään ja toimintaansa mukautuakseen vainon ennakoimattomaan luonteeseen.

Tyypillisimpinä sisäisinä strategioina näyttäytyvät aineiston perusteella erilaiset turvaa luovat rutiinit, jotka tähtäävät hallinnan tunteen palauttamiseen. Uhrit vaihtavat puhelinnumeroa, salasanoja, autoa ja kulkureittejä, ryhtyvät välttämään tavanomaisia toimiaan ja aikataulujaan sekä kaventavat sosiaalista kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa. Turvarutiineihin voi sisältyä esimerkiksi se, että uhri pitää valmiiksi pakattua laukkua kotonaan, lukkoa makuuhuoneen ovesta tai puhelinta hälytystilassa. Osa välttää sosiaalista mediaa, julkisia paikkoja tai rajoittaa ulosmenoa ollessaan

yksin. Sisäiset strategiat rakentuvat itsesäätelyn varaan, eivätkä useinkaan palvele tarkoitusta, vaan päinvastoin eristävät uhreja enemmän. (Bindesbøl Holm Johansen & Tjórnhøj-Thomsen 2016; Cox & Speziale 2009; Korkodeilou 2017.)

Bindesbøl Holm Johansen ja Tjórnhøj-Thomsen (2016) havaitsivat, että heidän tutkimukseensa osallistuneilla uhreilla oli taipumusta säädellä omaa toimintaansa ja strategioiden käyttöä suhteessa kokemansa vainon luonteeseen. Naiset, joilla oli taustallaan intiimi suhde ja lapsia vainoajan kanssa, tunsivat olonsa uhatummaksi ja omaksuivat muita laajemmin sisäisiä strategioita. Ferreira ja Matos (2013) puolestaan havaitsivat, että parisuhteensa aikana väkivaltaa kokeneilla vainon uhreilla oli yleisesti ottaen matalampi toleranssi sietää vainotekoa ja he turvautuivat enemmän ulkoisiin, pidemmällä aikavälillä tehokkaammaksi havaittuihin strategioihin. Myös Brewsterin (2001) tutkimuksessa vainoamisen kesto, väkivallalla uhkailu sekä aktuaalinen väkivalta ennakoivat ulkoisten ja formaalien strategioiden käyttöä, kuten viranomaisille ilmoittamista ja lakiteitse tapahtuvaa avunhakemista.

Vainon seuraukset uhrin psyykkiselle ja emotionaaliselle hyvinvoinnille näyttäytyvät valitussa tutkimuskirjallisuudessa vakavina ja kauaskantoisina. Osassa tutkimuksista tuodaan esiin, että vainotut naiset kokevat usein tarvitsevänsä mielenterveysammattilaisten apua, mutta eivät kykene hakeutumaan avun piiriin (esim. Cox & Speziale 2009; Korkodeilou 2017; Logan ym. 2007). Aineistossa kuvataan uhrien kärsivän monenlaisista fyysisistä ja psyykkisistä oireista kuten masennuksesta, paniikki- ja ahdistusoireista, hypertarkkaavaisuudesta, unettomuudesta, takauamista, posttraumaattisesta stressioireyhtymästä, itsemurha-ajatuksista ja -yrityksistä sekä pelon, avuttomuuden, vihan ja toivottomuuden tunteista. Oireet voivat kestää useita vuosia vainon päättymisen jälkeen. (Cox & Speziale 2009; Humphreys & Thiara 2003; Korkodeilou 2017; Weinehall & Jonsson 2009.)

Aineiston perusteella vaino laajenee usein koskettamaan ensisijaisen uhrin lisäksi myös hänen lähipiiriään. Uhrien perheenjäsenet, sukulaiset, uudet kumppanit, ystävät ja kollegat voivat joutua uhatuksi. Jos suhteesta vainoajan kanssa on alaikäisiä lapsia, joutuvat he äitiensä ohella lähes poikkeuksetta kohteiksi tai vainon välikappaleiksi. (Humphreys & Thiara 2003; Logan & Walker 2017; Nikupeteri ym. 2017; Weinehall & Jonsson 2009.)

Korkodeilou (2017) havaitsi, että uhrin luopuvat usein sosiaalisista aktiviteeteista ja verkostostaan suojellakseen läheisiään, mutta myös tuntiessaan häpeää tilanteeseen joutumisesta. Tämä johtaa siihen, että uhrin eristäytyvät, kärsivät itsetunto-ongelmista sekä yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunteista. Aineistossa tulee esiin yhtenä vainon seurauksena myös yleinen luottamuksen puute ja epäluuloisuus muita ihmisiä kohtaan. Miespuolisen ex-kumppanin vainon kohteeksi joutuneilla naisilla tämä korostuu suhteissa miehiin. Uusien intiimien suhteiden muodostaminen on pelottavaa ja uuvuttavaa, osa uhreista vetäytyy ja valitsee mieluummin yksinolon. (Cox & Speziale 2009; Bindesbøl Holm Johansen & Tjórnhólf-Thomsen 2016.)

Tutkimusaineisto osoittaa, että toisinaan uhrin lopettavat tai menettävät vainon seurauksena ansiotyönsä. Vainoaja voi esimerkiksi aiheuttaa hankaluuksia tunkeutumalla uhrin työpaikalle, aiheuttamalla kohtauksia, ahdistelemalla kollegoja tai mustamaalaamalla uhria. Myös pelko omasta turvallisuudesta ja lasten vahingoittamisesta tai kaappaamisesta voi estää uhria menemästä töihin. Pakotetut elämänmuutokset, samoin kuin vainoamisesta seuraavat terveydelliset haitat voivat johtaa siihen, että uhri ei enää kykene hoitamaan työtehtäviään. Äärimmäisissä tapauksissa uhrin joutuvat muuttamaan nimensä ja luopumaan kodistaan tai kotipaikkakunnastaan, joskus jopa lukuisia kertoja. Tutkimuksissa kuvataan uhrille tyypillisesti koituvia taloudellisia seuraamuksia, joita aiheuttavat ansiotyön menetyksen ja toistuvien muuttojen ohella omaisuuteen kohdistuvat vahingonteot, erilaisten turvalaitteiden ja -järjestelmien hankkiminen, terveydenhoitokustannukset sekä mahdollisen rikosoikeudellisen prosessin vaatimat kulut. (Humphreys & Thiara 2003; Korkodeilou 2017; Weinehall & Jonsson 2009.)

Aineistossa vaino näyttäytyy ilmiönä, joka vahingoittaa laajamittaisesti uhrin perus- ja ihmisoikeuksia ja muodostaa uhan hänen autonomiansa toteutumiselle. Osassa tutkimuksista suhtaudutaan varauksellisesti uhrin omaan toimintaan ja sen muuttamiseen keskittyviin strategioihin, sillä ne asettavat epäsuorasti uhrille vastuun omasta turvallisuudestaan. Esimerkiksi Brewster (2001) kritisoi viranomaisten antamia neuvoja puhelinnumeron ja asunnon vaihtamisesta, päivittäisten rutiinien muuttamisesta sekä tuttuja paikkoja ja sosiaalisten tilanteiden välttämistä. Neuvon tarkoituksena on vainon kohteeksi joutuneen turvaaminen ja riskien ”minimoiminen”, mutta tosiasiallisesti uhrin edellytetään luopuvan autonomiastaan ja vapauksistaan. Myös Bindesbøl Holm Johansen ja Tjórnhólf-Thomsen (2016) huomauttavat, että uhrien käyttämät selviytymisstrategiat ovat sidoksissa yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Mikäli lainsäädäntö ei anna viranomaisille

riittävästi tehokkaita välineitä puuttua vainoamiseen, joutuvat uhrin maksamaan hinnan rikoksesta, johon he eivät ole millään lailla syyllisiä.

Korkodeilou (2017) kuvaa tietämyksen ja ymmärryksen vainon uhrien päivittäin kohtaamista haasteista olevan edelleen rajoittunutta. Suojatakseen itseään ja vähentääkseen vainoajan mahdollisuuksia vainotekoihin uhrin joutuvat konkreettisesti ”piiloutumaan”. Tämä eristää heidät yhteiskunnasta ja pakottaa heidät merkittävällä tavalla luopumaan omista oikeuksistaan ja vapauksistaan. Fokus tulisikin voida kohdistaa nykyisestä, eli siitä kuinka *etäännyttää* uhreja vainoajasta siihen, kuinka uhrin voivat elää turvassa juuri siellä ja siten kuin elävät.

4.4.2 Uhrien tarpeisiin vastaaminen

Vainon kohteeksi joutuneiden naisten tarpeet tulevat selkeimmin esiin niissä aineiston tutkimuksissa, joissa tarkastellaan uhrien kertomuksia päivittäisestä arjesta selviytymisestä, heidän yrityksiään hakea tilanteeseen apua ja tapoja, joilla heidät on uhreina palvelu- ja rikosoikeudellisessa järjestelmässä vastaanotettu. Mielenkiintoisen vertailukohteen tähän tuovat kaksi tutkimusta, joissa kartoitetaan ammattilaisten ja palveluverkoston toimijoiden käsityksiä uhrien tarpeista, heille tarjottavista asianmukaisista palveluista ja intervention keinoista.

Aineiston perusteella kaikkein keskeisimpänä näyttäytyy uhrin tarve tulla vakavasti otetuksi, kuulluksi ja uskotuksi. Korkodeiloun (2014) tutkimuksessa uhrin painottivat vakavasti ottamisen tärkeyttä huolimatta siitä, liittyykö vainoamiseen fyysistä väkivaltaa ja huolimatta siitä, millaisena heidän suhdestatuksensa vainoajan kanssa näyttäytyy ulkopuolisille. Uhrien kertomusten perusteella ulkopuolisten reaktioita leimasivat tyypillisesti epäusko, kokemusten vähättely ja trivialisointi, ilmoitusten ja valitusten huomiotta jättäminen ja joissakin tapauksissa hyvin epäkunnioittava kohtelu. Van der Aan ja Groenenin (2011) tutkimuksessaan haastattelemat uhrin toivat esiin hyvin samankaltaisia kokemuksia. Raportoidessaan vainosta heille oli naurettu, heitä oli loukattu ja heitä itseään oli jopa syytetty vainoamisesta tekijän sijaan. Poliisit eivät läheskään aina suhtautuneet vainoajan tekoihin rikoksina ja joissakin tapauksissa he säälivät ja tunsivat myötätuntoa parisuhteessaan eron kokenutta tekijää kohtaan. Tämän lisäksi poliisia kritisoitiin viivyttelystä ja tehottomuudesta suhteessa toimenpiteisiin. Campbell ja Moore (2011) saivat puolestaan päinvastaisia tuloksia, sillä heidän tutkimuksessaan valtaosa rikosilmoituksen tehneistä uhreista oli tyytyväisiä lainvalvontaa suorittavien viranomaisten toimintaan ja saamaansa kohteluun. Ainoastaan 25

prosentissa tapauksista poliisin toiminta johti vainoajan pidättämiseen, mutta yli puolessa tapauksista uhrit arvioivat vainoamisen vähentyneen tai lakanneen kokonaan poliisin väliintulon seurauksena.

Toisena korostuneena tarpeena aineistossa näyttäytyy viranomaisten ja uhreja kohtaavien ammattilaisten tieto ja ymmärrys vainon luonteesta ja ominaispiirteistä. Tutkimuksissa kuvataan sitä, kuinka poliisi-, oikeus- ja sosiaaliviranomaiset eivät useinkaan tunnista vainoa ja sen erilaisia muotoja tai kykene ymmärtämään uhrille aiheutuvien psykososiaalisten haittojen vakavuutta ja syvyyttä. Mikäli ammattilaisten tietämys ilmiöstä on puutteellinen, kasvaa kohtaamisissa riski väärintulkintoihin, toissijaiseen uhriutumiseen ja väkivallan jatkumiseen järjestelmän tasolla. Tutkimuksissa tuodaan esiin, että toimimaton järjestelmä voi itsessään, silloin kun siihen liittyy reagoimatta jättämistä tai asiatonta kohtelua, pahentaa uhrin kokemaa trauma. Vastaavasti osoitetaan, että hyvät ja onnistuneet kokemukset voivat esimerkiksi vähentää posttraumaattisen stressioireyhtymän oireita uhrin kohdalla. Yhtenä uhrin asemaa ja mahdollista rikosoikeudellista prosessia haastavana tekijänä tulee esiin se, jos vainoajan tekoja arvioidaan vain erillisinä, yksittäisinä rikkomuksina. Tällöin kokonaiskuva ja osateoista rakentuva vainoamisen ”kaava” jää näkemättä, ja myös mahdolliset uhat ja riskit tunnistamatta. (Brewster 2001; Korkodeilou 2014; Nikupeteri 2017; Van der Aa & Groenen 2011.)

Kolmantena aineiston tutkimuksista nousee esiin uhrien tarve emotionaaliselle tuelle, informaatiolle ja suojelulle. Emotionaalisen tuen tarjoaminen koettiin kuormittavissa tilanteissa olevien uhrien näkökulmasta tärkeäksi. Sen toivottiin ulottuvan ensisijaisten uhrien lisäksi myös heidän ympärillään oleviin perheenjäseniin kuten lapsiin ja muihin läheisiin, joita vaino koskettaa. Uhrit toivat esiin tarvitsevansa myös vaino-spesifiä, relevanttia ja käytännöllistä tietoa sekä konkreettisia neuvoja liittyen oman turvallisuuden varmistamiseen. Viranomaisilta toivottiin etenkin ajantasaista tietoa rikosoikeudellisen prosessin etenemisestä, mutta myös omaa ymmärrystä lisäävää asiantuntijatietoa tietyistä vainoamisen tekotavoista tai muodoista, kuten digitaalisesta vainosta ja siltä suojautumisesta. Tutkimuksissa kuvataan myös sitä, että viranomaisten antamat neuvot tuntuivat uhreista toisinaan epäoikeudenmukaisilta, rankaisevilta ja rajoittavilta. Osa uhreista puolestaan raportoi epäselvistä, ristiriitaisista, turhauttavista ja jopa hengenvaarallisista ohjeista, joita he saivat virkavallan edustajilta tai uhreille suunnatuista palveluista. (Brewster 2001; Korkodeilou 2014; Van der Aa & Groenen 2011.)

Aineiston tutkimuksissa uhrit ja ammattilaiset näyttäytyvät saman mielisinä sen suhteen, että huomiota tulisi suunnata aikaisempaa enemmän tekijöihin. Keskeisenä toiveena näyttäytyivät vainoajille tarjottavien hoitomuotojen kehittäminen ja tarjoaminen, tekijöihin kohdistuva laajempi tarkkailu viranomaisten toimesta sekä rangaistusten koventaminen. (Humphreys & Thiara 2003; Korkodeilou 2014; Spence-Diehl & Potocky-Tripodi 2001; Van der Aa & Groenen 2011.)

Tutkimuksissa tulee hyvin esiin se, että rikoslaki tarjoaa juridisen kehyksen vainon rangaistavuudelle ja siten tuomittavaksi käytökseksi osoittamiselle, mutta vainon uhreja kohtaavat ammattilaiset ja oikeusviranomaiset antavat todellisuudessa suunnan lain implementoinnille käytännössä. Humphreys ja Thiara (2003) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että väkivaltaisille ja vainoaville ex-kumppaneille asetetut syytteet olivat toisinaan ”alimitoitettuja”. Syytenimikkeeksi asetettiin esimerkiksi lievä pahoinpitely⁵, vaikka uhri oli raportoinut raiskauksesta tai kuristamisesta.

Lainsäädännön toimeenpano edellyttää ammattilaisten koulutusta ja hyviin käytäntöihin perustuvia toimintamalleja. Kriminalisointia ei kuitenkaan nähdä yksistään tehokkaana tai riittävänä tapa ehkäistä vainoa, vaan se vaatii seurakseen perustavanlaatuista muutosta sosiaalisissa ja kulttuurisissa uskomuksissa, jotka liittyvät naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, lähisuhteisiin ja emotionaalisten haittojen vakavuuteen. Aineistossa niin uhrit kuin ammattilaisetkin korostavat tarvetta sosiokulttuuriselle muutokselle. (Humphreys & Thiara 2003; Korkodeilou 2014; Nikupeteri ym. 2017; Spence-Diehl & Potocky-Tripodi 2001; Van der Aa & Groenen 2011.)

Spence-Diehl ja Potocky-Tripodi (2001) tarkastelivat vainon uhreille suunnattujen palvelujen parissa työskenteleviä ammatinharjoittajia ja heidän käsityksiään siitä, millaiset palvelut parhaiten tukisivat uhreja ja kuinka yhteisö voisi vastata uhrien avun tarpeisiin. Vastaajista määrällisesti suurimmin edustettuina olivat sosiaalityön, rikosoikeuden ja psykologian alojen ammatinharjoittajat. Valtaosa peräänkuulutti ilmiötietoisuuden lisäämistä yhteiskunnallisella tasolla. Suuri osa piti tärkeänä ammattilaisille suunnattua koulutusta ja uhrisensitiivisemmän asenneilmapiirin kasvattamista. Uhrien asianajoon suunnatut ohjelmat, vainoerityisten tukiryhmien perustaminen ja turvasuunnitelmien tarjoaminen näyttäytyivät tarpeellisina palveluina. Lainvalvonta ja rikosoikeudellinen järjestelmä saivat osakseen kritiikkiä; suojelumääräysten ja lähestymiskieltojen

⁵ Pahoinpitely-rikosta määritellään lainsäädännössä tyypillisesti teon törkeysasteen ja vakavuuden perusteella. Iso-Britannian lainsäädännössä pahoinpitelyä kuvaavat rikosnimikkeet ovat *common assault*, *assault occasioning actual bodily harm* ja *grievous bodily harm*. Suomen rikoslaissa vastaavat nimikkeet ovat *lievä pahoinpitely*, *pahoinpitely* ja *törkeä pahoinpitely*.

rikkomuksiin sekä tekijän asettamiseen syytteeseen vainorikoksista toivottiin uhrien tavoin suhtauduttavan vakavammin ja nopeammin. Ammattilaiset toivat esiin tärkeimpien työtehtäviensä olevan useimmiten kasvokkaista kriisityöskentelyä, lainopillista asianajoa sekä rikosoikeudellisissa prosesseissa neuvomista ja niistä tiedottamista. Mielenkiintoinen tulos on se, että ammattilaiset nimesivät lähestymiskieltojen hankkimisessa avustamisen yhdeksi tärkeimmäksi työtehtäväkseen.

Tutkimusaineistossa lähestymiskiellot ja suojelumääräykset⁶ näyttäytyvät yhtenä keinona, jolla uhria pyritään suojaamaan ja vainoajan toimintaa hillitsemään. Niiden tehokkuudesta eron jälkeisen vainon tapauksissa on kuitenkin ristiriitaisia tuloksia. Esimerkiksi Brewsterin (2001) tutkimuksessaan haastatteleminen naisuhreista puolet oli hakenut lähestymiskieltoa ja heistä 62 prosenttia raportoi, ettei niillä ollut lainkaan vaikutusta tai ne jopa pahensivat vainoajan käyttäytymistä. Myös Logan ja kumppanit (2007) sekä Humphreys ja Thiara (2003) havaitsivat, että vainotut naiset kokivat huomattavan paljon lähestymiskieltojen rikkomisia. Galeazzin ja kumppaneiden (2009) tutkimuksessa lähestymiskiellot koettiin sen sijaan kaikkein tehokkaimmaksi intervention muodoksi. Ristiriitaiset tulokset viittaavat siihen, että kiellot ja määräykset voivat toimia ehkäisevänä tekijänä osassa tapauksista. Vakavan, kroonistuneen ja pitkäkestoisen vainon kohdalla niistä on harvemmin hyötyä ja ne voivat pahentaa tilannetta. Dunn (2001) teki osaltaan mielenkiintoisen havainnon siitä, että lähestymiskiellon hankkiminen oli yksi edellytys uskottavan uhrin identiteetin saavuttamiselle huolimatta siitä, että sen raportoitiin usein aiheuttavan tekijän taholta kostotoimenpiteitä ja väkivallan eskaloitumista. Uhrin kokemaa uhkaa ei otettu vakavasti, mikäli hän ei ollut hankkinut lähestymiskieltoa.

Logan ja kumppanit (2006) kartoittivat tutkimuksessaan uhreja kohtaavien ammattilaisten käsityksiä parisuhdevainosta ja toimivista intervention keinoista. He havaitsivat käsitysten vaihtelevan jonkin verran ammattikunnan ja työskentelyorientaation mukaan. Esimerkiksi uhripalveluja edustavat työntekijät uskoivat parisuhdeväkivallan vakavuuteen enemmän kuin oikeusjärjestelmän piirissä työskentelevät ammattilaiset. Kummassakin ryhmässä uskottiin laajasti väkivaltaa kumppaninsa taholta kokevien naisten kokevan myös vainoamista, mutta olevan kykenemättömiä itse tunnistamaan viimeksi mainittua. Tämä kertoo informaation antamisen tärkeydestä väkivallan uhreja kohdatessa ja turvasuunnitelmia tehdessä. On huomattavaa, että ainoastaan puolet tutkimukseen osallistuneista

⁶ Oikeuden määrittämien suojauskeinojen sisällöissä ja myöntämisen kriteereissä on maakohtaista vaihtelua. Suomessa yleisiä keinoja ovat esimerkiksi lähestymiskielto, perheen sisäinen lähestymiskielto ja turvakielto. Ainakin Yhdysvalloissa ja Iso-Britannissa käsitteitä Restraining order (RO) ja Protection order (PO) käytetään jonkin verran rinnakkain. Yksi lähestymiskiellon muodoista on Emergency protection order (EPO), joka voidaan asettaa voimaan välittömästi, tyyppillisesti lähisuhdeväkivaltatapauksissa.

ammattilaisista ajatteli vainon edellyttävän erilaista väliintuloa ja strategioita verrattuna muuhun lähisuhdeväkivaltaan. Myös uhreille mahdollisesti sopivista palveluista vallitsi ammattilaisten keskuudessa ristiriitainen ymmärrys. Tulos viittaa siihen, että vainoamista ei välttämättä nähdä omanlaisenaan väkivallan muotona, tai ammattilaiset eivät ole varmoja siitä minkälaista palvelua ja tukea vainon uhreille tulisi suositella.

4.5 Monialainen interventio

Aineisto osoittaa eron jälkeisen vainon edellyttävän lähes poikkeuksetta ulkopuolisten väliintuloa ja ammatillista interventiota. Tämä jää kuitenkin monen uhrin kohdalla toteutumatta, vaikka he asioivat lukuisten viranomaisten ja ammattiryhmien kanssa pyrkiessään selviytymään vainosta ja sen aiheuttamista seurauksista. Moniammatillinen ja toimialarajoja ylittävä yhteistyö näyttäytyy aineistossa vaatimuksena uhrin kokonaisvaltaisen kohtaamisen ja tehokkaan puuttumisen näkökulmasta. Tutkimusten perusteella riskinarviointi, uhrin suojaamiseen tähtäävien toimenpiteiden toteutus ja uhrin tukeminen vainosta selviytymisessä edellyttävät ammattilaisilta huolellista paneutumista ja perehtymistä tilanteeseen, vastuunkantoa ja vankkaa osaamista sekä ymmärrystä uhrien tarpeiden monimuotoisuudesta. Aineiston perusteella voidaan myös todeta selkeä tarve ”vainoerityisten” palveluiden kehittämiseksi. Tutkimuksissa implikoidaan työtapoja, palveluja ja tukimuotoja, jotka vastaavat vainon uhrien erityisiin kokemuksiin, erotuksena muusta lähisuhdeväkivallasta tai naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

4.5.1 Riskinarviointi ja uhrin kokonaisvaltainen tukeminen

Aineiston tutkimuksissa vaino näyttäytyy kompleksisena ilmiönä, johon puuttuminen edellyttää ennen muuta monitoimijaista ja moniammatillista yhteistyötä. Tutkijat kuvaavat havaintojaan siitä, etteivät yksi keino, yksi lähestymistapa tai yksi työntekijä riitä haastavien vainotapausten ratkaisemisessa ja uhrin kokonaisvaltaisessa kohtaamisessa viranomais- ja palvelujärjestelmän tasolla. Tieteiden- ja ammattialojen välinen kommunikaatio ja vuorovaikutus näyttäytyvät aineistossa perustana parempien palveluiden kehittämiseksi. Systemisen ja koordinoitun yhteistyön ammattikuntien välillä nähdään edesauttavan sitä, ettei yksikään vainotapaus uhreineen ”luiskahtaisi” järjestelmän ulkopuolelle, näkymättömiin ja avun ulottumattomiin. Tutkimuksissa tuodaan esiin, että uhrien tarpeet ovat monitahoisia ja he joutuvat väistämättä turvautumaan useiden ammattikuntien edustajien apuun. (Brewster 2001; Cho ym. 2012; Galeazzi ym. 2009; Nikupeteri ym. 2017; Spence-Diehl & Potocky-Tripodi 2001.)

Nikupeteri ja kumppanit (2017) korostavat, että eri aloilla työskentelevillä ammattilaisilla on erilaisia näköaloja ja kosketuspintoja aikuisten ja lasten arkeen. Kaikilla on kuitenkin yhtäläinen vastuu havainnoida, puuttua, ilmoittaa ja edistää tiedonkulkua. Uhrien suojaamisen tulisikin siten ulottua yksittäisen ammattilaisen havainnoista riskinarvioinnin ja turvasuunnitelman tekemiseen monialaisessa yhteistyössä. (Nikupeteri ym. 2017, 304–305.) Uhrien avunsaannin kannalta on kuitenkin merkittävää se, tunnustavatko ammattilaiset vainon puuttumista vaativaksi ongelmaksi ja millaisena he näkevät oman roolinsa, eli sisällyttävätkö he vainon omaan toimintakenttään ja työnkuvaan kuuluvaksi. Esimerkiksi Nikupeteri ja kumppanit (2017) korostavat sitä, että rikosten ehkäiseminen on viime kädessä poliisin tehtävä, mutta perheiden sisällä väkivallan ennaltaehkäisemisessä sekä mahdollisten uhkien tunnistamisessa ja niihin reagoimisessa sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoilla on keskeinen rooli.

Chon ja kumppaneiden (2012) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät näyttäytyvät etulinjan ammattilaisina, joiden tehtävänä on tunnistaa potentiaalisia vainon uhreja ja tekijöitä sekä tarjota heille asiaankuuluvia palveluja. Sosiaalityölle hahmotellaan heidän tutkimuksessaan kuitenkin myös tärkeää roolia yleisen ilmiötietoisuuden kasvattajana ja sellaisena tahona, joka voisi ottaa vastuuta muiden ammattiryhmien ja erilaisissa palveluissa työskentelevän henkilöstön kouluttamisesta. Tiedottamis- ja kouluttamistyön tulisi tapahtua niin yksilö- kuin yhteisötasolla, jotta ihmiset tavallisista kansalaisista viranomaisiin oppisivat ymmärtämään paremmin vainon luonnetta ja sen seurauksia. Cho ja kumppanit huomauttavat myös, että ennaltaehkäisevän työn tulisi kohdistua kaikkiin ikäryhmiin, unohtamatta lapsia ja nuoria. Tämä on tärkeä huomio, sillä vaino mahdollistuu ja todellistuu yhteiskunnallisessa ja sosiokulttuurisessa kontekstissa erilaisten uskomusten, normien, toimintatapojen ja käytäntöjen ”tukemana”. Lasten ja nuorten kanssa tulisikin jo varhain aloittaa keskustelua ihmissuhteista, parisuhteista ja olennaisista eroista hyväksyttävän ja haavoittavan toiminnan välillä.

Cho ja kumppanit lähestyvät omassa tutkimuksessaan vainoa sosiaalisena ilmiönä, joka edellyttää useiden eri ulottuvuuksien tarkastelua. He muodostavat aikaisemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta Bronfenbrennerin ekologista systeemiteoriaa käyttäen vainon uhriutumista ja tekijyyttä ennakoivia riskitekijöitä, jotka määrittyvät yksilöllisiksi, ihmissuhteisiin liittyviksi, yhteiskunnallisiksi ja kulttuurisiksi. Riskitekijöiden kartoittaminen parantaa sosiaalityöntekijöiden ja muiden ammattilaisten kykyä ryhtyä ajoissa interventioihin. Cho ja kumppanit pitävät tärkeänä sitä, että

viranomaisille kehitettäisiin konkreettisia, seulontaa tukevia työkaluja (*screening tools*), joiden avulla voidaan identifioida vainoamista.

Logan ja Walker (2017) vastaavat omassa tutkimuksessaan edellä esitettyyn implikaatioon. He konstruoivat kirjallisuuskatsauksessaan aikaisemman tutkimuksen pohjalta vainon tilannekohtaista arviointia tukevan mallin, joka voi toimia ammattilaisten apuna vainoamistapausten profiloinnissa, riski- ja uhka-arvioiden laatimisessa sekä uhrien kanssa tehtävässä käytännön turvasuunnittelussa. Heidän kehittelemänsä malli koostuu yhteensä 12 riskitekijästä ja perustuu pyrkimykseen muodostaa laajempi ja kattavampi kuva vainoamistilanteesta. Kuten Logan ja Walker (2017, 202) kuvaavat:

Understanding the big picture of the stalking situation requires the assessment of several key dimensions including the course of conduct, the context of the threat, and the full scope and nature of consequences of being stalked.

Mallin ensimmäinen osa auttaa tunnistamaan vainoajien tyypillisimmin käyttämiä strategioita (*SLII-tactics*) sekä ymmärtämään vainotoiminnan rakentumista, sen tarkoituksellisuutta ja kaavamaisuutta keston, intensiteetin ja toistuvuuden (*DIF-patterns*) kautta. Mallissa erilaiset vainoamisen strategiat on sijoitettu neljään pääkategoriaan (*Surveillance, Life Invasion, Intimidation, Interference through sabotage or attack*), jotka kuvaavat vainoajan toiminnan funktiota kattaen hyvin monenlaisen vainoamiskäyttäytymisen ja -teot. Kolme vainotoimintaa mittaavaa komponenttia (*Duration, Intensity, Frequency*) toimivat lisäksi apuna pyrittäessä rakentamaan profiilia tarkoituksellisesta ja tahallisuudesta toiminnasta. Mitä pidempään vainoamista jatkuu, mitä suuremmalla intensiteetillä ja mitä toistuvammin erilaisia strategioita käytetään, sitä suuremmiksi kasvavat riskit uhrin näkökulmasta. Mallin ensimmäisessä osassa luokitellaan riskiä ja vaaraa ennakoiviksi signaaleiksi myös merkit toiminnan vakavoitumisesta sekä tekijän taholta tapahtuva kolmansien osapuolten valtuuttaminen vainotekoihin.

Mallin toinen osa koostuu riskitekijöistä, jotka kiinnittävät huomion uhkausten laatuun ja uhrin tuntemaan pelkoon, tekijän mahdolliseen väkivaltahistoriaan, rikollisuuteen, päihteiden väärinkäyttöön tai mielenterveysongelmiin sekä parisuhteessa ilmenneeseen kontrollointiin, mustasukkaisuuteen tai väkivaltaan. Lisäksi kiinnitetään huomiota tekijän teknologiseen osaamiseen, mahdollisten aseiden omistamiseen tai hallussapitoon ja mielentilaan. Yhtenä riskitekijänä kuvataan niin kutsuttua ”ympäristöllistä” haavoittavuutta, jota voivat luoda ja lisätä monenlaiset seikat, kuten esimerkiksi vainoajan asuminen tai työskentely lähellä uhria, yhteiset lapset ja turvaton asunto. Mallin kolmannen osan muodostaa viimeinen riskitekijä, joka liittyy uhrin vastustuksen ja tekijän

reaktioiden arviointiin. On tärkeää ymmärtää, miten uhri on toiminut vastustaakseen vainoajaa ja miten tekijä on siihen suhtautunut. Esimerkiksi oikeuden määräysten rikkominen saattaa olla vakava signaali vainoajan välinpitämättömyydestä seurauksia kohtaan ja kasvattaa uhkaa uhrin näkökulmasta.

Logan ja Walker (2017, 214) toteavat vainoamiseen puuttumisen olevan haastava tehtävä, ja riskinarvioinnin ja turvasuunnitelmien tekemisen uhrien kanssa tulisi olla, kuten vainotoiminnankin, *dynaamista ja jatkuvaa*. Malli voi toimia ammattilaisten apuna muodostettaessa kattava ja monenlaiset aspektit huomioiva kuva uhrin tilanteesta. Mallin yhtenä vahvuutena on ymmärryksen lisääminen uhrin tuntemasta pelosta ja vakavien haittojen kumulatiivisuudesta. Riskinarviointia helpottavien työkalujen avulla voidaan hahmottaa vainoajan motiiveja, tekijän persoonaan ja uhrin haavoittuvuuteen linkittyviä tekijöitä sekä vakavaa uhkaa ilmentäviä signaaleja.

Spence-Diehl (2004) arvioi omassa tutkimuksessaan vainon uhrien tukemiseksi kehitettyä interventiomallia (Project IMPACT). Tarkastelu keskittyi uhrien ja työntekijöiden kokemuksiin mallin ensivaiheen implementoinnista. Interventiomallissa painottuivat uhrikeskeinen kriisityöskentely, uhreille osoitettavien henkilökohtaisten työntekijöiden rooli asioiden ajajina ja prosessin ohjaajina sekä monitoimijainen palveluiden koordinointi. Projektissa monitoimijaisen verkoston luominen uhrin ja hänen tarpeidensa ympärille nähtiin oleellisen tärkeänä. Henkilökohtaisten työntekijöiden eli uhrien ”advokaattien” odotettiin työskentelevän ennen kaikkea erityis- ja toimialojen rajoja ylittävässä roolissa (*boundary-spanning role*) muodostaen ammattilaisista, viranomaisista ja erilaisista informaaleista resursseista koostuvia verkostoja. Projektin aikana tehtiin myös monipuolista tiedotustoimintaa mahdollisten vainon uhrien identifioimiseksi ja kontaktoimiseksi.

Implementointivaiheessa jokaiselle asiakkaalle osoitettiin kaksi työntekijää, jotka laativat hänen kanssaan palvelusuunnitelman ja olivat vastuussa prosessin seurannasta. Asiakkaiden tarpeiden arvioinnissa ja tavoitteiden asettamisessa käytettiin apuna tarkoitukseen kehitettyä työkalua, joka koostui muiden muassa psykoemotionaalisen, lainopillisen, taloudellisen ja sosiaalisen tuen sekä turvallisuuteen liittyvien ulottuvuuksien tarkastelusta. Työntekijät pyrkivät näin identifioimaan asiakkaiden kanssa heidän tarpeitaan eniten vastaavat palvelut ja selvittämään oliko sellaisia saatavilla. Palvelusuunnitelmaan kirjattiin selkeät tavoitteet, ja niiden toteutumista edellyttävät tehtävät ja toimenpiteet yksilöitiin ja jaettiin asiakkaan, työntekijöiden ja palveluntarjoajien kesken.

Spence-Diehl (2004) havaitsi, että henkilöstön koulutuksella ja monipuolisella osaamisella oli merkittävä yhteys asiakastyytyvyyteen, työntekijöiden kykyyn arvioida uhrien kanssa heidän tarpeitaan sekä tavoitteiden asettamiseen ja niiden saavuttamiseen. Työntekijät olivat osallistuneet projektin alussa 40 tunnin laajuiseen koulutukseen, mutta heillä ei ollut vielä käytännön kokemusta mallista. Arviointi osoitti, että he tarvitsivat työnsä ohjaamista noin 2–3 kuukauden ajan oppiakseen mallin mukaisen työskentelyn ja saavuttaakseen tasapainon tuen tarjoamisen erilaisten ulottuvuuksien kesken.

Spence-Diehl (2004) tarkasteleman interventiomallin ansioksi voidaan lukea asiakaskeskeinen lähestymistapa, joka mahdollisti uhrin itsensä määriteltäväksi sen, millaisia tavoitteita hän halusi interventiolla saavuttaa. Tämä tarkoitti sitä, että erilaiset orientaatiot eivät olleet toisensa poissulkevia, vaan uhrin oli mahdollista vastaanottaa yhtäaikaaisesti käytännön apua useilla elämänalueilla, saada emotionaalista ja terapeutista tukea tunteiden ja traumakokemusten työstämiseen sekä halutessaan ajaa asiaansa eteenpäin oikeusasteissa ammattilaisten avustuksella. Joidenkin projektiin osallistuneiden kanssa työskentely oli hyvin intensiivistä ja sisälsi päivittäisiä kontakteja. Enemmistö uhreista raportoi hyvinvoinnin ja turvallisuuden tunteen lisääntymisestä työskentelyn aikana. Elämänlaadun paranemisesta huolimatta useat heistä kärsivät kuitenkin edelleen traumaoireista. Spence-Diehl havaitsi, että tapaukset, joissa vainon arvioitiin vähentyneen tai loppuneen, olivat kiinteässä yhteydessä *moniammatillisten strategioiden* luomiseen. Mallin arviointijakson aikana uhrien henkilökohtaiset työntekijät järjestivät yhteensä 29 monialaista case-kokousta, missä jaettiin ja muodostettiin informaatiota uhrien tilanteesta. Useissa tapauksissa tämä edesauttoi uhrien asian etenemistä esimerkiksi rikosoikeudessa.

Myös Weinehallin ja Jonssonin (2009) toteuttamassa toimintatutkimuksessa suojaustoimenpiteiden kohteena eläville vainon uhreille tarjottiin monimuotoista tukea. Projektityöntekijät pitivät tutkimukseen osallistuneisiin naisiin tiivistä yhteyttä tapaamisten ja puheluiden muodossa. Ne koostuivat sekä kriisityöskentelystä että käytännön asioihin liittyvästä neuvonnasta ja ratkaisujen pohtimisesta. Uhreille tarjottiin tukea yhteydenpitoon eri toimijoiden kanssa, apua asumiseen ja muuttamiseen liittyvissä järjestelyissä sekä lainopillista neuvontaa avioeroon, omaisuuden jakoon, lasten huoltajuuteen ja tapaamisjärjestelyihin liittyvissä asioissa. Lisäksi valtaosa naisista (ja heidän lapsistaan) osallistui ryhmätoimintaan, joka perustui vertaistukeen ja jonka tarkoituksena oli murtaa eristyneisyyden ja yksinäisyyden kokemuksia.

23:ta projektiin osallistuneesta naisesta 15 raportoi tilanteensa kohentuneen niiden kolmen vuoden aikana, joina toimintatutkimusta tehtiin. Suuri osa naisista oli työllistynyt, tai vaihtoehtoisesti aloittanut tai onnistuneesti päättänyt koulutuksen. Viisi naisista oli aloittanut uuden parisuhteen ja useat olivat saavuttaneet etäisyyttä heitä uhkaavaan ja vainoavaan mieheen. Kaksi naisista pystyi projektin aikana luopumaan suojaustoimenpiteistä. Muutaman projektiin osallistuneen naisen kohdalla tilanne oli pysynyt jotakuinkin samana, mutta neljän kohdalla se oli heikentynyt entisestään. Heikentymiseen vaikuttivat monet tekijät, kuten vakava masennus ja mielenterveysongelmat, työttömyys, vaikea avioeroprosessi, problemaattinen suhde lapseen/lapsiin sekä tulevaisuuteen kohdistuva huoli (esimerkiksi tieto siitä, että vainoaja on vapautumassa vankilasta).

Spence-Diehl (2004) ja Weinehallin ja Jonssonin (2009) tarkastelemia interventioprojekteja yhdistää vainon uhreille tarjottu ja heidän vastaanottamansa hyvin monimuotoinen tuki. Osaavat ja ammattitaitoiset, uhrin tilanteeseen perehtyneet ja sen eteenpäin viemiselle omistautuneet työntekijät saavat myös merkityksellisen roolin. Interventioilla on onnistuttu tavoittamaan jotain olennaista, sillä tutkimuksissa haastateltujen uhrien kertomuksista välittyy kokemus aidosta kuulluksi ja kohdatuksi tulemisesta.

4.5.2 Implikaatioita vainoerityisten palvelujen toteuttamiseksi

Moniammatillisen yhteistyön ja monimuotoisen tuen tarjoamisen ohella useissa tutkimuksissa korostetaan tarvetta vainoerityiselle osaamiselle ja palveluille sekä ilmiöön liittyviin haasteisiin profiloituneille työntekijöille (Cho ym. 2012, Cox & Speziale 2009; Logan ym. 2007; Spence-Diehl 2004; Spence-Diehl & Potocky-Tripodi 2001; Weinehall & Jonsson 2009.)

Esimerkiksi Spence-Diehl ja Potocky-Tripodin (2001) tutkimuksessaan haastattelemat ammatinharjoittajat ehdottivat *vaino-asiantuntijuuteen keskittyvien yksiköjen* perustamista poliisilaitosten ja syyttäjän virastojen yhteyteen. Myös Van der Aa ja Groenen (2011, 34) näkevät erikoistuneet yksiköt (*specialized antistalking units*) yhtenä tulevaisuuden vaihtoehtona.

Tutkimuksissa tulee esiin yhtenä tärkeänä huomiona se, että uhreille suunnatuissa palveluissa ja niiden kehittämisessä tulisi ottaa huomioon *eri tyyppinen väkivalta*, jota naiset ovat kokeneet ja jota he joissain tapauksissa edelleen kokevat. Kaltointkohtelun ja väkivallan muodot tulisi pystyä

erottamaan, mutta myös samanaikaisesti tarkastelemaan niitä kombinaationa, jotta voidaan ymmärtää sekä väkivallan yksittäisiä että kumuloituvia vaikutuksia. (Logan ym. 2007; Korkodeilou 2014.)

Weinehall ja Jonsson (2009) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että ammattimaisella tuella, ohjauksella ja neuvonnalla on suuri merkitys uhrin kohtaamisessa. Tulostensa perusteella he suosittavat, että vainon uhreille osoitettaisiin esimerkiksi sosiaalipalvelujen toimesta *erityisen koulutuksen saanut henkilökohtainen turvatyöntekijä*. Kyseinen työntekijä olisi suojaavien toimenpiteiden, niiden käyttömahdollisuuksien sekä riskinarvioinnin asiantuntija, ja hänen tehtävänänsä olisi työskennellä proaktiivisesti ehkäistäkseen tilanteita, joissa esimerkiksi suojatut henkilötiedot ovat vaarassa paljastua. Turvatyöntekijä voisi toimia uhrin valtuuttamana myös yhteyshenkilönä eri tahojen välillä ja huolehtia mahdollisten palvelujen koordinoinnista.

Van der Aa ja Groenen (2011) nostavat omassa tutkimuksessaan esiin uhrien toiveen *yhdestä viranomaiskontaktista*, henkilöstä jonka kanssa yhteydenpito tapahtuisi ja joka olisi perillä uhrin tilanteesta. Vainon uhrien täytyy tyypillisesti kertoa oma tarinansa useita kertoja uudelleen eri poliiseille ja viranomaisille. Tämä on uhrin näkökulmasta aikaa vievää ja turhauttavaa. Tiedon sirpaleisuus vaikuttaa lisäksi dokumentoinnin laatuun, minkä on vainoamistapauksissa todettu olevan hyvin tärkeää (myös Logan ym. 2006). Vainossa ei ole koskaan kysymys yhdestä tai kahdesta tapahtumasta, vaan väkivaltaisesta prosessista, joka voi vaihdella intensiteetiltään, sisältää monenlaisia tekoja ja kestää kuukausista vuosiin. Jokaisen tapahtuman ja teon raportointi ja dokumentoiminen on oleellista, sillä rikosta on muutoin hankala todistaa ja tekijää asettaa vastuuseen. Van der Aa ja Groenenin tutkimuksessaan kuvaama ehdotus siitä, että poliisissa otettaisiin käyttöön *standardisoitu menettelytapa* vainotapausten käsittelyyn ja osoitettaisiin *vastuussa oleva kontaktihenkilö*, on erittäin perusteltu.

5 Johtopäätökset

5.1 Tutkimustulokset

Eron jälkeistä vainoa kuvattiin aineiston tutkimuksissa hyvin yhdenmukaisesti haasteellisena, monimutkaisena ja vaarallisena ilmiönä. Vainoa edeltää tyypillisesti jo parisuhteen aikana alkanut väkivalta, mikä yhtäältä hankaloittaa suhteesta irtautumista ja toisaalta muodostaa eroamisesta merkittävän riskitekijän väkivallan jatkumiselle. Vainoaminen, kuten parisuhdeväkivaltakaan, ei yleensä ala fyysisinä pahoinpitelyinä, vaan sille on ominaista dynaaminen, muuttuva luonne ja tekojen asteittainen vakavoituminen. Pahimmillaan tekijän kyvyttömyys hyväksyä eroa sekä pari- ja perhesuhteissa tapahtuneita muutoksia voi johtaa äärimmäisiin seurauksiin, kuten uhrin kuolemaan.

Kotimainen ja kansainvälinen tarkastelu tukee katsauksessa esitettyjä havaintoja siitä, että vainoamisella on yhteys parisuhteen aikaiseen, jälkeiseen ja mahdollisesti kuolemaan johtavaan väkivaltaan. Spitzberg ja Cupach (2007, 70) tuovat esiin, että tuttuihin ihmisiin vainoamista kohdistavista tekijöistä suurimman ryhmän, noin puolet, muodostavat parisuhteessa uhrin kanssa olleet. Kotimaisten vainoamisesta annettujen tuomioiden tarkastelu osoittaa myös, että tekijä ja vainon kohde olivat noin puolessa tapauksista entisiä puolisoita tai entisiä seurustelukumppaneita. Tapauksissa, joissa vainoaminen oli jatkunut yli vuoden, kohteena oli usein ex-kumppani. (Mäenpää 2017, 65–66.) Vuosina 2003–2014 henkirikoksen kohteeksi joutuneista naisista 65 prosenttia joutui puolison, seurustelukumppanin tai entisen kumppanin surmaamaksi (Piispa & Heiskanen 2017).

Aikaisempi tutkimus vahvistaa myös katsauksessa esitettyjä havaintoja eron jälkeisestä vainosta yleisenä, mutta viranomaisilta piiloon jäävänä väkivaltailmiönä. Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) toteutti vuonna 2014 naisten väkivaltakokemuksia käsittelevän tutkimuksen. Tutkimus on tähän mennessä EU:n ja koko maailman kattavin, perustuen 42 000 naisen haastatteluihin kaikissa Euroopan unionin 28 jäsenvaltiossa. Tutkimus osoittaa, että monet kumppanin tekemän väkivallan uhreiksi joutuvista naisista kokevat parisuhteessaan toistuvaa väkivaltaa ja merkittävä määrä heistä on eron jälkeenkin alttiita hyväksikäytölle. Noin 18 prosenttia haastatelluista naisista ilmoitti kokeneensa elämänsä aikana vainoa, ja heistä puolet on joutunut entisen kumppaninsa vainoamaksi. Kolme neljästä vainoamistapauksesta ei koskaan tullut poliisin tietoon, vaikka näiden joukossa olivat vakavimmat vastaajien kuvailemat vainoamistapaukset. (EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta 2014.)

Katsauksen perusteella eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhriksi identifioituminen näyttäytyvät haastavina tehtävinä asettaen odotuksia niin uhrille itselle kuin laajemmin yhteiskunnalle ja siihen sisältyvälle palvelu- ja viranomaisjärjestelmälle. Nämä odotukset liittyvät kiinteästi yhteiskunnalliseen asenneilmapiiriin, kulttuurisiin uskomuksiin ja stereotypioihin sekä vallitsevaan ymmärrykseen naisiin kohdistuvasta väkivallasta, lähisuhteissa tapahtuvasta väkivallasta ja ”oikeanlaisesta” uhriudesta. Vainon uhrin tunnistetuksi ja kohdatuksi tuleminen edellyttää ajattelun taustalla vaikuttavien myyttien purkamista, ammattilaisten tietämystä vainon luonteesta sekä väkivaltaa ja sukupuolia koskevien asenteiden tarkastelua.

Katsauksessa nousi esiin, että uhrien itsensä, samoin kuin ulkopuolisten oli toisinaan vaikea tunnistaa ex-kumppanin toimintaa vainoksi ja rikolliseksi toiminnaksi. Uhka määrittyi vakavammaksi, jos tekijän ajateltiin olevan entuudestaan tuntematon. Stereotypiat pimeillä kujilla kärkevistä tai puhelimeen hengittävistä tuntemattomista vaanijoista ovat peräisin vuosikymmenten takaa. Tutkimusta tehdessäni ajattelin kuitenkin useaan otteeseen, että vaikka uhan representaatiot muuttuisivatkin faktatietoa ja todellisuutta enemmän vastaaviksi, universaalit käsitykset ihmisyydestä ja ihmissuhteista pitävät pintansa. On inhimillistä olla uskomatta siihen tosiasiaan, että vaarallisimmaksi osoittautuva ihminen voi löytyä viereltä.

Katsauksessa raportoinen esteinä näyttäytyivät väkivallan ja vainon kokeminen yksityisenä ongelmana, uhrin tuntema pelko tekijää kohtaan sekä epäluottamus viranomaisten kykyyn auttaa heitä. Husso (2003) tekee hyvin samankaltaisia havaintoja parisuhdeväkivallan uhrien kokemista häpeän, pelon ja syyllisyyden tunteista sekä niiden vaikutuksesta rikosilmoituksen tekemiseen ja väkivallasta kertomiseen. Aineiston tutkimuksissa uhrin, jotka vastaavasti raportoivat tilanteestaan, kohtasivat usein syyllistäviä ja vastuuttavia asenteita. Vaikka aineistossa raportoitiin myös positiivisista kokemuksista, poliisin toiminta näyttöä laajasti epäsensitiivisenä ja uhriuden kokemuksia vähättelevänä. Honkatukia (2011) esittelee mielenkiintoista, kriminologisissa keskusteluissa käytettyä käsitettä uhrikokemusten hierarkiasta, jota voidaan mielestäni soveltaa myös eron jälkeisen vainon uhreihin ja heidän leimautumiseensa poliisin taholta. Honkatukian (2011, 8) mukaan uhrikokemusten hierarkian pohjalla ovat esimerkiksi kodittomat tai päihdeongelmaiset, kenties itsekkin rikoksia tehneet uhrin, joita voi olla vaikea sijoittaa ideaaliuhrin positioon. Sen sijaan, että heidät nähtäisiin tarpeita tai oikeuksia omaavina uhreina, rikoksen uhriksi joutumisen voi nähdä kuuluvan heidän elämäntyylinsä.

Ajattelen, että aineistoni tutkimuksissa parisuhde- tai perheväkivallan osapuoliksi stigmatisoituneet, ”epäonnistujiksi” ja ”takaisin palaajiksi” leimautuneet naiset sijoittuivat historiansa vuoksi ideaaliuhriuden ulkopuolelle. Heidän ahdinkonsa näyttäytyi itse aiheutettuna ja siten vähempiarvoisena. Poliisien ja oikeusviranomaisten kiinnittyminen patologisoivaan ”Battered woman” -tulkintaan aiheutti sen, että vainon uhrius tuli torjutuksi tai sivuutetuksi. Eron jälkeisen vainon uhrin sijoittuvat siten uhrikokemusten hierarkiassa alimmalle tasolle, siinä missä vastaavasti tuntemattoman vainoajan ahdistelema joutuneet ”viattomat” ja julkisuuden henkilöt saavuttavat hierarkian ylimmän tason. Katsaus osoittaa, että eron jälkeisen vainon uhreilla on tyypillisesti taustallaan pitkä (vakavan) väkivallan kokemisen historia, joten on merkityksellistä millaiseksi heidän uhriutensa ja oikeutensa saada apua määrittävät viranomaisten mielissä.

Katsauksessa esiin nousevia väkivallan uhria vastuuttavia asenteita ja rajoittunutta väkivaltaymmärrystä havainnollistaa osaltaan myös Helsingin sanomien huhtikuussa 2019 uutisoima tapaus, jossa Kaakkois-Suomen poliisi sai apulaisoikeuskanslerilta ankarat moitteet lähisuhdeväkivaltaa koskevan tilanteen hoitamisesta. Naiseen kohdistuneesta väkivallasta ei kirjattu rikosilmoitusta eikä uhria ohjattu avun piiriin, vaikka poliisi tiesi, että väkivalta oli toistuvaa. Poliisi piti rikosilmoituksen tekemistä turhana, sillä sen tulkinnan mukaan ”asiat eivät kuitenkaan muutu, jos parisuhde jatkuu”. Poliisi perusteli ratkaisuaan myös toteamalla, että ”väkivallan teot jatkuvat ja ilmoitusten tekeminen ei ole ratkaisu ongelmaan”. (Reinboth 17.4.2019.)

Katsauksen perusteella voidaan todeta, että eroaminen väkivaltaisesta suhteesta on vaikeaa ja vaarallista. Yhteydenotto viranomaisiin on avunpyyntö uhrilta, joka elää väkivaltaisessa suhteessa, pyrkii pois sellaisesta tai elää eron jälkeenkin väkivallan pelossa. Poliisin kotihälytystehtäviä ja lähisuhdeväkivallan kirjaamista rikosilmoitukseksi tarkasteleva Fagerlund (2016) kuvaa poliisin olevan usein ensimmäinen viranomainen, joka saapuu paikalle puuttumaan välittömään väkivaltatilanteeseen ja suojaamaan uhria. Kotihälytystehtävillä poliisin toimenpiteet rajautuvat kuitenkin etupäässä uhkaavan tai väkivaltaisen tilanteen rauhoittamiseen sekä sen arvioimiseen, onko tapahtunut rikos. Arvio väkivallan riskistä ei välttämättä ulottu tämän pidemmälle. Fagerlundin aineistossa väkivallantekijä oli yleisimmin uhrin kumppani ja kuudessa prosentissa tapauksista uhrin entinen kumppani. Merkittävä osa hälytystehtävistä tuli toistuviin osoitteisiin, joissa poliisin käyntejä oli puolen vuoden sisällä jopa yhdeksän. Tutkimuksen tulokset herättävätkin pohtimaan tilanteen kartoittamisen ja riskinarvioinnin, viranomaisyhteistyön sekä auttamispalveluihin ohjaamisen osuutta väkivallan kierteen katkaisemisessa.

Analysoimissani tutkimuksissa esimerkiksi Kamphuis ym. (2005) ja Galeazzi ym. (2009) toivat esiin lainsäädännön ja sitä kautta kehittyvän ilmiötietoisuuden vaikuttavan kykyyn tunnistaa ja puuttua vainoon. Lainsäädäntö luo pohjaa ja perusteita myös muun auttamisjärjestelmän kehittämiseksi. Husso (2003) ja Ronkainen (2008) tekevät samankaltaisia havaintoja lainsäädäntötyön vaikutuksesta valmiuksiin tunnistaa ja tunnustaa erilaisia väkivallan muotoja sekä vakiinnuttaa valtakunnallisia toimintamalleja. Kuten edellä esittämäni esimerkki Kaakkois-Suomen poliisin toiminnasta osoittaa, uhrien kohdatuksi tuleminen ja avunsaanti eivät ole kytköksissä ainoastaan lain tarjoamiin mahdollisuuksiin puuttua väkivaltaan, vaan edellyttävät viranomaisilla olevaa tietoa pitkään jatkuneen väkivallan traumatisoivista vaikutuksista ja perustavanlaatuisista muutosta asenteissa lähisuhdeväkivaltaa ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kohtaan.

Vainoarjesta ja siitä selviytymisestä kumpuavat uhrien tarpeet näyttäytyvät katsauksen perusteella moninaisina. Keskeisimmäksi nousi tarve tulla vakavasti otetuksi, uskotuksi ja suojelluksi niin yksittäisten työntekijöiden kuin yhteiskunnan ja järjestelmän taholta. Kohtaamisia ja uhrien tarpeisiin vastaamista leimasivat kuitenkin usein ammattilaisten tiedon ja sensitiivisyyden puute, riittämättömät palvelut sekä vainoon puuttumisen haasteet oikeudellisesta näkökulmasta. Pahimmillaan asiaton kohtelu ja kokemusten ohittaminen kasvattavat riskiä toissijaiseen uhriutumiseen ja syventävät uhrien kokemaa traumaa. Kohtaamisen näkökulmasta onkin tärkeää tiedostaa, millä tavoilla väkivalta voi jatkua tukea tarjoavissa instituutioissa ja auttavissa palveluissa. (ks. Hurtig ym. 2017.)

Aineistoni tutkimuksissa esimerkiksi Nikupeteri (2017) ja (Dunn 2011) toivat esiin, kuinka vainon uhrin joutuvat tasapainottelemaan samanaikaisesti vainoajan taholta tulevien uhkausten ja mielivallan sekä viranomaisten heihin kohdistaman tarkkailun ja monitoroinnin välissä. Lähisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneiden naisten kokemuksia sosiaalityöntekijöiden kohtaamisista tarkastelleet Keeling ja van Wormer (2011) saivat samansuuntaisia tuloksia. He havaitsivat, että uhrien syyttäminen, vastuuttaminen ja lasten pois viemisellä uhkailu olivat sosiaalityöntekijöiden käyttämiä taktiikoita, jotka muistuttivat monilta osin henkistä väkivaltaa ja pelottelua, jolle naiset olivat altistuneet jo väkivallan tekijän toimesta. Naiset tunsivat tarvetta puolustautua järjestelmää vastaan, eivätkä useinkaan uskaltaneet kertoa väkivallasta seurausten pelossa.

Katsauksessa nousee esiin erityistä huomiota vaativana teemana eron jälkeinen ja vainoajan kanssa jaettu vanhemmuus. Yhteiset lapset, huoltoon ja tapaamisiin liittyvät sopimukset sekä niihin linkittyvät viranomaiskäytännöt loivat omanlaistaan haavoittuvuutta ex-kumppanin vainoamille

naisille. Geistman ja kumppanit (2013), Mechanic ja kumppanit (2000) ja Keskinen (2005) tuovat tutkimuksissaan esiin samankaltaisia havaintoja erotilanteen jälkeisestä väkivallasta, naisille erotilanteessa lankeavasta vastuusta sekä viranomaisten heille esittämistä kohtuuttomista ja epärealistisista vaatimuksista. Yhteiset lapset ja huoltajuus, aikaisemmin jaettu parisuhde, elämä ja omaisuus edellyttävät usein uhrin ja tekijän kohtaamisia myöhemmässä vaiheessa. Viranomaisten käytäntöjä ja puuttumiskeinoja tulisikin tässä suhteessa kehittää.

Katsauksessa eron jälkeinen vaino näyttäytyy ilmiönä, johon oikeudelliset keinot eivät läheskään aina tepsii. Tekijöille langetetuista rangaistuksista huolimatta uhrien tuntema helpotus on usein vain tilapäinen. On oleellista, että tulevaisuudessa fokusta siirretään enemmän tekijöihin ja heidän vastuuttamiseensa, mutta rangaistavuuden lisäksi olisi tärkeää huomioida myös muunlaiset aspektit. MacKenzien ja Jamesin (2011) tutkimus herättää pohtimaan rangaistusten merkitystä ja tehokkuutta vainoamisen ehkäisyssä. He tuovat esiin tärkeän huomion siitä, että vain harvalle vainoajaksi profiloidulle tekijälle tarjoutuu tuomionsa aikana mahdollisuus hoidollisiin toimenpiteisiin. (ks. myös Riski 2009.) Kieltoihin määrääminen ja rangaistukset ovat epäilemättä tarpeellisia keinoja väkivallan katkaisussa, mutta jäädessään vainoajan kohdalla ainoaksi interventioksi ne edustavat riittämätöntä ja jokseenkin lyhytnäköistä ongelmanratkaisua.

Vainoarjen seurauksia uhrille kuvattiin aineiston tutkimuksissa yhdenmukaisesti kompleksisina, pitkäaikaisina ja usein traumaattisina. Vaino vaikuttaa negatiivisesti uhrin psyykkiseen, fyysiseen, sosiaaliseen ja emotionaaliseen hyvinvointiin ja tuottaa usein myös taloudellista haittaa. Selviytymisstrategiat ja -keinot, joihin uhrin joutuvat tyypillisesti turvautumaan ja joihin heitä myös kannustetaan, eristävät heitä, siirtävät heille vastuuta vainoajan toiminnasta ja omasta suojautumisesta sekä loukkaavat heidän perusoikeuksiaan. Vainon vaikutuksista ja selviytymisstrategioiden käytöstä on tehty suhteellisen paljon tutkimusta. Katsauksessa esitettyjä havaintoja tukevat esimerkiksi Björklundin (2010), Davisin ja kumppaneiden (2002), Kamphuisin ja Emmelkampin (2001), Kamphuisin, Emmelkampin ja Bartakin (2003), Kraaijin ja kumppaneiden (2007), Mechanicin ja kumppaneiden (2000) sekä Purcellin ja kumppaneiden (2012) tutkimustulokset.

Edellä mainittuja vainon seurauksia ”hoidetaan” useiden tahojen kuten poliisin, oikeuslaitoksen, sosiaalitoimen, lastensuojelun ja terveydenhoidon palveluissa. Väkivallan uhreja ja tekijöitä kohtaavissa organisaatioissa on erilaiset mahdollisuudet ja edellytykset toimimiseen ja avun

tarjoamiseen. Uhrin oireiden tai ongelmien hoitaminen tulisi kuitenkin nähdä yhtenä osana laajemmasta kokonaisuudesta. Uhrin sijasta viranomaisilla on vastuu varmistua siitä, että interventio ulotetaan kaikille tasoille. (ks. Davis ym. 2002; Keskinen 2005.) Nikupeteri ja Laitinen (2017) ja Ewalds (2011) nostavat esiin erityisesti toimijoilla olevan kontekstitiedon, sen jakamisen sekä yhteisen tiedonmuodostuksen tärkeyden. Ongelma eron jälkeisen vainon ehkäisyssä liittyykin osaltaan toimijoiden välistä yhteistyötä mahdollistaviin rakenteisiin, tai niiden puutteeseen. Hurtig ja kumppanit (2017, 256) kuvaavat osuvasti, kuinka ”palvelujärjestelmän asiakkuustarpeita pilkkova todellisuus ei välttämättä taivu ihmisten tilanteiden kompleksisuuteen”.

Vaino on oivallinen esimerkki kompleksisesta tilanteesta, jossa erillään tarkastelu estää tiedon kokoamista ja käsittelyä ja siten kokonaisuuden hahmottamista. Katsauksessa tulee esiin, että vainon riskinarvioinnin, interventioiden ja uhrien suojaamisen tulisi perustua huolelliseen, moniammatilliseen tilanteen kartoittamiseen, jossa huomioidaan ilmiön kaikki ulottuvuudet.⁷ Eri viranomaisilla on luonnollisesti toisistaan poikkeavia, työtä ohjaavia intressejä, joiden yhteensovittaminen vaatii uudenlaista ajattelua ja ymmärrystä. Tulevaisuuden haasteena ja tärkeänä kehittämiskohteena onkin se, kuinka lisätä ammattilaisten ja palvelujärjestelmän eri tasojen välistä tiedonkulkua ja yhteistyötä haasteellisissa vainoamistapauksissa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna katsauksessa esitetyt implikaatiot esimerkiksi vaino-asiantuntijuuteen keskittyvien yksiköiden perustamisesta ovat hedelmällisiä.

Vainosta selviytyäkseen uhrin tarvitsevat monimuotoista, erilaisiin ja erityisiin tarpeisiin keskittyvää, kokonaisvaltaista tukea. Tuen tarvetta ilmentää myös pitkäaikaisuus, sillä vaino voi jatkua vuosia ja päättymisestä huolimatta sen vaikutukset seuraavat uhria pitkään. Uhreille suunnattuja interventiomalleja esittelevissä ja arvioivissa aineiston tutkimuksissa korostui se, että selviytymisen tukemisessa ja palvelujen tarjoamisessa uhreille tulee huomioida useat ulottuvuudet ja kaikkien tasojen toteutuminen. Myös Hannus ja kumppanit (2017) toteavat, että vainon uhrien tukemisen tulee perustua niin sisäisen kuin ulkoisen turvallisuuden rakentumiseen, mikä pitää usein sisällään taloudelliset ja sosiaaliset aspektit. Avun tulisi olla monipuolista ja kattaa uhrin tarpeita aina käytännön neuvoista terapeutiseen tukeen.

⁷ Esimerkiksi Suomessa on tällä hetkellä 32 paikkakunnalla käytössä Iso-Britanniasta lähtöisin oleva MARAK eli moniammatillinen riskinarvioinnin menetelmä, jota voidaan käyttää välineenä parisuhdeväkivallan ja vainon kartoittamisessa. Jos vainotilanne tunnistetaan ensin MARAKin avulla, voidaan sen ohessa käyttää vainoa ja häirintää kartoittavaa lomaketta. (ks. Piispa & Heiskanen 2017; Piispa ym. 2017; Pohjoisvirta 2011; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

Jatkossa on tärkeää saada tietoa siitä vastaavatko tämänhetkiset palvelut käytännössä väkivaltaa ja vainoa kokeneiden uhrien tarpeita ja arvioida miten resursseja voitaisiin tehokkaimmin käyttää heidän auttamisekseen. Esimerkiksi Postmuksen ja kumppaneiden (2009, 865) tutkimus osoittaa, että palveluntarjoajien tärkeimpinä pitämät ja sitä kautta myös väkivaltaa kokeneiden uhrien vastaanottamat palvelut eivät välttämättä ole uhrien mielestä heitä eniten auttavia ja tukevia. Katsauksessa tulee vahvasti esiin, että eron jälkeinen vaino edellyttää erikoistuneita palveluita ja spesifiä osaamista, sillä se poikkeaa piirteiltään perinteisiksi mielletyistä lähisuhde- ja parisuhdeväkivallan muodoista. FRA:n tutkimusraportin (2014) tulokset ohjaavat osaltaan kiinnittämään tulevaisuudessa huomiota erikoistuneiden tukipalveluiden rooliin ja väkivaltaa kokeneiden naisten hyvin erilaisiin tarpeisiin. Erityisyydessään ja kompleksisuudessaan eron jälkeinen vaino ansaitsee entistä näkyvämmän roolin auttamispalveluissa ja väkivallan ehkäisytyössä.

5.2 Tutkimusprosessin reflektio

Yhdysvaltalaiset vainotutkijat Cupach ja Spitzberg (2004) kuvaavat romanttisen rakkauden olevan suhteellisen nykyaikainen, mutta sitäkin hämmästyttävämpi kulttuurinen konsepti, jonka lukuisissa manifestaatioissa marssivat esiin arkipäiväisyys ja poikkeavuus, kauneus ja kummallisuus, hellyys ja väkivaltaisuus. Eron jälkeinen vaino on kaukana rakkaudesta. Se on yksilön psyykettä murentavaa, järkyttävää väkivaltaa, joka ravistelee perustavanlaatuisesti käsityksiä ihmissuhteista ja todellisuudesta. Sen juurisyyt lepäävät kuitenkin vastavuoroisten tunteiden kaipuussa, ideoiden, ideaalien ja illuusoiden romahtamisessa, parisuhteen raunioissa ja eron hyväksymisen vaikeudessa. Kuten Meloy (1999b, 85) runollisemmin ilmaisee: ”If there is a heart of darkness in the desire to bond with another, it is stalking”.

Lähdin tutkimaan eron jälkeistä vainoa ilmiötä kohtaan tuntemani henkilökohtaisen kiinnostuksen ja kokemusteni motivoimana. Halusin vilpittömästi tietää enemmän ja oppia lisää tullakseni itse paremmaksi sosiaalityöntekijäksi ja vainon kokijoita kohtaavaksi viranomaiseksi. Pyrkimyksenäni oli laatia monimutkaisesta ilmiöstä informatiivinen, mutta helposti lähestyttävä ja lukijaa houkutteleva kirjallisuuskatsaus. Tutkimuksia analysoidessani ja tuloksista raportoidessani pidin yllä mielikuvaa lukijasta. Kuvittelin ammattilaisen – joinakin päivinä poliisin, toisina sosiaalityöntekijän, tuomarin tai oikeusavustajan – joka on kohtaamaisillaan eron jälkeisen vainon uhrin. Mistä kaikesta hänen olisi hyvä olla tietoinen?

Valitsin tutkimusmenetelmäksi kuvailevan kirjallisuuskatsauksen alun perin siitä syystä, että halusin perehtyä ilmiöön ja siitä tehtyihin tutkimuksiin mahdollisimman laajasti. Tein koko tutkimusprosessin ajan omaa päivätyötäni lastensuojelun avohuollossa ja halusin menetelmävalinnan mahdollistavan minulle myös joustavuutta käytössäni olevan rajallisen ajan suhteen. Koska olin kiinnostunut niin monesta eron jälkeisen vainon ulottuvuudesta, tutkimuskysymyksen kohdentaminen ja aiheen rajaaminen oli aluksi hankalaa. Sisäänotto- ja poissulkukriteerien perusteella muodostamaani aineistoon olin lopulta tyytyväinen, mutta vieläkin tiukempi aiheen rajaaminen olisi mahdollistanut fokuoituneemman käsittelyn.

Koska työskentelen itse sosiaalialalla ja kyseessä on sosiaalityön pro gradu -tutkielma, oli tarkoitukseni alun perin kiinnittää tutkimusaineiston analyysissä erityistä huomiota sosiaalityölle ja sosiaalityöntekijälle hahmottuvaan rooliin. Määrällisesti sosiaalityön osuutta painottavia tutkimuksia oli kuitenkin vähän. Aineistossani sosiaalityöntekijät näyttäytyivät yhtenä osana monialaista, vainoa työssään kohtaavaa ammattilaisten ja viranomaisten joukkoa. Tutkimusten tekijöiden joukossa oli kuitenkin useita sosiaalityöntekijän koulutuksen saaneita ja ammatissa työskenteleviä henkilöitä, ja osa tutkimusartikkeleista oli julkaistu sosiaalialan tieteellisissä julkaisuissa.

Sosiaalityö tulee nähdä yhdeksi tärkeäksi kohtaamisen paikaksi ja intervention mahdollistajaksi vainoamistapauksissa. Yhdyn Spitzin (2003, 510) näkemykseen siitä, että sosiaalityöntekijät omaavat koulutuksensa ja kokemuksensa vuoksi ihmissuhteiden dynamiikkaan ja tilannearvioiden tekemiseen liittyvää ainutlaatuista asiantuntemusta, joka on hyödyksi myös vaino-ilmiötä kohdatessa. Kuten aineistossani Cho ja kumppanit (2012), myös Spitz näkee sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden roolin ulottuvan riskinarviointia ja akuuttien kriisien ratkaisemista laajemmalle. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiden on mahdollista operoida ja osallistua vainon ehkäisemiseen ja katkaisemiseen niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Uhrien kohtaaminen, heidän kokemustensa validointi, emotionaalisen tuen tarjoaminen ja asianajo näyttäytyvät sosiaalityölle itsestään selvästi kuuluvina tehtävinä. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijät edustavat Spitzille ammattiryhmää, joka voisi ottaa vastuuta niin ammattilaisille kuin yhteisöille suunnattavasta kouluttamisesta ja kehittämistyöstä. Hänen mukaansa verkostoitumiseen ja neuvottelevuuteen perustuvan työ-orientaationsa vuoksi sosiaalityöntekijät ovat avainasemassa etenkin moniammatillisen ja toimiala-rajoja ylittävän yhteistyön rakentamisessa ja ylläpitämisessä. (Spitz 2003, 509–511.)

Halusin kohdistaa oman tutkimuksellisen fokuksen eron jälkeisen vainon uhreihin, ja katsauksessa uhreina näyttäytyivät naiset, joihin ex-kumppani kohdistaa väkivaltaa ja vainoamista. Lapset ovat kuitenkin yhtä lailla uhreja ja sinnittelevät vainoarjessa jakaen samankaltaisia pelon, ahdistuksen ja epäuskon tunteita kuin äitinsä. Lasten osallisuus vainossa ja heidän kokemuksensa ovat erittäin tärkeä tutkimuskohde. Katsaukseni heikkoudeksi voidaan mainita se, että aineistoon valikoimissani tutkimuksissa lapsiuhrit jäävät sivurooliin tutkimuksellisen huomion kohdentuessa pääosin heidän äitiensä kokemuksiin. Kaikki aineiston tutkimuksiin osallistuneet naiset eivät luonnollisestikaan olleet äitejä, mutta monen tutkimuksen taustamuuttujatiedoista kävi ilmi, että useilla vainon uhreilla oli lapsia. Joissakin tutkimuksissa (esim. Humphreys & Thiara 2003; Nikupeteri ym. 2017; Nikupeteri 2017, Weinehall & Jonsson 2009) lasten rooli korostui tutkimusaiheesta ja -kontekstista johtuen hiukan enemmän kuin toisissa.

On tärkeää suunnata tutkimuksellista huomiota siihen, millä tavoin palvelujärjestelmää ja käytäntöjä tulisi muuttaa, jotta ne mahdollistaisivat sekä vainoa kokevan naisen että hänen lapsensa turvaamisen. Erot ovat postmodernissa yhteiskunnassa arkipäivää, ja niihin liittyvät ongelmat ja oheisilmiöt koskettavat useita ammattiryhmiä ja viranomaistahoja. Nikupeteri ja Laitinen (2017) huomauttavat, että eron jälkeinen vaino tulee ilmiönä helposti torjutuksi ja epäilyksi suomalaisessa yhteiskunnassa, joka korostaa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden ohella perhesuhteiden suojelua. Vaino rikkoo normaalina pidettyä entisten puolisoitten kanssakäymistä ja siten siihen liittyy kulttuurisissa ja institutionaalisissa käytännöissä sellaista *häiritsevyyttä*, joka voi aiheuttaa kuulijassa vaihtoehtoisten selitysten etsimistä. (Nikupeteri & Laitinen 2017, 20.) Ajattelen ammattilaisten olevan ensisijaisessa vastuussa siitä, että tuo häiritsevyys kohdataan. Perhesosiaalityön ja etenkin lastensuojelun sosiaalityön konteksti haastaa osaltaan pohtimaan keinoja, joilla eron jälkeiseen väkivallan ja vainon problematiikkaan voidaan vastata kaikkien osapuolten tarpeita huomioiden.

Katsauksen tarkoituksena ei ollut tuottaa tietoa vainoajista. Myös sellaiselle on kuitenkin tarve, sillä eron jälkeisiin vainoajiin kohdistuva tutkimus on toistaiseksi vähäistä. Vainoajat ovat yhä huonosti tunnettu joukko, eikä yhteiskunnassamme ole vakiintuneita menetelmiä heidän auttamisekseen. Tekijöille suunnattuja palveluja on tarjolla rajallisesti. (Kumpuniemi ym. 2017, 212.) Aineistoni tutkimuksissa tuotiin esiin toivetta siitä, että vainoajiin kohdistettaisiin aiempaa enemmän huomiota. Tällä tarkoitettiin usein sitä, että rangaistuksia tehostettaisiin, tekijöihin kohdistettaisiin valvontaa ja heille suunniteltaisiin omia interventiomuotoja. Palvelu- ja tukimuotojen kehittäminen vainoajille on monestakin syystä erittäin tärkeää. MacKenzie ja James (2011, 220) toteavat, että kiellot, sakot tai

viime kädessä rikosoikeudelliset tuomiot eivät riitä ehkäisemään tai lopettamaan vainoamista, koska vainoajien käyttäytymisen olennaiset syyt jäävät ratkaisematta hoidollisin keinoin. Eron jälkeisen vainoon pätee sama kuin mihin tahansa muuhun lähisuhdeväkivallan muotoon: ehkäisy ei onnistu ilman väkivallantekijöiden vastuuttamista, eikä myöskään ilman heille suunnattuja palveluja.

Tutkimusprosessi on ollut antoisa, sillä olen saanut uppoutua itseäni kiinnostavaan aiheeseen ja tematiikkaan. Aineistoon kuuluvat tutkimukset ja oheislukemisto ovat olleet kuitenkin paikoitellen myös raskasta luettavaa. Tunsin ja tunnen edelleen voimattomuutta ja turhautumista uhrien kokeman ahdingon, menetysten ja epäoikeudenmukaisuuden vuoksi. Kahlattuani vuoden ajan akateemisessa vainotutkimuksessa tunnen edelleen myös ihmetystä ilmiön äärellä. Tutkielman johdannossa pohdin, miten on mahdollista, että vainon uhrien tarinoissa toistuu niin syvä kokemus kohtaamattomuudesta ja että järjestelmämme ei pysty tukemaan heitä tarvitsemallaan tavalla. Tutkielman tekeminen on ollut itselleni merkittävä oppimisprosessi, jonka myötä ymmärrän paremmin ilmiötä ja niitä kompleksisia ulottuvuuksia, joilla vaino haastaa ammattilaisten ja järjestelmän kykyä kohdata ja suojata uhreja.

Keskustellessani tutkimusprosessin aikana työtovereiden, sosiaalityön opiskelijoiden, tuttujen ja tuntemattomien ihmisten kanssa, sain lähes poikkeuksetta kuulla tutkimusaiheeni olevan ”ajankohtainen”. Oletan tämän viestivän siitä, että eron jälkeinen vaino on onnistunut lunastamaan paikkansa *häiritsevien* ilmiöiden keskuudessa – kuten se on tehnyt väkivaltatutkimuksen sydämessä. Lisääntyvä tutkimustieto ja kasvava ilmiötietoisuus kannustavat uskomaan, että tulevaisuudessa vainon uhreja kohtaavat tiedostavammat läheiset ja perheenjäsenet sekä entistä osaavammat ammattilaiset ja viranomaiset. Heistä muodostuu loppujen lopuksi yhteiskunta, joka tunnistaa ja tunnustaa vainon kaltaisen väkivallan.

Lähteet

Aula, Minna (2.3.2017) Vainoa eron jälkeen – ”Pelkään, että lapset jäävät ilman äitiä”. Saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-9454241>, luettu 16.10.2018.

Aveyard, Helen (2010) *Doing a Literature Review in Health and Social Care: A Practical Guide*. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.

Björklund, Katja (2010) *Stalking and violence victimization among Finnish university students*. Helsinki: University of Helsinki.

Brandt, Jonna (2017) *Teknologia vainon väylänä. Eron jälkeisen digitaalisen vainon kokemuksia. Pro gradu -tutkielma*. Lapin yliopisto.

Cupach, William R. & Spitzberg, Brian H. (2004) *The Dark Side of Relationship Pursuit. From Attraction to Obsession and Stalking*. New York: Routledge.

Davis, Keith D. & Coker Ann L. & Saunderson, Maureen (2002) Physical and Mental Health Effects of Being Stalked for Men and Women. *Violence and Victims* 17 (4), 429 – 443.

Digitaalinen vaino parisuhteessa. Varjo-hanke (2012–17). Saatavilla https://varjosta.fi/wp-content/uploads/2018/06/DigitaalinenVainoParisuhteessa_korjattu.pdf, luettu 14.10.2018.

EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Tutkimustulokset lyhyesti (2014) Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto. Saatavilla https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_fi.pdf, luettu 2.9.2019.

Ewalds, Helena (2011) Miten työskennellään yhdessä? Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Fagerlund, Monica (2016) *Lähisuhdeväkivalta poliisin perheväkivaltatehtävillä. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 123*. Tampere: Juvenes Print.

Geistman, James & Smith, Brad & Lambert, Eric G. & Cluse-Tolar, Terry (2013) What to do about stalking: a preliminary study of how stalking victims responded to stalking and their perceptions of the effectiveness of these actions. *Criminal Justice Studies* 26 (1), 43–66.

Green, Bart N. & Johnson, Claire D. & Adams, Alan (2006) Writing Narrative Literature Reviews for Peer-Reviewed Journals: Secrets of the Trade. *Journal of chiropractic medicine* 5 (3), 101–117.

Haluan elää, en vain olla hengissä – Opas vainotulle. Varjo-hanke (2012–2017). Saatavilla https://varjosta.fi/wp-content/uploads/2015/12/Parisuhdevaino-KasikirjaVainonUhreille_web.pdf, luettu 14.10.2018.

Haapasalo, Jaana (2008) *Kriminaalipsykologia*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hannus, Riitta (2011) Tutkittua ja koettua. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hannus, Riitta & Marttala, Pia & Pohjoisvirta, Riitta (2017) Vainotun selviäminen ja sen tukeminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen Jaana & Hannus, Riitta (toim.) *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41.

Hart, Chris (1998) *Doing a Literature Review: Releasing the Social Science Research Imagination*. London: Sage.

Honkatukia, Päivi (2011) Uhrit rikosprosessissa: Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Hakapaino.

Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2006) Varjojen jäljillä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen lähteillä*. Juva: PS-kustannus.

Hurtig, Johanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2017) Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö* (3. painos). Kuopio: UNIPress.

Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.

Häkkänen, Helinä (2008) Vainoaminen. Katsaus. *Duodecim* 124 (7), 751–756.

Häkkänen-Nyholm, Helinä (2017) Vainon uhri vai vainon uhriksi tekeytyvä lapsen vanhemmasta vieraannuttaja? Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen Jaana & Hannus, Riitta (toim.) *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41.

Johansson, Kirsi & Axelin, Anna & Stolt, Minna & Ääri, Riitta-Liisa (toim.) (2007) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turku: Turun yliopisto.

Kaittila, Anniina & Nyqvist, Leo (2015) Taloudellinen väkivalta parisuhteessa – kirjallisuuskatsaus. *Janus* 22 (3), 262–278.

Kaitue, Sanna & Noponen, Tanja & Slåen, Anne (2007) Yleistä muttei yksityistä – Oikeudelliset keinot lähisuhdeväkivallasta selviytymiseen. Helsinki: Edita.

Kamphuis, Jan H. & Emmelkamp, Paul M.G. (2001) Traumatic Distress Among Support-Seeking Female Victims of Stalking. *American Journal of Psychiatry* 158 (5), 795–798.

Kamphuis, Jan H. & Emmelkamp Paul M.G. & Bartak, Anna (2003) Individual differences in post-traumatic stress following post-intimate stalking: Stalking severity and psychosocial variables. *British Journal of Clinical Psychology* 42, 145–156.

Keeling, June & van Wormer, Katherine (2012) Social Worker Interventions in Situations of Domestic Violence: What We Can Learn from Survivors' Personal Narratives? *British Journal of Social Work* 42, 1354–1370.

Keskinen, Suvi (2005) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat: Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampere: Tampere University Press.

Koskinen, Anu Leena (23.4.2018) Selvitimme millaista vainoaminen Suomessa on: roskien penkomista ja eroottisten vaatteiden tilaamista uhrin nimissä – ”Vain mielikuvitus on rajana”. Saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-10161760>, luettu 26.9.2018.

Kraaij, Vivian & Arensman, Ella & Garnefski, Nadia & Kremers, Ismay (2007) The Role of Cognitive Coping in Female Victims of Stalking. *Journal of Interpersonal Violence* 22 (12), 1603–1612.

Kumpuniemi, Minna, Valtonen, Ulla ja Säävälä, Hannu (2017) Vainoajan kanssa työskentely. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen Jaana & Hannus, Riitta (toim.) *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41.

Laitinen, Merja & Kemppainen, Tarja (2010) Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Kemppainen Tarja (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.

Lidman, Satu (2015) *Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

MacKenzie, Rachel D. & James, David V. (2011) Management and Treatment of Stalkers: Problems, Options, and Solutions. *Behavioral Sciences and the Law* 29, 220–239.

Marttala, Pia (2011) Parisuhdeväkivallan monet muodot. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Mattila, Kati-Pupita (2007) Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisöissä. Juva: PS-kustannus.

Mechanic, Mindy B. & Uhlmansiek, Mary H. & Weaver, Terri L. & Resick, Patricia A. (2000) The Impact of Severe Stalking Experienced by Acutely Battered Women: An Examination of Violence, Psychological Symptoms and Strategic Response. *Violence and Victims* 15 (4) 443–458.

Mehtola, Sirkku & Ojuri, Auli (2011) Naisen pitkä matka. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Meloy, J. Reid (1999b) Stalking: An old behaviour, a new crime. *Psychiatric Clinics of North America* 22 (1), 85–99.

Miller, Laurence (2012) Stalking: Patterns, motives, and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior* 77, 495–506.

Mäenpää, Pia (2017) Vainoamisen ensimmäiset vuodet kriminalisoituna tekona Suomessa – oikeuskäytännön valossa. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen Jaana & Hannus, Riitta (toim.) *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41.

Nikupeteri, Anna (2016) Vainottuna: Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja kohtaaminen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2017) Vaino väkivaltana ja yhteiskunnallis-ammattillisena kysymyksenä. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen Jaana & Hannus, Riitta (toim.) *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41.

Näre, Sari (2008) Julkisen intimisoituminen ja performatiivinen väkivalta. Teoksessa Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Tampere: Juvenes Print.

Ojuri, Auli (2011) Esipuhe. Yksilöllinen ja yhteiskunnallinen ongelma. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Palomaa, Antti (17.2.2015) Vainoaja uuvuttaa uhrinsa vähä vähältä – lakimuutos helpotti puuttumista. Saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-7803586>, luettu 1.9.2019.

Piispa, Minna (2011) Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Piispa, Minna & Hannus, Riitta & Valtonen, Ulla (2017) Vainon tunnistaminen, riskiarviointi ja turvasuunnitelma. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen Jaana & Hannus, Riitta (toim.) *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41.

Piispa, Minna & Heiskanen, Markku (2017) Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa: miksi tarvitaan tietoa väkivallan yleisyydestä? Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia Päivi (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino.

Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén Reino (2006) Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Helsinki: Hakapaino oy.

Piispa, Minna & October, Martta (2017) Vaikuttava työkalu toistuvaan parisuhdeväkivaltaan puuttumiseen. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (3), 304–312.

Pinals, Debra A. (2007) *Stalking: Psychiatric Perspectives and Practical Approaches*. New York: Oxford University Press.

Pohjola, Anneli (2006) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen lähteillä*. Juva: PS-kustannus.

Pohjoisvirta, Riitta (2011) Väkivallan riskien arviointi ja turvasuunnitelma. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Postmus, Judy & Severson, Margaret & Berry, Marianne & Yoo, Jeong Ah (2009) Women's Experiences of Violence and Seeking Help. *Violence Against Women* 15 (7), 852–868.

- Purcell, Rosemary & Pathé, Michele & Baksheev, Gennady N. & MacKinnon, Andrew & Mullen, Paul (2012) What mediates psychopathology in stalking victims? The role of individual-vulnerability and stalking-related factors. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology* 23 (3), 361–370.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja 235–255.
- Reinboth, Susanna (17.4.2019) Poliisille apulaisoikeuskanslerin moitteet. *Helsingin Sanomat*, s. A23.
- Rhoades, Ellen A. (2011) Literature Reviews. *The Volta Review*. 111 (3), 353–368.
- Rikoslaki 13.12.2013/879.
- Riski, Taina (2009) Naisiin kohdistuva väkivalta ja tasa-arvopolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:50. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ronkainen Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (4), 388–401.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (2008) Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Tampere: Juvenes Print.
- Salminen, Ari (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Seeskorpi, Päivi (26.2.2018) Kahden lapsen äiti on paennut ja pelännyt ex-miestään kuusi vuotta: ”Vainoa ei vieläkään tunnisteta”. Saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-10085236>, luettu 1.11.2018.
- Sheridan, Lorraine P. & Blauuw, Eric & Davies, Graham M. (2003) Stalking: Knowns and Unknowns. *Trauma, Violence & Abuse* 4 (2), 148–162.
- Silvennoinen, Elina & Tolvanen, Matti (2014) Vainoaminen rangaistavaksi – loittoneeko vaino, riita? *Defensor Legis* 5, 752–763.
- Sipola, Timo (27.1.2016) Kun parisuhde loppuu vain toisen osapuolen päässä – vainoaminen voi pilata arjen. Saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-8625772>, luettu 16.10.2018.
- Spence-Diehl, Emily (2003) Stalking and Technology: The Double-Edged Sword. *Journal of Technology in Human Services* 22 (1), 5–18.
- Spitz, Mary-Ann (2003) Stalking: Terrorism at Our Doors – How Social Workers Can Help Victims Fight Back. *Social Work* 48 (4), 504–512.
- Spitzberg, Brian H. & Cupach, William R. (2007) The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature. *Aggression and Violent Behavior*. 12, 64–86.

Stark, Evan (2012) Looking Beyond Domestic Violence: Policing Coercive Control. *Journal of Police Crisis Negotiations* 12 (2), 199–217.

Stolt, Minna & Axelin, Anna & Suhonen, Riitta (toim.) (2016) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. 2. korjattu painos. Turku: Turun yliopisto.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. MARAK – moniammatillinen riskinarviointi. Saatavilla https://thl.fi/web/lapset-nuoret-japerheet/tyon_tuekis/menetelmat/marak, luettu 15.9.2019.

Väänänen, Kristiina (2011) Miten selviytyä väkivallasta? Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkka & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Liite 1. Yhteenveto tutkimuksista

Artikkeli, maa ja julkaisukanava	Tutkimuksen keskeiset tulokset
Bindesbøl Holm Johansen, Katrine & Tjørnhøj-Thomsen, Tine (2016) The Consequences of Coping With Stalking – Results from the First Qualitative Study on Stalking In Denmark Tanska <i>International Journal of Public Health</i>	Tutkimuksessa kuvataan vainon uhrien kokemuksia ja sisäisten selviytymisstrategioiden muodostumista. Tulokset osoittavat, että vainon ennakoimaton luonne ja epätietoisuus vainoajan mahdollisista tulevista teoista rohkaisevat uhria turvautumaan epäedullisiin selviytymisstrategioihin, kuten voimakkaaseen itsesääteelyyn. Itsesääteelyllä on uhrin näkökulmasta haitallisia seurauksia, kuten eriaisteiset pelkotilat ja sosiaalinen eristyneisyys. Uhrin omaan toimintaan keskittyviin strategioihin turvautuminen nähdään seurauksena ammattilaisten puutteellisesta väkivaltatietämyksestä ja oikeusjärjestelmän kyvyttömyydestä turvata uhreja.
Brewster, Mary (2001) Legal Help-Seeking Experiences of Former Intimate-Stalking Victims Yhdysvallat <i>Criminal Justice Policy Review</i>	Tutkimuksessa tarkastellaan eron jälkeisen vainon uhrien avunhakemista. Tulokset osoittavat, että uhrin ikä, rotu, vainoajan taholta tuleva väkivallalla uhkailu ja väkivaltaiset teot sekä vainoamisen pitkä kesto ennakoivat parhaiten formaalia, lakiteitse tapahtuvaa avunhakemista. Valtaosa uhreista turvautuu viranomaisten apuun, mutta vasta siinä vaiheessa kun on pyrkinyt ensin selvittämään tilanteen itse. Suurin osa lähestymiskieltoa hakeneista naisista kokee määräykset, samoin kuin virkavallan puuttumisen tilanteisiin, tehottomiksi. Erityisen pettyneitä uhrit ovat poliisin toimintaan.
Campbell, Julie & Moore, Robert (2011) Self-Perceptions of Stalking Victimization and Impacts on Victim Reporting Yhdysvallat <i>Police Practice and Research</i>	Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millaiset vainoamisen osateot ovat yhteydessä vainon uhriksi identifioitumiseen ja tilanteesta raportoimiseen viranomaisille. Tulokset osoittavat, että seuraaminen, vakoileminen, omaisuuden vandalisointi ja epätoivotut sähköpostit ovat merkittävimmässä yhteydessä uhriksi identifioitumiseen. Uhatuksi tuleminen tunne ja henkilökohtaisten turvalaitteiden hankkiminen ovat puolestaan yhteydessä poliisille raportoimiseen.
Cho, Hyunkag & Hong, Jun Sung & Logan, TK (2012) An Ecological Understanding of the Risk Factors Associated With Stalking Behavior: Implications for Social Work Practice Yhdysvallat <i>Affilia: Journal of Women and Social Work</i>	Kirjallisuuskatsauksessa muodostetaan aikaisemman tutkimuksen pohjalta, Bronfenbrennenin ekologista systeemiteoriaa käyttäen, vainon uhritumiseen ja tekijyyteen liittyviä riskitekijöitä. Vainoaminen näyttäytyy ilmiönä, jota määrittävät yksilölliset, ihmissuhteisiin liittyvät, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät. Riskitekijöiden tiedostaminen parantaa sosiaalityöntekijöiden ja muiden ammattilaisten kykyä tunnistaa uhreja ja tekijöitä, sekä ryhtyä ajoissa interventioihin.
Cox, Linda & Speziale, Bette (2009) Survivors of Stalking. Their Voices and Lived Experiences Yhdysvallat <i>Affilia: Journal of Women and Social Work</i>	Tutkimuksessa tarkastellaan uhrien kokemuksia ja muodostetaan niiden perusteella kuvaa vainolle tyypillisestä, progressiivisesti etenevästä kulusta. Tutkimuksessa kuvataan kuuden teeman avulla vainoamisen ominaispiirteitä, jotka yhtenäistävät uhrien kokemuksia. Tulokset osoittavat, että ilmiötietoisuuden kasvattaminen on tärkeässä roolissa, jotta uhrit ja ammattilaiset oppivat tunnistamaan vainon ominaispiirteitä. Tutkimuksessa tuodaan esiin tarvetta palveluille ja tukimuodoille, jotka vastaavat vainon uhrien erityisiin kokemuksiin.
Dunn, Jennifel L. (2001) Innocence Lost: Accomplishing Victimization in Intimate Stalking Cases Yhdysvallat <i>Symbolic Interaction</i>	Tutkimuksessa kuvataan parisuhdevainon kohteeksi joutuneiden uhrien identiteetti-työskentelyä rikosoikeudellisessa prosessissa. Tulokset osoittavat, että ”oikeanlaisen” uhri-identiteetin konstruointi ja ylläpitäminen ovat haasteellisia tehtäviä. Uhrin tulee jatkuvasti navigoida ristiriitaisten vaatimusten keskellä ja tehdä oikeita valintoja täyttääkseen uhriuden normatiiviset odotukset.
Ferreira, Célia & Matos, Marlene (2013) Post-Reationship Stalking: The Experience of Victims With and Without History of Partner Abuse Portugali <i>Journal of Family Violence</i>	Tutkimuksessa vertaillaan parisuhdeväkivaltaa kokeneiden ja kokemattomien naisten välillä olevia eroavaisuuksia eron jälkeisen vainon kontekstissa. Tulokset osoittavat väkivaltahistorialla olevan merkitystä koettuun vainoamiseen. Naiset, jotka ovat kokeneet väkivaltaa jo suhteen aikana, kärsivät vakavammasta, pitkäkestoisemmasta ja monimuotoisemmasta vainoamisesta. Väkivaltahistoriasta riippumatta tyypillisin vainoamisen herättämä reaktio uhreissa on pelko.

<p>Galeazzi, Gian M. & Bučar-Ručman, Aleš & De Fazio, Laura & Groenen, Anne (2009) Experiences of Stalking Victims and Requests for Help in Three European Countries. A Survey</p> <p>Iso-Britannia / Slovenia / Italia / Belgia</p> <p><i>European Journal on Criminal Policy and Research</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan vainon uhrien kokemuksia avunhakemisesta. Tutkimus on toteutettu vertailuna kolmessa eurooppalaisessa maassa, joiden välillä on eroja ilmiötietoisuuden asteessa ja vainoamiseen liittyvässä lainsäädännössä. Tulokset osoittavat uhrien kokemuksissa huomattavia eroja maiden välillä. Poliisi näyttäytyy vähiten, asianajajat ja mielenterveystyön ammattilaiset puolestaan eniten uhria tukevana tahona. Valtaosa uhreista kääntyy ensin perheen ja ystävien puoleen, joilla on myös merkittävä rooli vainon tunnistamisessa epänormaalisti käyttäytymiseksi. Tulokset osoittavat, että vainoon puuttuminen ja uhrin tukeminen edellyttävät usean ammatillisen tahon yhteistyötä.</p>
<p>Humphreys, Cathy & Thiara, Ravi R. (2003) Neither Justice nor Protection: Women's Experiences of Post-Separation Violence</p> <p>Iso-Britannia</p> <p><i>Journal of Social Welfare and Family Law</i></p>	<p>Tutkimus kohdistuu eron jälkeisen väkivallan luonteeseen ja uhrien kokemuksiin oikeusjärjestelmän kyvyttömyydestä suojata heitä. Tulosten perusteella eroaminen kuvautuu riskialttiina tapahtumana, joka altistaa naiset entisen kumppanin kohdistamalle häirinnälle ja väkivallalle. Erityisen haavoittuvan ryhmän muodostavat naiset, jotka kärsivät kroonisesta eronjälkeisestä väkivallasta ja vainoamisesta ja joiden ex-kumppanit eivät vastaa kulttuurisiin ja lainsäädännöllisiin normeihin.</p>
<p>Kamphuis, Jan H. & Galeazzi, Gian M. & De Fazio, Laura & Emmelkamp, Paul M.G. & Farnham, Frank & Groenen, Anne & James, David & Vervaeke, Geert (2005) Stalking – Perceptions and Attitudes Amongst Helping Professions. An EU Cross-National Comparison</p> <p>Alankomaat / Italia / Iso-Britannia / Belgia</p> <p><i>Clinical Psychology and Psychotherapy</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan poliisien ja lääketieteen ammatinharjoittajien asenteita liittyen vainoon, sekä kykyä tunnistaa vainoamistapauksia. Tutkimus toteutettiin neljän eurooppalaisen maan vertailuna. Tulokset osoittavat, että vainon uhreja kohtaavien ammatinharjoittajien keskuudessa esiintyy vainokäyttäytymistä vähätteleviä ja uhria syyllistäviä asenteita. Asenteet vaikuttavat vainon tunnistamiseen ja ovat esteenä uhrin avunsaamiselle. Maiden välisiä eroja selittävät osaltaan lainsäädännöllisen kehyksen puuttuminen, sekä laajemmin lähisuhdeväkivaltaan liittyvät asenteet ja tietämys.</p>
<p>Korkodeilou, Jenny (2014) Dealing With the Unknown: Learning from Stalking Victims' Experiences</p> <p>Iso-Britannia</p> <p><i>Crime Prevention and Community Safety</i></p>	<p>Tutkimuksessa kartoitetaan vainon uhrien tarpeita. Tulosten perusteella vainon uhrin tarvitsevat kokemuksen siitä, että tulevat kuulluiksi ja vakavasti otetuiksi niin rikosoikeudellisessa järjestelmässä kuin yhteiskunnassa yleisemminkin. Uurit tarvitsevat myös käytännöllistä tietoa ja neuvontaa liittyen suojautumiseen, sekä ammatillista tukea sellaisilta auttamistahoilta, joilla on spesifiä, vainoerityistä tietämystä. Uhrien kertomuksissa tulee esiin toive vainoamisrikosten rangaistavuuden vahvistamisesta, sekä yhteiskunnallisten asenteiden muuttumisesta suhteessa naiseen kohdistuvaan väkivaltaan.</p>
<p>Korkodeilou, Jenny (2017) 'No Place to Hide': Stalking Victimization and Its Psycho-Social Effects</p> <p>Iso-Britannia</p> <p><i>International Review of Victimology</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan vainon uhreille aiheutuvia psykososiaalisia seurauksia. Tulokset osoittavat vainoamisella olevan uhrille monimuotoisia, pitkäaikaisia ja usein traumatisoivia seurauksia. Vainoaminen synnyttää emotionaalista ja taloudellista haittaa, pakottaa uhrin tekemään muutoksia arjessa ja eristää hänet sosiaalisista suhteistaan. Vainoaminen näyttäytyy merkittävänä riskinä uhrin elämänlaadulle, autonomialle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.</p>
<p>Logan, TK & Shannon, Lisa & Cole, Jennifer (2007) Stalking Victimization in the Context of Intimate Partner Violence</p> <p>Yhdysvallat</p> <p><i>Violence and Victims</i></p>	<p>Tutkimuksessa vertaillaan suojelumääräyksen hankkineita naisia ja heidän kokemuksiaan väkivaltaisen kumppanin tai ex-kumppanin suorittamasta vainosta. Tutkimuksessa tarkastellaan yhteneväisyyksiä ja eroja vainoa kokeneiden ja vainoa kokemattomien naisten parisuhteissa, uhritumisessa, oireidenkuvassa ja avunhakemisessa. Tulokset osoittavat, että vainon uhrin ovat kokeneet parisuhteessaan merkittävästi enemmän ja vakavampaa väkivaltaa. Heillä on vainoa kokemattomiin verrattuna enemmän mielenterveysongelmia ja heidän ex-kumppaninsa ovat alttiimpia rikkomaan suojelumääräyksiä. Tulosten perusteella nähdään tärkeäksi kohdistaa huomiota avunsaamisen yksilöllisiin esteisiin, sekä kehittää uhreille suunnattuja, vainoerityisiä palveluja.</p>

<p>Logan, TK & Walker, Robert & Stewart, Cara & Allen, Jennifer (2006) Victim Service and Justice System Representative Responses About Partner Stalking: What Do Professionals Recommend?</p> <p>Yhdysvallat</p> <p><i>Violence and Victims</i></p>	<p>Tutkimuksessa kartoitetaan uhreja kohtaavien ammattilaisten käsityksiä parisuhdevainosta ja asianmukaisista intervention keinoista. Tulosten perusteella vainoon suhtautumisessa ja uhreille tarjottavissa palveluissa on eroja urbaanien ja maaseutukuntien välillä. Uhripalveluja edustavien ammattilaisten ja oikeusjärjestelmän piirissä työskentelevien ammattilaisten käsitykset avun saamisen esteistä ja tehokkaista interventiokeinoista vaihtelevat. Ainoastaan puolet kaikista vastaajista ajattelee vainon edellyttävän erilaista väliintuloa ja strategioita verrattuna muuhun lähisuhdeväkivaltaan. Suuri osa ammattilaisista ei usko naisten kykenevän itse tunnistamaan kokemaansa vainoksi. Ammattilaiset tarvitsevat koulutusta tunnistamiseen vainoa, informoidakseen paremmin uhreja, sekä ymmärtääkseen erityisesti parisuhdevainosta tai eron jälkeisestä vainosta kärsivien uhrien palvelutarpeita.</p>
<p>Logan, TK & Walker, Robert (2017) Stalking: A Multidimensional Framework for Assessment and Safety Planning</p> <p>Yhdysvallat</p> <p><i>Trauma, Violence & Abuse</i></p>	<p>Kirjallisuuskatsauksessa konstruoidaan aikaisemman tutkimustiedon pohjalta vainon tilannekohtaista arviointia tukeva malli, joka koostuu 12 riskitekijästä. Mallissa kuvataan vainoajan käyttämiä strategioita ja kaavamaisuuden rakentumista keston, intensiivisyyden ja toistuvuuden kautta. Mallissa on keskeistä myös ymmärryksen lisääminen uhrin tuntemasta pelosta ja väkivaltaisten kokemusten kumuloitumisesta, sekä näiden vaikutuksesta. Mallin avulla muodostetaan kattavampi ja laajempi kuva vainoamistilanteesta, ja se voi toimia ammattilaisten työkaluna tapausten profiloinnissa, tilanteiden arvioinnissa ja turvasuunnittelussa.</p>
<p>McFarlane, Judith & Campbell, Jacquelyn C. & Watson, Kathy (2002) Intimate Partner Stalking and Femicide: Urgent Implications for Womens' Safety</p> <p>Yhdysvallat</p> <p><i>Behavioral Sciences and the Law</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan miesten naiskumppaneihinsa kohdistamaa parisuhdevainoa ja uhkaavaa käyttäytymistä sellaisissa tapauksissa, jolloin käyttäytyminen on edeltänyt väkivaltaista hyökkäystä, murhan yritystä tai naismurhaa. Tulokset osoittavat voimakkaan yhteyden vainoamisen ja kuolettavan väkivallan välillä. Uhrin seuraaminen, vakoileminen, sekä lasten vahingoittamisella uhkaaminen mikäli nainen eroaa tai ei suostu palaamaan suhteeseen, kasvattavat merkittävästi riskiä joutua henkirikoksen tai sen yrityksen kohteeksi. Vainoaminen tulee sisällyttää osaksi lähisuhdeväkivallan riskinarviointia, uhreille tulee välittää merkitsevästä riskitekijöistä tietoa, sekä tarjota heille neuvontaa.</p>
<p>McKeon, Bronwyn & McEwan, Troy E. & Luebbers, Stefan (2015) "It's Not Really Stalking If You Know the Person": Measuring Community Attitudes That Normalize, Justify and Minimize Stalking</p> <p>Australia</p> <p><i>Psychiatry, Psychology and Law</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan vainoon liittyviä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia asenteita ja uskomuksia. Tutkimuksessa konstruoidaan kolme keskeistä vainoon liittyvää myyttiä, joiden avulla vainoamista vähätellään, oikeutetaan ja normalisoidaan yhteiskunnassa. Asenteiden suhteen on nähtävissä selkeä ero sukupuolten välillä; miehet ovat taipuvaisempia hyväksymään myyttejä. Tulosten perusteella myytit ovat yhteydessä vainon ja sen uhriksi joutuvien tunnistamiseen. Myytit vaikuttavat siihen, kuinka uhrien kertomuksia vastaanotetaan ja millaista apua heille tarjotaan.</p>
<p>Nikupeteri, Anna (2017) Professionals' Critical Positionings of Women as Help-Seekers: Finnish Women's Narratives of Help-Seeking During Post-Separation Stalking</p> <p>Suomi</p> <p><i>Qualitative Social Work</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan vainon uhrien kokemuksia avuhakemisesta. Tutkimuksessa muodostetaan uhrien kertomusten perusteella neljä kriittistä positiota, joita sosiaalityöntekijät ja muut ammattilaiset väärintulkinnan seurauksena luovat ja joihin he uhreja sijoittavat. Tulokset osoittavat, että vainon kompleksinen luonne, uhrien reagoitavat ja heidän käyttämiensä selviytymisstrategioiden ambivalenttisuus muodostavat esteitä ammattilaisten kyvyille tunnistaa vainoa ja identifioida uhreja avunhakijoiksi.</p>
<p>Nikupeteri, Anna & Lappi, Carita & Lohiniva-Kerkelä, Mirva & Kauppi, Arto & Laitinen, Merja (2017) Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä</p> <p>Suomi</p> <p><i>Oikeus</i></p>	<p>Tutkimus käsittelee väkivaltaisen parisuhteen päättymiseen liittyvää uhkaa naisiin kohdistuvan eron jälkeisen vainon ja perhesurmien kontekstissa. Tutkimuksessa konstruoidaan neljä eron uhkaavuutta määrittävää piirrettä, joista ammattilaisten tulee olla tietoisia. Tulokset osoittavat, että eron jälkeisen vainon uhrien suojaaminen edellyttää uhrin tunnistetuksi ja kohdatuksi tulemistä sekä monialaista riski- ja uhka-arvion tekemistä, yhteistyötä ja vastuunottamista.</p>

<p>Scott, Adrian J. & Gavin, Jeff & Sleath, Emma & Sheridan, Lorraine (2014) The Attribution of Responsibility in Cases of Stalking</p> <p>Australia / Iso-Britannia</p> <p><i>Psychology, Crime & Law</i></p>	<p>Tutkimuksen lähtökohtana ovat aiemmat tulokset, jotka osoittavat vainoajan ja uhrin aikaisemmalla suhteella olevan merkitystä sille, kuinka vastuulliseksi uhri arvioidaan ex-kumppanin häneen kohdistamasta vainosta. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, minkälaiset oletukset ohjaavat näitä tulkintoja ja millaiset suhteeseen liittyvät tekijät nousevat merkitykselliseksi. Tulosten perusteella merkitykselliseksi nousevat uhrin oletettu toiminta suhteessa, eroamisen hetkellä ja eron jälkeen. Myös uhrin tavat reagoida vainoon, erilaiset tekemiset ja tekemättä jättämiset, vaikuttavat tukintoihin vastuusta. Mitä vähemmän ulkopuolisilla on tietoa tilanteesta, sitä herkemmin he täyttävät ”informaatio-aukkoja” uhrille epäedullisella tavalla ja siirtävät vastuuta uhrille.</p>
<p>Sheridan, Lorraine & Gillet, Raphael & Davies, Graham M. & Blauuw, Eric & Patel, Darshana (2003) ‘There’s No Smoke Without Fire’: Are Male Ex-Partners Perceived as More ‘Entitled’ to Stalk Than Acquaintance or Stranger Stalkers?</p> <p>Iso-Britannia / Alankomaat</p> <p><i>British Journal of Psychology</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan erilaisten taustatekijöiden vaikutusta siihen, miten ihmiset arvioivat vainorikoksen vakavuutta ja siirtävät vastuuta uhrille. Tulokset osoittavat, että vainoajan ja uhrin sukupuolella sekä aikaisemmalla suhteella on merkittävä vaikutus tulkintoihin. Tilanteet tulkitaan useammin vainoksi ja niiden arvioidaan edellyttävän ulkopuolista interventiota silloin, kun tekijä on tuntematon. Uhreilla nähdään olevan suurempi vastuu tilanteesta silloin, kun vainoaja on entinen kumppani. Miespuoliset vainoajat arvioidaan naispuolisia vaarallisemmiksi ja miespuoliset uhrin kyvykkäämmiksi puolustautumaan kuin naispuoliset. Oikeudenmukaisen maailman hypoteesin (Lerner 1980) ja sukupuolistereotyyppien katsotaan osittain selittävän tuloksia.</p>
<p>Spence-Diehl, Emily (2004) Intensive Case Management for Victims of Stalking: A Pilot Test Evaluation</p> <p>Yhdysvallat</p> <p><i>Brief Treatment and Crisis Intervention</i></p>	<p>Tutkimuksessa arvioidaan eron jälkeisen vainon uhrien tukemiseksi kehitettyä interventiomallia (Project IMPACT) ja tarkastellaan uhrien sekä työntekijöiden kokemuksia ensivaiheen implementoinnista. Interventiomallissa painottuvat uhrikeskeinen kriisityöskentely, uhreille osoitettavien henkilökohtaisten työntekijöiden rooli asioiden ajajina ja prosessin ohjaajina, sekä monitoimijainen palvelujen koordinointi. Tulokset osoittavat, että henkilöstön koulutuksella ja moniammatillisten strategioiden luomisella on merkittävä yhteys asiakastytyytyväisyyteen, uhrien tarpeiden arviointiin, sekä tavoitteiden asettamiseen ja niiden saavuttamiseen.</p>
<p>Spence-Diehl, Emily & Potocky-Tripodi, Miriam (2001) Victims of Stalking. A Study of Service Needs as Perceived by Victim Service Practitioners</p> <p>Yhdysvallat</p> <p><i>Journal of Interpersonal Violence</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan uhrien parissa työskentelevien eri ammattinharjoittajien käsityksiä vainon uhrien tarpeista, sekä yhteisöjen kyvystä vastata näihin tarpeisiin. Tulokset osoittavat, että ammattilaisten näkökulmasta uhrien tarpeet edellyttävät laajaa kirjoo erilaisia palveluja turvakodeista ja tukiryhmistä oikeusopilliseen neuvontaan. Ammatillaiset arvioivat tärkeiksi ilmiötietoisuuden kasvattamisen ja uhrisensitiivisyyden lisäämisen, poliisi- ja oikeusviranomaisten kouluttamisen, sekä vainoamisrikosten rangaistavuuden koventamisen. Palvelujen ja moniammatillisten työskentelyn kehittäminen nähtiin myös tärkeänä.</p>
<p>Van der Aa, Suzan & Groenen, Anne (2011) Identifying the Needs of Stalking Victims and the Responsiveness of the Criminal Justice System: A Qualitative Study in Belgium and the Netherlands</p> <p>Alankomaat / Belgia</p> <p><i>Victims and Offenders</i></p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan vainon uhrien kokemuksia ja tarpeita suhteessa rikosoikeudellisiin prosesseihin. Tarkastelu kohdistuu myös oikeusjärjestelmän kykyyn vastata näihin tarpeisiin. Tärkeimmiksi tarpeiksi uhrien näkökulmasta nousivat asiallinen kohtelu, uhrin turvaaminen, riittävä ja laadukas informaatio, sekä vainotekoihin puuttuminen viranomaisten taholta rikosilmoitusten kirjaamisen, oikea-aikaisen reagoinnin ja rangaistusten muodossa.</p>
<p>Weinehall, Katarina & Jonsson, Marie-Louise (2009) Women Under Protection – in Hiding From Violent Men</p> <p>Ruotsi</p> <p><i>International Journal of Social Welfare</i></p>	<p>Interventioprojektin muodossa toteutettu tutkimus, joka kohdistuu väkivallan ja vainon vuoksi erityistä suojelua tarvitseviin naisiin ja heidän lapsiinsa. Tutkimuksessa tarkastellaan kriittisesti yhteiskunnan tarjoaman suojelun epäkohtia, sekä naisten kokemuksia ”maan alla elämisestä”. Tutkimuksen tulokset painottavat ammattimaisen tuen, ohjauksen ja neuvonnan merkitystä vainon uhrille. Tulosten perusteella suositetaan erityisen koulutuksen saaneen, henkilökohtaisen turvatyöntekijän osoittamista uhrille, esimerkiksi sosiaalipalvelujen toimesta.</p>

